

**VIITTOMAKIELEN LAUTAKUNNAN TEHTÄVÄT JA ROOLI
KUUROJEN VIITTOMAKIELITYÖN AMMATTILAISTEN NÄKÖKULMASTA**

Kaisa Alanne
Pro gradu -tutkielma
Suomalainen viittomakieli
Kielten laitos
Jyväskylän yliopisto
Kesäkuu 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Kielten laitos
Tekijä Kaisa Alanne	
Työn nimi Viittomakielen lautakunnan tehtävät ja rooli kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta	
Oppiaine Suomalainen viittomakieli	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kesäkuu 2013	Sivumäärä 81
Tiivistelmä Tutkielmassa tarkastellaan Kotimaisten kielten keskuksen alaisuudessa toimivan viittomakielen lautakunnan tehtäviä ja roolia Suomessa kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimuksessa etsittiin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) <i>Mitkä ovat viittomakielen lautakunnan tehtävät kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta?</i> , 2) <i>Kuuluuko leksikaalinen kuvaus viittomakielen lautakunnan tehtäviin kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta?</i> ja 3) <i>Miten kuurot viittomakielityön ammattilaiset näkevät viittomakielen lautakunnan roolin Suomessa?</i> Tämän lisäksi halusin myös hahmottaa, mitä ammattilaiset tietävät muiden instituutioiden tekemästä viittomakielen kielenhuollosta ja -suunnittelusta. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautui kielipolitiikan ja -suunnittelun sekä kielenhuollon rakenteiden tarkasteluun. (mm. Kaplan ym. 1997; Hornberger 2006; Tollefson 2008.) Lisäksi kuvattiin katsaus suomalaisten viittomakielten kehitysjuonteisiin kielipolitiikassa ja viittomakielten kielenhuollon kehitysvaiheisiin nykypäivään saakka. Suomalaiset viittomakielet (suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli) ovat aina olleet kieliyhteisön tarkastuskohteena. Perustuslakiuudistuksen 1995 jälkeen Kotimaisten kielten tutkimuskeskus velvoitettiin asettamaan viittomakielen lautakunta muiden kielilautakuntien rinnalla vuonna 1997. Lautakunta on toiminut yli 16 vuotta ja etsinyt pitkään toimintatapoja. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin elisitaatiomenetelmää ja teemahaastattelua. Elisitaatiotehtävän tarkoituksena oli selvittää, kuinka paljon ammattilaiset ovat seuranneet viittomakielen lautakunnan tekemiä viittomasuosituksia. Teemahaastattelussa taas ammattilaiset kuvailivat lautakunnan tehtäviä, roolia yhteiskunnassa ja työnjakoa muiden instituutioiden kanssa. Elisitaatiotehtävän aineisto analysoitiin kvantitatiivis-kvalitatiivisella sisällönanalyysillä ja teemahaastattelu teoriasidonnaisella ja aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimuksesta ilmeni, että kuurot ammattilaiset tuntevat viittomakielen lautakunnan, mutteivät tiedä tarkkaan sen tehtäviä. Elisitaatiotehtävä osoitti, ettei leksikaalinen kuvaus ollut lautakunnan osalta toteutunut kovinkaan hyvin. Ammattilaisten kuvausten perusteella lautakunnan odotetaan kuitenkin tekevän kaikkea kielenhuoltoon kuuluvia tehtäviä, kuten kielen rakenteen ja kielen aseman suunnittelua, tekstin ja kielen opetuksen suunnittelua ja asennesuunnittelua. Ammattilaisten mukaan lautakunta nousi kuitenkin tärkeäksi toimijaksi suomalaisten viittomakielten kielipolitiikka- ja kielenhuoltokentällä, mutta työnjako muiden viittomakielialan instituutioiden kanssa on jäänyt hämäräksi. Lautakunnan näkymättömyys nousi sen heikoksi kohdaksi. Tutkimustulokset tuovat uusia tietoja siitä, millainen yhteys kuuroilla ammattilaisilla on viittomakielen lautakuntaan sekä myös muihin viittomakielialalla toimiviin instituutioihin. Tehtyä tutkimusta voi jatkossa käyttää apuna mahdollisiin jatkotutkimuksiin, kuten lautakunnan ja viittomakielisen yhteisön väliseen suhteen kuvaamiseen. Viittomakielten kielipolitiikkakentän rakenteet ja työnjako ovat myös kiinnostavia tutkimusaiheita.	
Asiasanat: viittomakieli, suomalainen viittomakieli, kielipolitiikka, kielenhuolto	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos	
Muita tietoja: Tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä (DVD)	

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Faculty Faculty of Humanities	Department Department of Languages
Author Kaisa Alanne	
Title The tasks and role of the Sign Language Board from the perspective of sign language work professionals.	
Subject Finnish Sign Language	Level Master's thesis
Month and year June 2013	Number of pages 81
<p>Abstract</p> <p>This thesis looks at the role and tasks of the Sign Language Board in Finland from the perspective of Deaf professionals in sign language work. The aim of the research was to find answers to the following questions: 1) What do Deaf professionals in sign language work see as the tasks of the Sign Language Board?, 2) Do the Deaf professionals in sign language work consider lexical description be a part of the tasks of the Sign Language Board?, and 3) How do Deaf professionals in sign language work perceive the role of the Sign Language Board in Finnish society? In addition I wanted to map out what professionals know about language policy and planning carried out by other institutions in Finland.</p> <p>The theoretical framework for the thesis is based on an analysis of the structures of language policy and planning (inter alia Kaplan et al. 1997; Hornberger 2006; Tollefson 2008.). The thesis also describes the development of the language planning and policy of the sign languages of Finland to date. The implicit analysis of the sign languages in Finland (Finnish Sign Language and Finland-Swedish Sign Language) has always been in focus of the linguistic community. After the reform of the Constitution in 1995 the Research Institute for the Languages of Finland was in 1997 obliged to establish a Sign Language Board alongside the existing language boards. The board has operated for over 16 years and it has taken a great deal of time for it to find its own modus operandi.</p> <p>The research data was collected by elicitation and focused interviews. The purpose of the elicitation exercise was to find out to what extent the professionals have followed the sign recommendations made by the Sign Language Board. During the focused interviews the professionals described the tasks of the board, its role in society and the work distribution between the different institutions. The material of the elicitation exercise was analyzed using a quantitative and qualitative content analysis and the focused interviews by theory- and content-based analysis.</p> <p>The research found that Deaf professionals are aware of the Sign Language Board, but do not know its tasks in detail. The elicitation exercise showed that lexical description carried out by the board has not been very successful. However, based on the descriptions of the professionals, the board is expected to carry out all tasks related to language policy and planning, such as planning of the structures and status of the language, text and language teaching as well as attitude planning. According to the professionals, the board is seen as an important actor in the field of language policy and planning, but the division of work between the institutions in the field of sign language is unclear. The invisibility of the board was seen to be its weakness.</p> <p>The research results shed new light on the connection between the Deaf professionals and the Sign Language Board as well as other institutions in the field of sign language. The thesis can in the future be used in possible further studies for instance describing the relationship between the Sign Language Board and the sign language community. The structure and division of work between the actors in language policy are also interesting subjects for further study.</p>	
Keywords: Sign Language, Finnish Sign Language, language policy and planning	
Depository: The University of Jyväskylä, Department of Languages	
Additional information: Electronic attachment (DVD), including abstract in Finnish Sign Language	

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Kielten laitos
Tekijä Kaisa Alanne	
Työn nimi Viittomakielen lautakunnan tehtävät ja rooli kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta	
Oppiaine Suomalainen viittomakieli	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kesäkuu 2013	Sivumäärä 81
Tiivistelmä Tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä on tämän työn ohkeen liitetyllä DVD-levyllä.	
Asiasanat: viittomakieli, suomalainen viittomakieli, kielipolitiikka, kielenhuolto	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos	
Muita tietoja: Tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä (DVD)	

SISÄLLYS

SANASTO	10
MERKINTÄTAVAT TUTKIELMASSA.....	11
1 JOHDANTO	12
1.1 Tutkimusaiheen esittely	14
1.2 Tutkimuskysymykset	15
2 KIELENHUOLTO OSANA KIELIPOLITIIKKA.....	17
2.1 Yleisen kielenhuollon määrittely ja sen tehtävät.....	20
2.1.1 Kielen aseman huolto	21
2.1.2 Kielen rakenteen huolto	23
2.1.3 Tekstin ja kielenopetuksen huolto	25
2.1.4 Asennesuunnittelu	25
2.2 Yleinen ja institutionaalinen kielenhuolto Suomessa	27
2.3 Viittomakielten kielenhuolto Suomessa ja maailmalla – historiallinen katsaus.....	27
2.4 Viittomakielen lautakunta	31
3 TUTKIMUKSEN AINEISTOT JA MENETELMÄT	34
3.1 Osallistujat.....	35
3.2 Tutkimuksen eettisyys	36
3.3 Tutkimusaineiston keruu.....	37
3.3.1 Elisitaatio	38
3.3.2 Teemahaastattelu	39
3.4 Sisällönanalyysi.....	40
3.5 Viittomakielen lautakunnan viittomavastineiden suositukset	41
4 TULOKSET	50
4.1 Elisitaatiotehtävän tulokset.....	50
4.1.1 Yhteenveto elisitaatiotehtävän tuloksista.....	60
4.2 Teemahaastattelun tulokset	64
4.2.1 Tietous viittomakielen lautakunnasta	64
4.2.2 Viittomakielen lautakunnan rooli ja tehtävät.....	65
4.2.3 Viittomakielen lautakunnan näkyvyys ja viestintä	68
4.2.4 Työnjako viittomakielialan toimijoiden kanssa	69
4.2.5 Yhteenveto ja johtopäätöksiä.....	70
5 PÄÄTÄNTÖ.....	73
LÄHTEET	76
LIITE	81

SANASTO

viittomakieli	yleiskäsite, jolla saatetaan viitata myös kansalliseen viittomakieleen. Tässä tutkielmassa <i>viittomakielellä</i> viitataan yleensä suomalaiseen viittomakieleen.
viittomakielet	tutkielmassa <i>viittomakielillä</i> viitataan suomalaiseen ja suomenruotsalaiseen viittomakieleen.
suomalainen viittomakieli	Suomessa toinen käytetyistä viittomakielistä
suomenruotsalainen viittomakieli	Suomessa toinen käytetyistä viittomakielistä
viittomakielinen	henkilö, joka käyttää viittomakieltä äidinkielenä tai ensikielenä
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus	instituution nimi 31.12.2011 saakka
Kotimaisten kielten keskus	instituution nimi 1.1.2012 alkaen
Suomalaisen viittomakielen lautakunta	Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielilautakunta 34. kokoukseen, 4.4.2007 saakka
viittomakielen lautakunta	Kotimaisten kielten (tutkimus)keskuksen kielilautakunta 35. kokouksesta 4.9.2007 lähtien
Språknämnden för finländska teckenspråk	Kotimaisten kielten keskuksen kielilautakunta ruotsiksi, 47. kokouksesta 10.10.2012 lähtien

MERKINTÄTAVAT TUTKIELMASSA

PUHELIN	viittoman suomenkielinen glossi. Notaatio isoin kirjaimin.
MATKA + PUHELIN	kahden viittoman liitos tai yhdysviittoma
H-käsimuoto	lautakunnan pöytäkirjoissa käsimuotojen merkitsemisessä käytetyt symbolit (merkitsemistapa on sovellus William Stokoen 1960 kehittämästä järjestelmästä) (liite 1)

1 JOHDANTO

Kielet ja kielten käyttö ovat ihmisten pysyviä kiinnostuksen kohteita. Kielipolitiikalla on aina ollut sijansa yhteiskunnan eri konteksteissa: historiallisesti, kulttuurisesti, taloudellisesti ja sosioekonomisesti. Kirkolla on ollut myös valtaa kielen valinnassa ja sen levittämisessä. Tänä päivänä maailmalla monimuotoisuuden ja -kielisyyden merkitystä ymmärretään entistä enemmän ja kielet nähdään tärkeinä kansallisten identiteettien rakentajina (ks. Johansson–Pyykkö 2005: 9–10). Globalistuminen, englannin kielen levittäminen ja erityisesti vähemmistökielten uhanalainen asema saavat kielenkäyttäjät refleктоimaan omaa kieltään, ja varsinkin kielivähemmistön keskuudessa oman kielen vaaliminen voi muuttua erittäin merkittäväksi (Hornberger 2006: 24). Sen vuoksi maailmalla ja varsinkin Pohjoismaissa tehdään paljon tietoista kielipolitiikkaa, kuten kielipoliittisia ohjelmia, -strategioita ja elvytyshankkeita¹. Yhtenä pyrkimyksenä on se, että pienet kansalliset kielet säilyttäisivät elinvoimaisuutensa esimerkiksi Euroopan Unionissa. Kielivähemmistöt itsekkin pyrkivät samanlaisiin tavoitteisiin, koska monet kieliryhmät ovat huolissaan oman kielen häviämisestä (ks. esim. www.unesco.org/culture/languages/atlas; Huss 2006: 578–589).

Viittomakielisetkään eivät ole näissä keskusteluissa seisonet sivussa. Jo 1800-luvun puolivälin jälkeen Suomen ensimmäinen kuurojen opettaja, kuuro itsekkin, Carl Oscar Malm (1826–1863) kirjoitti artikkelin *Helsingfors Tidning* -sanomalehteen viittomakielestä ja kuuromykkien oppilaiden kouluopetuksesta (1852: 64–65, Suomen kuuromykkäin liitto, 1913). Siinä hän kertoo viittomakielen olevan eräs luonnollisista kielistä ja kuvailee viittomakielen rakennetta. Malm korosti, että oppilaiden tulisi oppia viittomakieltä ja sen rakennetta, kieliopillisia muotoja sekä hallita viittomakielen eri tyyllilajeja. Näin oppilaat voivat hyvällä viittomakielentaidollaan oppia muita [kirjoitettuja] kieliä ja laajentaa omaa ymmärtämystään esimerkiksi yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Tätä voidaan pitää viittomakielen varhaisimpana kielenhuollollisena toimenpiteenä. Näin Malm halusi artikkelissaan levittää tietoutta viittomakielestä. Viittomakielten *kielenhuolto* on uusi käsite, mutta käytännössä sitä on tehty jo kauan². Kuurojen yhteisössä viittomakieli ja sen käyttö

¹ Suomi ei ole tosin tehnyt valtakunnallista kielipoliittista ohjelmaa. Se on viimeisiä Pohjoismaita, joka tekee omien kieliryhmiensä kielipoliittisia ohjelmia. (Suomen kielen tulevaisuus 2009: 45 – 57) Kesällä 2011 ilmestyneeseen Suomen hallitusohjelmaan on merkitty tavoite, että kansallinen kielistrategia laaditaan hallituskauden aikana (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 2011).

² Tässä tutkimuksessa puhun viittomakielistä ja tällä tarkoitan, että Suomessa on kaksi kansallista viittomakieltä, suomalainen sekä suomenruotsalainen viittomakieli. Vielä 1990-luvulla puhuttiin yhdestä viittomakielestä, suomalaisesta viittomakielestä, ja suomenruotsalaisten kuurojen käyttämää viittomakieltä pidettiin tämän murteena. Keväällä 2005 Finländssvenska teckenspråkiga r.f. (suomenruotsalaisten viittomakielisten yhdistys)

ovat aina olleet taajaan keskusteluaiheena ja niistä on kirjoitettu ahkerasti muun muassa *Kuuromykkien* lehdessä (nimi myöhemmin *Kuurojen lehti*). Viittomakieltä käyttävät ja sitä osaamattomat osallistuivat keskusteluihin ja heillä oli omia näkemyksiä sen puolesta tai sitä vastaan. Epäiltiin muun muassa siitä, voiko viittomakieli olla kulttuurikieli. (Salmi–Laakso 2005: 316) Viittomakielen käyttö oli kiellettyä kuurojenopetuksessa 1800-luvun lopusta alkaen 1960-luvun loppuun (ks. esim. Jokinen 1987: 64; Salmi–Laakso 2005: 312). Viittomakielen sanakirjoja ja opetusmateriaalia on laadittu erilaisista motiiveista ja julkaistu eri aikoina eri instituutioiden ja myös yksityisten henkilöiden toimesta. Viittomakielisessä yhteisössä on myös puhuttu muun muassa kuurojenpappien ja kuurojenopettajien viittomakielentaidosta. Nämä muutamat esimerkit ovat osa kielenhuoltotyötä. Osa toimenpiteistä on ollut tietoista ja osa tiedostamatonta.

Viittomakielten kielenhuolto nousi ”itsenäisenä” käsitteenä tietoisuuteen ja muuttui osin institutionaaliseksi, kun opetusministeriön alaisuudessa toimivan Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (jatkossa Kotuksen) asetukseen kirjattiin Suomen perustuslakiuudistuksen myötä säädös siitä, että laitos tutkii ja huoltaa suomea, ruotsia, saamea, suomalaista viittomakieltä ja romanikieltä (591/1996)³. Laki Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta uudistettiin ja hyväksyttiin joulukuussa 2011, jonka yhteydessä keskuksen nimi muuttui 1.1.2012 alkaen Kotimaisten kielten keskukseksi ja sen tehtävät määriteltiin uudestaan (2011/1403). Keskuksen tehtävänä on suomen ja ruotsin kielten huolto, neuvonta ja sanakirjatyö sekä kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvä tutkimus. Keskuksen tehtävänä on koordinoita saamen kielten, viittomakielten⁴ ja romanikielen kielten huoltoa. Lisäksi kaikilla kieliryhmillä on oma *kielilautakuntansa*, joka kokoontuu käsittelemään vastuullaan olevaa kieltä tai kieliä (2011/1403). Viittomakielen lautakunta on kokoontunut vuodesta 1997 alkaen keskustelemaan suomalaista viittomakieltä ja vuodesta 2012 alkaen myös suomenruotsalaista viittomakieltä koskevia asioita.

Kotimaisten kielten keskus ja viittomakielen lautakunta tekevät myös tiivistä yhteistyötä viittomakielisten kuurojen etu- ja palvelujärjestön, Kuurojen Liiton kanssa, joka ylläpitää suomalaisen viittomakielen sanakirjatyötä (www.kl-deaf.fi). Nämä tahot ovat tehneet yhdessä Suomen viittomakielten (suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen)

---

toi esille oikeusministeriön kieliainineuvottelukunnalle tehdyssä kannanotossaan, että suomenruotsalainen viittomakieli on itsenäinen kieli (Hedrén ym. 2005: 113).

³ Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama KOTUS-työryhmä on selvittänyt Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtäviä ja esittänyt, että kotimaisten kielten tutkimus siirrettäisiin tutkimuskeskuksen tehtävistä yliopistoihin ja kielilautakunnat jäisivät Kotukselle. (2010) Kotimaisten kielten keskuksen asetuksesta poistuu tutkimus. Viittomakielen tutkijan toimi on siirtynyt Kuurojen Liittoon 1.1.2012 alkaen.

⁴ Kotimaisten kielten keskuksen lakiuudistuksen yhteydessä viittomakielen lautakunnan vastuualue määritellään siten, että se vastaa suomalaisesta ja suomenruotsalaisesta viittomakielestä.

kielipoliittisen ohjelman, joka julkaistiin syksyllä 2010. Siinä painotettiin, että opetus- ja kulttuuriministeriön on huolehdittava pysyvästä rahoituksesta Suomen viittomakielten tutkimuksen ja kielenhuollon turvaamiseksi. Viittomakielen lautakunta on siis toiminut virallisena kielenhuoltoelimenä jo 16 vuotta. Lautakunnan tehtäviä kuvaillaan tarkemmin luvussa 2.4.

1.1 Tutkimusaiheen esittely

Viittomakielentutkija Päivi Rainò⁵ on tuonut esille kahdessa artikkelissaan (Rainò 2006a; 2006b) näkemyksensä viittomakielen leksikaalisesta kuvauksesta. Siinä yhteydessä hän on pohtinut oman paikannimistötutkimuksen ohella Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen viittomakielen lautakunnan kielenhuollon tehtäviä ja erityisesti lautakunnan suhdetta viittomakieliseen leksikkotyöhön, muita yksittäisiä viittomakielentutkijoita ja Kuurojen Liitto ry:n sanakirjatyötä unohtamatta. Hän on muun muassa kiinnittänyt huomiota viittomakielen lautakunnan kielenhuoltotyön problematiikkaan: viittomilla voi olla monta variaatiota, ja lautakunnan tekemät viittomasuositukset, useimmiten yhden viittoman valinnat, eivät aina välttämättä vastaa viittomakielisen yhteisön kielitajua, vaikka suurin osa lautakunnan jäsenistä on natiivikäyttäjiä, ja heillä on lingvististä osaamista sekä vahva kielellinen intuitio. Rainòn molempien artikkelien mukaan lautakunnan työtä ohjaa abstraktio yleiskielestä eli lautakunta yrittää noudattaa perinteistä, yhdenmukaistuvaa kielenhuoltoajattelua. (Rainò 2006b: 123.) Lisäksi Rainò on myös kyseenalaistanut sen, kuka tai mikä taho olisi oikeutettu tekemään viittomasuositukset. Kumpi olisi pätevämpi esittämään ratkaisuja viittomien valinnoissa, viittomakielisten natiivikäyttäjien joukko vai jokin instituutio? Lisäksi Rainòn mukaan leksikkosuositusten tekeminen ei ole lautakunnan päällimmäinen tehtävä, vaan lautakunnalle soisi tämän sijaan enemmän aikaa diskurssiin viittomakielisen yhteisön kanssa ja kielitietouden lisäämiseen sekä kielen aseman suunnitteluun, kuten muut kielilautakunnat tekevät (lisää kielilautakuntien tehtävistä luvussa 2.4). Lautakuntakin on tietoinen leksikaalisen kuvauksen problematiikasta ja on huolissaan siitä, että sen tekemät päätökset ja niistä tiedottaminen eivät aina tavoita viittomakielistä yleisöä (Rainò 2006b: 112–113). Tämä on herättänyt minussa mielenkiintoa ja halua syventää ymmärtämystä Rainòn näkemyksestä.

---

⁵ Filosofian tohtori Päivi Rainò on ollut viittomakielen lautakunnan jäsen ja varapuheenjohtaja vuosina 1996–2003 sekä lautakunnan sihteeri vuosina 2004–2005.

Maaliskuussa 2012 pohjoismaisten viittomakielten huoltajat kokoontuivat Kööpenhaminassa. Kyseessä oli ensimmäinen seminaari, jossa vaihdettiin raportteja Pohjoismaisten viittomakielisten kielioloista ja viittomakielten asemasta sekä lähes kaikkien Pohjoismaiden viittomakielen huollon viranomaistoiminnasta. Seminaarissa sovittiin myös muun muassa aihealueista, joilla voitaisiin tehdä konkreettista kielenhuoltoon liittyvää yhteistyötä eri pohjoismaiden kesken. Näin ollen pro gradu -tutkielmani aihe on siis nykyisen viittomakielten huollon tilanteeseen nähden ajankohtainen. Sitä paitsi viittomakielen lautakunnan tehtäviä on toistaiseksi kuvattu vasta vähän.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimustyössäni pyrin selvittämään Kotuksen alaisuudessa toimivan viittomakielen lautakunnan tehtäviä kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta, koska oletan, että ammattinsa vuoksi he tuntevat viittomakielen lautakunnan paremmin kuin viittomakielisen yhteisön ”maallikkojäsenet”. Keskityn toimikausiin 1997–2007, jolloin en ollut lautakunnan puheenjohtajana. Näin pyrin etäännyttämään itseäni lautakunnan toiminnasta, ja välttämään asetelmaa, jossa viittomakielityön ammattilaisten ja minun näkemykseni lautakunnan puheenjohtajana asettuisivat puntariin. Rajaan myös suomenruotsalaisen viittomakielen pois tutkimuksestani, koska näinä toimintakausina viittomakielen lautakunta käsitteli suomenruotsalaista viittomakieltä koskevia kysymyksiä vain harvakseltaan. Pääkysymykseni on seuraava:

Mitkä ovat viittomakielen lautakunnan tehtävät kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta?

Viittomakielen lautakunnalla on kielenhuoltoon kuuluvia vastuutehtäviä ja kielenhuollon osa-alueita kuvataan lisää luvussa 2.1. Rainõn (2006a, 2006b) mukaan leksikaalinen kuvaus ei olisi viittomakielen lautakunnan keskeinen tehtävä runsaiden variaatioiden vuoksi. Näin ollen olen kiinnostunut selvittämään tutkimuksen avulla viittomakielityön ammattilaisten näkökulmaa siitä, olisiko kielen rakenteen suunnitteluun kuuluva leksikaalinen kuvaus osa lautakunnan tehtäviä ja jos on, niin miksi? Toinen tutkimuskysymykseni on:

Kuuluuko leksikaalinen kuvaus viittomakielen lautakunnan tehtäviin kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta?

Minua kiinnostaa myös se, miten kuurot, viittomakieliset ammattilaiset, jotka työskentelevät viittomakielityön parissa, näkevät lautakunnan roolin yhteiskunnassa ja mitä he tietävät lautakunnan tehtävistä. Samalla tarkastelen, missä lautakunta sijaitsee Suomen viittomakielten kielipolitiikkakentällä. Viittomakielisen yhteisön näkemys on varmasti tässä yhteydessä erittäin tärkeä, sillä yhteisön jäsenet käyttävät suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä arjessa, mutta tutkielmani luonteen takia minun on rajattava muut kohderyhmät pois tutkimuksestani. Kolmas tutkimuskysymykseni on:

Miten kuurot viittomakielityön ammattilaiset näkevät viittomakielen lautakunnan roolin Suomessa?

Suomen viittomakielten kielipolitiikkakentällä on monta toimijaa ja niiden toimintoja on määritelty joko lainsäädännöllä tai rahoittajien ehdoilla (luvussa 2.3). Paula Sajavaaran (2000: 67) mukaan kirjallisen kulttuurin yhteiskunnassa on totuttu siihen, että kielenhuoltoa harjoitetaan tietoisesti. Kirjakieltä on aina tietoisesti muokattu, ohjailtu ja opetettu. Koska viittomakielillä ei ole kirjoitettua muotoa, kuinka lautakunta voi ohjailta kielenkäyttöä tai antaa siihen liittyviä suosituksia? Onko niin, että viittomakielen lautakunnan tehtävät on määritelty puhuttujen ja kirjoitettujen kielten kielenhuollon käytänteiden mukaan? Ihmiset ovat tottuneet siihen, ettei kieltä voi käyttää mielivaltaisesti, vaan sitä käytetään jonkin ohjeistuksen mukaisesti. Sanakirjatkin ovat osa yleiskielen määrittelyä. Odotetaanko viittomakielen lautakunnalta vastaavaa toimintakulttuuria kuin muilla lautakunnilla on?

Tutkielmani on aineistolähtöinen laadullinen tutkimus, jonka lähtökohtana on viittomakielen lautakunnan kielipoliittisen aseman ja toimintojen kuvaaminen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta. Haluan siis syventää ymmärtämystäni ammattilaisten tavasta hahmottaa Suomen viittomakielten kielipolitiikan rakenteita ja toimijakenttää. Tutkimustehtäväni on eritellä tutkimukseen osallistuvien moniulotteisia ja osin implisiittisesti omaksuttuja näkemyksiä (Tuomi 2009: 21). Tutkimukseni kiinnittyy siten teoreettisesti kielenhuoltoon osana kielipolitiikkaa, ja hyödynnän tätä viitekehystä tutkimusaineiston analyysissa ja johtopäätösten argumentoinnissa. Minkä tahansa kieliyhteisön kielipolitiikka on kuin suuri labyrintti, jossa on monta käytävää, mutta niiden näkeminen ja nimeäminen voi olla vaikeaa. Tämän vuoksi tutkimukseni muistuttaa myös ilmiötä kuvaavaa ja ymmärrykseen pyrkivää etnografiaa, joka on viime vuosina noussut

merkittäväksi kielipolitiikan tutkimuksen lähestymistavaksi (esim. Hornberger – Johnson 2007).

Pro gradu -tutkielmani rakentuu viidestä luvusta. Tässä luvussa olen taustoittanut tutkimustehtävää ja esitellyt tutkimuskysymykset. Luvussa 2 käyn ensin lyhyesti läpi kielenhuollon roolia kielipolitiikassa ja kielenhuollon teoreettisia malleja. Tämän lisäksi lyhyt historiallinen katsaus Suomen viittomakielisten yhteisöjen pyrkimyksistä huoltaa ja turvata viittomakieliä auttaa lukijaa ymmärtämään nykyisen viittomakielen lautakunnan roolia. Luvussa 3 kuvailen tarkemmin tutkimukseni tavoitteita ja käytännön toteutusta. Käsittelen myös tutkimukseni eettisiä kysymyksiä, aineistoani sekä aineiston keruu- ja analyysimenetelmiä. Luvussa on runsaasti otteita lautakunnan pöytäkirjoista, teemahaastatteluista ja artikkeleista, sillä aikomukseni on päästä esimerkkien kautta sisään kielenhuollollisiin toimiin viittomakielisessä työyhteisössä. Tuloksia esittelen luvussa 4. Päätännössä (luvussa 5) pohdin viittomakielityön ammattilaisten näkemyksiä kielenhuollollisista toimista ja niissä esiin nousseista ilmiöistä, viittomakielen lautakunnan kielenhuoltoon liittyvistä mahdollisista odotuksista ja toimenpiteistä sekä niiden merkityksestä niin itse kieliyhteisölle kuin yhteiskunnallekin. Toivon myös, että viittomakielen lautakunta ja viittomakielityön ammattilaiset hyötyvät tutkimustuloksistani omassa toiminnassaan.

2 KIELENHUOLTO OSANA KIELIPOLITIIKKAA

Kielipolitiikan, kielen suunnittelun ja -huollon tutkimus sai alkunsa Yhdysvalloista, 1950-1960-luvulla alkaneesta tutkimusalasta, sosiolingvivistisestä tieteenalasta. Tätä alaa koskeva käsitteistö on varsin laaja ja monitulkintainen riippuen lähestymistavoista ja viitekehyksistä (ks. esim. Haugen 1966; Cooper 1989; Tollefson 1991; Kaplan ym. 1997: xi; P. Sajavaara 2000: 72, Hornberger 2006). Monet käsitteet ovat myös osittain päällekkäisiä, synonyymejä eikä lukija välttämättä löydä tarkkaa rajaa niiden välillä.

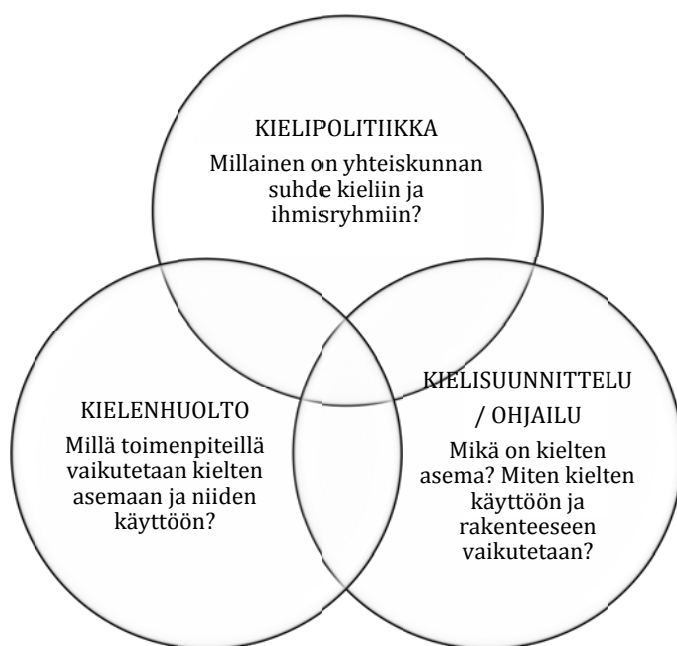
Tavallisesti ja konkreettisesti kielitilannetta tarkastellaan valtiokohtaisesti, mutta kielten aseman merkitystä voi tarkastella myös esimerkiksi kieliyhteisön ja opetuksen näkökulmasta. Lainsäädäntöjen lisäksi viralliset instituutiot, kuten tutkimus- ja koulutuslaitokset sekä yliopistot ovat perinteisiä ”kielitoimijoita”, joiden toimintaa säädellään laeilla. Joidenkin valtioiden asettamat kieli-instituutiot, -lautakunnat tai -toimistot ovat myös osa monipaikkaista kielipolitiikkaa. Nojaan tässä tutkielmassani suomalaisiin vakiintuneisiin käytäntöihin, erityisesti Kotimaisten kielten keskuksen käytänteisiin (www.kotus.fi), koska

käsittelen tutkimuksessani nimenomaan Kotuksen alaisuudessa toimivan viittomakielen lautakuntaan liittyviä kysymyksiä.

Kielipolitiikalla (language planning (LP), language planning and language policy (LPP tai LPLP), language policy and planning (LPP)) voidaan yläkäsitteisenä ja yleisesti tarkoittaa kiel(t)en ja valtion ja / tai jonkin instituution välisiä suhteita ja niiden tietoisia ja aktiivisia toimintoja, joilla voidaan vaikuttaa jonkin kielen asemaan, omaksumiseen ja käyttöön (Cooper 1989: 45; Kaplan ym. 1997: xi; Johansson–Pyykkö 2005: 16, Hornberger 2006: 28–30). Makrotasolla kielipolitiikassa tarkastellaan muun muassa kielen asemaa ja sen käyttöä lainsäädännössä tai muissa säännöissä ja päätöksissä. Kielipolitiikalla voidaan pyrkiä esimerkiksi määrittelemään kielen asemaa ja varmistamaan erityisesti tasa-arvoisten elinolojen toteutuminen sekä edistämään ihmisoikeuksien ja kielellisten oikeuksien toteutumista. Politiikalla vaikutetaan erityisesti kielen rooliin, kielenkäyttöön ja kielikoulutuspolitiikkaan sekä kielitaitovarantoon. Pelkistetysti sanottuna kielipolitiikka on yritys muuttaa jonkun henkilön tai jonkin toiminnon avulla tietyn kielen tilannetta tai asemaa (Kaplan ym. 1997: 3). Mikrotasolla taas yksilöt, kuten esimerkiksi kielenkäyttäjät päättävät, mitä kieltä halutaan käyttää kotona ja mitä kieltä perheen lapset joutuvat oppimaan koulussa. Tutkijoiden keskuudessa kielipolitiikkaa ja -suunnittelua tutkitaan eri teoreettisista viitekehyksistä (Hornberger 2006: 33–35). 1960-luvulla kielipolitiikka ja -suunnittelu olivat pääasiallisesti kielen yhteiskunnallisen aseman muokkaamiseen tähtäävää kielen aseman ja rakenteen suunnittelua. Niissä keskityttiin jonkin kielen kielioppiin, oikeinkirjoitukseen ja standardisointiin. Tuolloin modernisaation ja kehittymisen teoriassa (modernization and development theory) ihannoitiin yksikielisyyttä ja kouluopetusta järjestettiin useimmiten vain yhdellä kielellä monikielisissä valtioissa. Tälle viitekehykselle alettiin etsiä vaihtoehtoja kolonialismin menettäessä suosionsa, sillä valtakielen ohella alettiin tutkia myös muita kotoperäisiä vähemmistökieliä ja esimerkiksi niiden opetusta kouluissa. Tietoisuus monikielisyydestä kasvoi ja koulutuspolitiikassa paneuduttiin kieltenopettajien koulutukseen. 1990-luvulla kielipolitiikan ja -suunnittelun viitekehystä uudistettiin radikaalisti ja soveltava suunnittelumalli (integrative LPP framework) sisältää kahden osa-alueen, kielen aseman ja rakenteen suunnittelun lisäksi kielen omaksumisen suunnittelun. Tässä mallissa keskitytään siihen, miten kieltä tai kieliä käytetään järjestelmällisesti kouluopetuksessa. Integroitavan ja soveltavan kielipolitiikan ja -suunnittelumallin keskiössä ovat painotukset: ideologisuudesta, ekologisuudesta ja toimijuudesta. (ks. esim. Hornberger 2006: 25–27, Tollefson 2008: 3–5) Nämä painotukset huomioivat eri funktioiden kautta paremmin kielenhuollon rakenteita.

Kielisuunnittelun ja kielenhuollon (language planning) nähdään olevan osa kielipolitiikkaa⁶. Niitä kuvataan enimmäkseen kielipoliittisten toimien suunnitteluksi ja myös täytäntöönpanoksi ja toimenpiteiden arvioinniksi. Tämän kielisuunnittelu-käsitteen rinnalla jotkut suomalaiset kielentutkijat ovat käyttäneet *kielenohjailu*-termiä (ks. esim. P. Sajavaara 2000: 72). Sajavaaran (2000: 72–73) mukaan kielenohjailun keskeiset osa-alueet ovat muun muassa kielen standardointi, sanaston modernisointi ja termistön kehittäminen. Hoyerin (2012: 119–120) mukaan vähemmistökielet ja erityisesti viittomakielet tarvitsevat systemaattista kielisuunnittelua vahvistaakseen asemaansa yhteiskunnassa. Kielivähemmistöt, joiden kieli on uhanalainen, laativat muun muassa kielenelvytysohjelmia (ks. esim. Leppänen – Pietikäinen 2010).

Kielenhuolto taas tarkoittaa enimmäkseen käytännön toimintaa, jolla kehitetään päämääriä ja strategioita. Sillä voidaan muun muassa muuttaa jonkin kielen nykytilannetta. Sen voi myös nähdä vallankäyttönä: kielen normeja voidaan jopa säädellä väkisin. (Johansson–Pyykkö 2005: 19)⁷

Kuvio 1: Yhteenveto kielipolitiikan osa-alueista (ks. esim. Kaplan ym. 1997; Hornberger 2006; Tollefson 2008)

⁶ Kielisuunnittelu (language planning) oli alun perin käytetty termi kielipolitiikassa (ks. esim. Cooper 1989), kunnes sen termin rinnalle tuli *language policy*, kielipolitiikka. Nykyään keskustellessa kielipolitiikasta molempia termejä käytetään usein rinnakkain, *language planning and language policy*. (ks. esim. Ricento 2006)

⁷ Esimerkiksi Kotuksen kotisivuilla kerrotaan, että kielenhuolto on eri tapoja, joilla vaikutetaan kielenkäyttöön. Niitä on muun muassa kielen rakenteiden tarkastelu, tekstihuolto tai kielen aseman huolto (www.kotus.fi).

2.1 Yleisen kielenhuollon määrittely ja sen tehtävät

Kielenhuoltoa voidaan kuvailla monella tavalla. Kielitoimiston sanakirjan (2006) mukaan se tarkoittaa kielen järjestelmän ja kielenkäytön ohjailua suosituksin. Sosiolingvistikseen näkökulmasta kielenhuolto kuvaa ja tulkitsee sitä prosessia, jolla kieliyhteisö keskuudessaan määrittää, miten kieltä käytetään ja miten sitä tulisi käyttää (Hiidenmaa 2004: 52). Kielenhuolto onkin yhteiskunnallinen ja arvosidonnainen, koska se kytkeytyy kieliyhteisön sisäisiin tarpeisiin ja odotuksiin. Kotuksen kielipoliittisesta ohjelmasta (1998) ilmenee, että kielenhuollon (toiminnallisena) lähtökohtana on demokraattinen kommunikatiivisuus sekä yhteiskunnallisella että yksilöllisellä tasolla. Hyvän kielenhuollon rooli on tuottaa kielellistä tasa-arvoa: pyritään luomaan tai takaamaan ainakin yksi kielimuoto, jota käyttäen jokainen voi tulla ymmärretyksi (koko kieliyhteisön tuntema kielimuoto, yleiskieli). Tämän voidaan katsoa olevan yhteisten normien luomista. Slangit ja murteet eivät kuulu kielenhuollon piiriin. Monissa valtioissa kielen standardoiminen on osa normaalia kielenhuoltoa, mutta Suomessa tämä tapa ei ole enää käytössä, koska esimerkiksi suomen kirjakielen normit ovat suurin piirtein vakiintuneet (Hiidenmaa 2004: 270). Preskriptiivisyyteen eli ohjeita antavaan suuntaan ei enää lähdetä. Kielenhuolto ei olekaan enää nykyään kielipoliisin ja kieliainesten laadunvalvojana toimimista, kuten usein arkisesti ajatellaan, vaan kyse on paljon laajemmasta ja monisäikeisemmästä käsitteestä (Sajavaara 2000: 69; Hiidenmaa 2004: 294).

Eri vuosikymmeninä kielenhuolto on koostunut hyvin erilaisista toimista riippuen valtioiden tai kieliryhmien tarpeista. Esimerkiksi normittaminen oli suomen kielen huollon ensisijainen tehtävä vielä 1970-lukuun saakka. Sanakirjojen valmistelu, normatiivisen kieliopin kirjoittaminen ja normatiivinen kielenohjailu olivat tyypillistä kielenhuoltoa. 1980-luvun jälkeen Kotuksen kielenhuollon tehtävät ovat muuttuneet pääasiallisesti tiedottamiseksi, valistamiseksi ja yleisön innostamiseksi oman kielen pohtimiseen. Sanastotyö (lähinnä uudissanat) ja kielineuvonta ovat siirtyneet muun muassa Kielitoimistolle sekä erikoisalojen termityöryhmille (Hiidenmaa 2006: 270, 272). Keskuksen ruotsin kielen lautakunta ei kuitenkaan työskentele esimerkiksi kieliopin kanssa, vaan käyttää Ruotsissa tehtyjä linjauksia hyväkseen ja keskittyy enimmäkseen kielineuvontatyöhön sekä ruotsinkielisten palvelujen kehittämiseen yhteistyössä viranomaisten kanssa (www.kotus.fi 2011). Tällä hetkellä saamen kielistä pohjoissaamalla ja inarinsaamalla on oma kielenhuoltajansa, joka vastaa kysymyksiin oikeakielisyydestä, oikeinkirjoituksesta, kielen rakenteista ja paikannimistöstä. Romanikielen huollon tehtävänä on päättää romanikielen käyttöä koskevista periaatteista ja yleisluonteisista suosituksista. Romanikielen elvytys sekä opetuksen ja oppimateriaalin tuottamisen tukeminen

ovat myös romanikielen lautakunnan keskeisiä tehtäviä. Viittomakielen lautakunta taas on ensimmäisinä vuosinaan paneutunut kieliaineistojen, kuten kirkollisten tekstien sekä viranomaisten tiedotteiden tutkimiseen ja kuvaukseen sekä leksikaaliseen kuvaukseen. Nykyään lautakunta osallistuu myös aktiivisesti kielen asemaa koskeviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Viittomakielen lautakunnan työtä käsitellään tarkemmin luvussa 2.4.

Kielenhuollon osa-alueita on kuvattu eri tavoin riippuen siitä, miten tarkkaan sitä halutaan katsoa. Kielenhuolto on osa kielipolitiikkaa ja –suunnittelua ja jakaantuu useimmiten kolmeen osaan: kielen aseman suunnitteluun eli statussuunnitteluun (eng. status planning), kielen rakenteen suunnitteluun (eng. corpus planning) ja kielenopetuksen suunnitteluun (eng. acquisition planning; ks. esim. Kaplan–Baldauf 1997; Saravaara 2000; Wright 2004; Spolsky 2004; Hornberger 2006). Kotuksen mukaan kielenhuolto koostuu seuraavista osa-alueista: kielen aseman huollosta, kielen rakenteen huollosta ja tekstinhuollosta (www.kotus.fi). Hiidenmaa (2004: 273–277) taas on kutsunut kolmatta osa- aluetta tekstin ja kielenopetuksen huolloksi. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä kielenhuolto ulottuu myös kouluopetukseen. Reaganin (2010: 156) mukaan viittomakielten kielenhuollossa on yhtenä osa-alueena lisäksi myös asennesuunnittelu (eng. attitude planning). Tämä täydentää kielenhuollon jakoa hyvin, erityisesti vähemmistökielten, kuten viittomakielten kielenhuollossa.

2.1.1 Kielen aseman huolto

Kielen aseman huolto (status planning) ulottuu makrotasolle eli yhteiskunnalliselle tasolle. Kielen asemaa edistetään esimerkiksi lainsäädännöllä ja kielenopetuksella. Suomen perustuslain perusoikeuksien (1997/731) 17 § *Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin* mukaan suomi ja ruotsi ovat kansallisia kieliä. Saamenkieliä suojataan omalla lainsäädännöllä. Romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuriaan. Viittomakieltä käyttävien (sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien) oikeudet turvataan lailla.

Lainsäädännöllä säädetään myös, missä tilanteissa ko. kieliä on oikeus käyttää (asioidessa viranomaisten kanssa, koulunopetuksessa, kielten tutkimuksessa ja huoltamisessa ym.). Kotimaisten kielten keskuksen asetuksessakin (2011/1403) määritellään, miten kansalliskieliä sekä perustuslaissa mainittuja kieli- ja kulttuuriryhmiä tulee tutkia, huoltaa ja koordinoita. Näiden tehtävien lisäksi kaikilla perustuslaissa mainituilla kielillä tulee olla oma

kielilautakuntansa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2004) ovat yksi esimerkki siitä, miten kyseistä kieltä tulee valtakunnallisella tasolla opettaa äidinkielenä, toisena ja vieraana kielenä. Kieliryhmien omat kielipoliittiset ja toimenpideohjelmat ovat myös eräs keino vaikuttaa oman kiелensä asemaan.

Vuonna 2004 voimaan tullessa kielilaissa (423/2004) säädettiin oikeusministeriön alaisuuteen perustettavasta kieliasiaain neuvottelukunnasta⁸, joka avustaa oikeusministeriötä kielilain ja soveltamisen seurannassa (www.om.fi). Käytännössä kieliasiaain neuvottelukunta edistää kansalliskielten käyttöä ja seurantaa, muiden kieliolojen kehitystä sekä laatii raportin eduskunnalle (oikeusministeriö 2006). Näin kielten asema nousee tietoisuuteen ja tarvittaessa syntyy toimenpiteitä niiden kehittämiseksi ja aseman parantamiseksi. Viittomakielillä ei ole toistaiseksi omaa neuvottelukuntaansa (oikeusministeriö 2011), mutta maaliskuussa 2012 kieliasian neuvottelukunta aloitti uuden toimintakautensa ja nimitti ensimmäistä kertaa ulkopuolisia pysyviä asiantuntijoita. Näiden joukossa on myös viittomakielisten ja viittomakielten edustaja.

Suomessa viittomakielten asema on kohtuullisen hyvä, mutta lukuisissa muissa maissa viittomakielillä on alhainen asema lainsäädännössä eivätkä viranomaisetkaan usein tiedä tai tunne viittomakieliä (Reagan 2010: 157; Hoyer 2012: suomenkielinen tiivistelmä). Hoyerin (2012: 116–118) mukaan monissa maissa tehdään aiemmin kuvaamattoman viittomakielen sanakirjoja siksi, että niiden avulla saataisiin viranomaiset ja päättäjät ymmärtämään, että viittomakielet ovat samanarvoisia puhuttujen kielten kanssa ja näin viittomakielten olemassaolo tunnustettaisiin. Käytännössä viittomakieliset eivät tavallisesti ole mukana viittomakielen aseman suunnittelussa, vaan viittomakielisten kielellisiä oikeuksia on aina ohjattu ulkoapäin.

Suomen viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa (2010) todetaan, että viittomakielten tunnustus Suomen perustuslaissa (PL 17 § Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, 731/1999) on erinomainen asia. Käytännössä konkreettisia toimenpiteitä viittomakielisten kielellisten oikeuksien parantamiseksi tai viittomakielen aseman vahvistamiseksi ei ole tehty riittävässä määrin. Esimerkiksi viranomaisten systemaattinen viittomakielten kieliolojen seuranta puuttuu kokonaan. Kielipoliittisen ohjelman johtopäätöksessä ehdotetaan, että säädettäisiin erillinen kielilaki, viittomakielen laki, jotta suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen asema vahvistuisi. Viittomakieltä ja sen

---

⁸ Kieliasiaain neuvottelukunnan ensimmäinen toimintakausi oli kolmivuotinen (2005–2007) ja sen jälkeen nelivuotinen vuodesta 2008 alkaen. (www.om.fi)

käyttöä koskevia säännöksiä ei tällä hetkellä ole koottu yhden lain alaisuuteen, vaan ne ovat hajallaan eri hallinnonaloilla. Tämän vuoksi säännösten tulkinta ja soveltaminen on hankalaa.⁹

2.1.2 Kielen rakenteen huolto

Puhuttujen kielten rakenteen huollossa (corpus planning) keskitytään kielioppiin, sanastoon ja oikeinkirjoitukseen. Siinä pyritään kuvailemaan itse kielen rakennetta, kuten sanojen ja uudissanojen muodostumista, lauseiden rakenteita ja nimien oikeinkirjoitusta. (Hiidenmaa 2006: 273–274, Hornberger 2006: 26–28) Hornbergerin (2006) mukaan kielen rakenteen huolto jakaantuu kahteen ryhmään, vakiintuneeseen normistoon (kuten kodifiointi, standardisointi) ja kielessä tapahtuviin muutoksiin (engl. the extension of the linguistic functions of language). Kodifiointi eli (puhuttujen kielten) kirjoitusjärjestelmän kehittäminen¹⁰ on vain osa standardointia tällä kielenhuoltoalueella. Sen tavoitteena on kielen normittaminen, useimmiten sanakirjatyön kautta ja monet kielet ovatkin saaneet virallisen kielen aseman kodifioinnin avulla. (Hoyer 2012: 118) Hiidenmaan (2006: 276) mukaan kielen normittamista tehdään Suomessa enää vähän, sillä suomen kirjakieli on vakiintunut, ja meillä on käytössä jo monta kieliopasta ja sanakirjaa. Myös kouluissa opiskellaan muun muassa suomen kielen rakennetta. Normikielen opettaminen on kuitenkin kouluille pedagoginen ongelma. Mitä kielimuotoa kouluissa tulisi opettaa? Mitä muotoa vaaditaan esimerkiksi kokeissa ja mitä kielimuotoa mitataan?

Viittomakielten viittomien keruu ja tallentaminen on yksi kielen rakenteen suunnittelun perusosa. Viittomakielen sanakirjoja on tehty vuosikymmenien ajan ja varhaisimmissakin sanakirjoissa on kuvituksia viittomista. Silti viittomakielten sanakirjat palvelevat enimmäkseen kuulevia viittomakielen opiskelijoita, sillä kirjat on toimitettu puhutun kielen rakenteen mukaisesti. Jos haluaa tietää, miten tietty käsite viitotaan, täytyy selailta puhutun kielen sanahakemistoa. 1990-luvulta lähtien on kuitenkin alettu tehdä myös uudentyyppisiä sanakirjoja, joiden haku toimii sekä viittomakielen että kirjoitetun kielen kautta. Nykyään kirjoja julkaistaan entistä enemmän verkossa tai dvd-levyllä, joissa viittomat esitetään videoina.¹¹ Toisaalta sanakirjojen kirjo on aika vaihteleva, sillä joissakin sanakirjoissa viittomakielen viittomistoa kuvaillaan tarkasti fonologisia piirteitä myöten ja

⁹ Oikeusministeriö on ottanut syksyllä 2012 tehtävän, että se selvittää viittomakielen kielilain mahdollista säätämistä ja tammikuun lopussa 2013 arviomuistio on lähtenyt lausuntokierrokselle (oikeusministeriö 2013).

¹⁰ Standardisointi on toinen, rinnakkainen termi kodifioinnille = normin luominen.

¹¹ Suomessa Kuurojen Liitto ry:n viittomakielitiimi ylläpitää suomalaisen viittomakielen verkkosanakirjaa, SUVIA (<https://suvi.viittomat.net>). Ennen SUVIn uudistustyötä verkkosanakirjassa oli yhteensä 1393 viittomartikkelia. Helmikuussa 2013 julkaistiin uudistettu ja laajennettu SUVI ja siinä on suomalaisen viittomakielen lisäksi myös suomenruotsalaisia viittomia.

joissakin taas viittomia esitellään yksi sana – yksi viittoma –periaatteella (Reagan 2010: 162–163). Viittomakielten korpustutkimustyö on maailmalla vielä nuorta, mutta Ruotsissa (teckenspråkskorpus¹²) ja Saksassa (DGS-Korpus¹³) viittomakielten aineistoa on tallennettu kielipankkiin jo vuosia. Kuurojen Liitto ry ja Humanistinen ammattikorkeakoulu (Humak) ovat käynnistäneet Koneen säätiön rahoittaman kolmivuotisen korpushankkeen (2013–2015), jonka tarkoitus on perustaa suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen aineistopankki. Hanke jakaantuu kahteen osa-alueeseen: viittomakielentutkijoiden käyttöön tarkoitettun tutkimuskorpuksen perustamiseen ja kaikkien kansalaisten vapaaseen käyttöön suunnatun vuorovaikutuksellisen SignWiki-kansalaissanakirjan perustamiseen (www.kl-deaf.fi 27.1.2013).

Viittomakielten ortografia poikkeaa puhuttujen kielten osalta siten, että viittomakieliltä puuttuu vakiintunut kirjoitusjärjestelmä. Savolaisen (2006) mukaan viittomakielille on kehitetty eri kirjoitusjärjestelmiä (kuten Stokoe 1960; 1976; SignWriting¹⁴, SignFont¹⁵, HamNoSys¹⁶), mutta nämä eivät ole käytössä yhdenkään viittomakielen jokapäiväisessä kirjoittamisessa. Näin ollen yhdelläkään viittomakielellä ei ole vakiintunutta ortografiaa eli konventiota siitä, kuinka tiettyä järjestelmää käytetään sen kirjoittamisessa. Toisaalta viittomakielten oikean artikuloinnin huollossa keskitytään itse viittomien olemukseen sekä eri rekisterien ja tyylien käyttöön (Reagan 2010: 169). Kuten sanoja puhutuissa kielissä, viittomakieleen syntyy viittomia eri tavoin: polysynteettisten prosessien kautta leksikaalistuneita viittomia, lainaviittomia, yhdysviittomia ja muita yhdistämisprosesseissa syntyneitä viittomia (ks. esim. Johnston–Schembri 2007: 157–188). Lisäksi viittomakielten viittomat voivat puhuttujen kielten tavoin muuttua eri tilanteiden mukaan eikä arkityylisiä viittomia sovi käyttää esimerkiksi juhlaseminaarissa.

Viittomakielen lautakunta on Kuurojen liiton sanakirjatyön lisäksi taho, joka on saanut kentältä silloin tällöin kysymyksiä, jotka koskevat viittomien käyttöä ja soveltuvuutta eri tilanteissa. Kysymyksiä on pyritty käsittelemään resurssien mukaisesti, sillä lautakunta kokoontuu noin 4–5 kertaa vuodessa. Suomen kielen kielitoimiston kaltaista, kielen käyttöä ohjaavaa tahoja ei viittomakielelle ole.

¹² www.ling.su.se/forskning/forskningsprojekt/teckensprak/teckensprakskorpus

¹³ www.sign-lang.uni-hamburg.de/dgs-korpus/index.php/dgs-korpus.html

¹⁴ www.signwriting.org

¹⁵ scriptsource.org

¹⁶ www.sign-lang.uni-hamburg.de/projekte/hamnosys/

2.1.3 Tekstin ja kielenopetuksen huolto

Tekstin ja kielenopetuksen huoltoa (discourse planning and acquisition planning) voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Tekstinhuollossa tarkastellaan yksittäisten tilanteiden kielenkäyttöä, ja sen tavoitteena on auttaa kirjoittajia tuottamaan niin hyviä tekstejä, että yleisö voi ymmärtää niitä vaivatta (www.kotus.fi). Kielenopetuksen huollossa taas valtion kielitilannetta hallitaan yleensä ohjaamalla ja suunnittelemalla opetusta eri väestöryhmille. Suunnittelu koskee kaikkea opetusta: äidinkielen, vieraiden kielten sekä alueellisten ja muidenkin vähemmistökielten opetusta (Johansson–Pyykkö 2005: 17; Hornberger 2006: 28–30). Opetushallituksen luomat perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteet ovat suomalaisia esimerkkejä kielenopetuksen ohjailusta.

Viittomakielen oppikirjoja on tarjolla, mutta suurin osa niistä on suunnattu (kuuleville) henkilöille, jotka opiskelevat viittomakieltä toisena tai vieraana kielenä. Esimerkiksi Suomessa ei ole yhtään viittomakieli äidinkielenä –oppikirjasarjaa peruskoulun, lukion ja ammatilliseen opetukseen, vaikka niistä onkin laadittu opetussuunnitelman perusteita. Tällä hetkellä ei ole myöskään tarkkaa tietoa, annetaanko viittomakieli äidinkielenä –opetusta kuulovammaisten kouluissa (Savolainen 2009: 199; Oikeusministeriö 2011: 33). Kuurojen Liiton viittomakielen opetuksen *Hely*-projekti (2001–2006)¹⁷ on esitelty lautakunnalle suomalainen viittomakieli vieraana kielenä –oppikirjasarjan materiaalia (opetussuunnitelma sekä oppikirjojen ja CD-levyjen sisältö). (VLP 28. kokous, 6. § b, 15.11.2004, VLP 30. kokous, 8. §, 8.6.2006)

2.1.4 Asennesuunnittelu

Asennesuunnittelu (attitude planning) käsittelee kielihuollon toimenpiteitä, joilla pyritään vaikuttamaan yksilöiden tai ryhmien asenteisiin tiettyä kieltä tai kieliryhmää kohtaan. Viittomakieliä tunnetaan valtaväestössä vähän tai niitä ymmärretään väärin. Yleisesti esimerkiksi luullaan, että viittomakieli on kansainvälistä ja että sillä on puutteellinen kielioppi. Viittomakielen taitoa ei myöskään arvosteta lapsen kielen kehityksen osa-alueena (Reagan 2010: 171–172). Myös viittomakieltä käyttävä yhteisö tarvitsee kielitietoutta omasta

¹⁷ Raha-automaattiyhdistys ry. (RAY) rahoitti Hely-projektin toiminnan ja projekti on tuottanut aikuisopiskelijoille tarkoitetun oppikirjasarjan, Viittomakieli 1–4:n (Alanne–Vivolin-Karén 2004; Lehtonen–Vivolin-Karén 2005; 2006a; 2006b).

kielestään, jotta se oppisi arvostamaan äidinkieltään tai ensikieltään. Yhteisön vanhemmat sukupolvet ovat kokeneet syrjintää viittomakieltään kohtaan. Heidän aikanaan kouluopetuksessa ei käytetty viittomakieltä vaan puhemetodia (oralismia). Näin diglossia (toista kieltä käytetään enemmän tietyissä tilanteissa kuin toista) on syntynyt viittomakielisessä yhteisössä: kuurot käyttivät viittomakieltä kotona ja yhdistyksillä, mutta puhuivat suomea tai ruotsia virallisemmissä tilanteissa. (Savolainen 2009: 183) Samankaltainen ongelma voi syntyä myös valtaväestön keskuudessa, sillä esimerkiksi suomen kielen lautakunta on huolissaan englannin kielen vaikutuksesta suomen kielen käyttöön (Suomen kielen tulevaisuus 2009: 76–84).

Kielenhuollon osat	Puhutut, kirjoitetut kielet	Viitotut kielet
Kielen aseman huolto (status planning)	Kielen tunnustaminen lainsäädännössä. Kielen tutkimus, huolto ja kielenkäytön koordinoiminen jossakin valtion instituutiossa. Valtakunnallinen opetussuunnitelma.	Kielen tunnustaminen lainsäädännössä. Kielenkäytön koordinoiminen jossakin valtion instituutiossa. Valtakunnallinen opetussuunnitelma. Sanakirjat.
Kielen rakenteen huolto (corpus planning)	Kieliopin tutkiminen. Kielen rakenteen tutkiminen. Oikeinkirjoituksen ohjaaminen. Kodifiointi. Sanakirjatyö. Kielitoimisto.	Kielen rakenteen tutkiminen. Sanakirjatyö. Leksikaalinen kuvaus.
Tekstin ja kielenopetuksen huolto (discourse planning and acquisition planning)	Koulutus. Konsultointi, neuvonta. Tekstintarkistus. Opetussuunnitelman perusteet. Oppimateriaali.	(Aikuis)koulutus. Konsultointi. Käännöstöiden tarkistus. Opetussuunnitelman perusteet. Oppimateriaali (aikuisille).
Asennehuolto (attitude planning)	Kansallisten kielten kielitietouden vahvistaminen.	Vähemmistökielten kielitietouden lisääminen ja vahvistaminen - valtaväestölle - kieliyhteisön sisällä. Kielipoliittisten päätösten teko.

Taulukko 1: Tiivistelmä puhuttujen ja viitottujen kielten kielenhuollon osista Suomessa (ks. esim. Kaplan ym. 1997; Hornberger 2006; Tollefson 2008, Reagan 2010)

2.2 Yleinen ja institutionaalinen kielenhuolto Suomessa

Suomessa yleisistä kielenhuollon tehtävistä vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) alaisuuteen kuuluva valtakunnallinen asiantuntijalaitos, Kotimaisten kielten keskus (Kotus). Kotus on laatinut kielipoliittisen ohjelman (1998), jonka mukaan Suomessa kielenhuollon päämääränä on saattaa yhteiskunnan käyttöön yhteinen normitettu kielimuoto, joka sopii julkiseen käyttöön. Tämän toiminnan perustana on se, että meillä on toimiva yleiskieli suomen, ruotsin ja saamen kielessä sekä viittomakielessä ja romanikielessä. Funktionaalisesti kielenhuolto tähtää kielenkäytön ylläpitämiseen ja kehittämiseen muun muassa auttamalla kielenkäyttäjiä. Lisäksi sillä pyritään kielelliseen tasa-arvoon ja ratkaisemaan erilaisia kielenkäytön kysymyksiä. Kotuksen tehtävät on säädetty lainsäädännössä (2011/1403): Kotus toimii kielenhuoltoviranomaisena eli ohjaa suomen ja suomenruotsin kielen yleistä käyttöä, koordinoi saamen kielten, romanikielen ja viittomakielten lautakuntien työtä, laatii toimialansa kieliä kuvaavia sanakirjoja, tutkii kielenhuolto- ja sanakirjatyötä tukien suomea ja ruotsia, neuvoa ja opastaa kielikysymyksissä sekä ylläpitää erilaisia kielitieteellisiä arkistoja ja aineistoja. Kielenhuollon asiantuntijaeliminä toimivat asetuksen mukaan suomen, ruotsin ja saamen kielten, romanikielen ja viittomakielen lautakunnat. Lautakuntiin valitaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan 4-8 oman kielialueensa asiantuntijajäsentä. Lautakuntien pääasiallisena tehtävänä on päättää kielenkäyttöä koskevista periaatteellisista tai yleisluonteisista suosituksista alallaan. Toisaalta kielen asema vaikuttaa paljon kielenhuollon sisällöllisiin tehtäviin. Suomen kansallisilla kielillä, suomella ja ruotsilla on asemansa vuoksi erilaiset tarpeet kuin pienten kieli- ja kulttuuriryhmien kielillä, saamen kielillä, romanikiehellä ja viittomakielillä.

2.3 Viittomakielten kielenhuolto Suomessa ja maailmalla – historiallinen katsaus

Kuurojenopettajan, C. O. Malmin jälkeen kuurojenopettaja Fritz Hirn (1834–1910) ja hänen poikansa, toimittaja Julius Hirn (1868–1914) jatkoivat viittomakielen ”kielenhuoltotyötä” tekemällä aloitteen Helsingin kuurojenyhdistykselle vuonna 1903 (Wallvik 1997: 146; Salmi–Laakso 2005: 312). Aloitteessaan he olivat huolissaan viittomakielen rappeutumisesta¹⁸.

---

¹⁸ Viittomakielisen yhteisön muodostuttua oli ollut tapana puhua (yhdestä) viittomakielestä. 1800-luvun loppupuolella kuuromykkien koulut jaettiin niihin, joissa opetettiin suomenkielisestä perhetaustasta tulevia kuuroja ja niihin, joiden oppilaat tulivat suomenruotsalaisesta perheestä. Viimeistään tuolloin sai alkunsa

Puhutun kielen avulla tapahtuvaa opetusta painottanut opetusfilosofia eli puhemetodi oli tullut kuurojenopetukseen ja syrjäyttänyt viittomakielen käytön 1800-luvun loppupuolella. Näin viittomakieli tarvitsi ”kielenhuollollista” apua. Asiassa ei tapahtunut edistystä, mutta Kuuromykkäin Liiton toisessa ja kolmannessa yleiskokouksessa asia oli useaan otteeseen esillä vuosina 1900 ja 1905. Viittomakieli oli liian epäyhtenäinen koulujen maantieteellisten etäisyyksien vuoksi¹⁹ ja kokouksessa ehdotettiin, että kuurojenopettajat perustaisivat komitean yleisviittomakielen aikaansaamiseksi. Kuuromykkäin liiton neljännessä yleiskokouksessa (1908) ehdotettiin, että kuuroille, koulujenopettajille ja muillekin kuuleville annettaisiin viittomakielen opetusta sekä perustettaisiin kuuroille tarkoitettu normaalikoulu (mallikoulu), jossa käytettäisiin yleisviittomakieltä. Tällä Julius Hirn tähtäsi siihen, että kuurojenopetuksessa viittomakieli pysyisi kuurojen oppilaiden omana kielenä. (Suomen Kuurojen Liitto 1955: 14–17; Salmi–Laakso 2005: 312–313)

Suomen ensimmäiset viittomakielen sanakirjat, *Kuuromykkäin viittomakieli Suomessa I, II ja III* tehtiin muun muassa sen vuoksi, että puhemetodia käyttävän koulun käynyt kuuro voisi saada niistä apua kommunikoinnissa toisen viittomakieltä käyttävän kuuron kanssa. Viittomakielen asemaa oli myös vahvistettava. (Hirn 1910; 1911; 1916.) Kielipoliittiset ponnistukset viittomakielen tilanteen parantamiseksi eivät kuitenkaan jääneet kansalliselle tasolle, vaan Julius Hirn vei asian ponnekkaasti pohjoismaisten kuurojen kongressiin vuonna 1907. Ideana oli, että Suomen ja Skandinavian viittomakielet yhtenäistettäisiin ja kommunikointi yli rajojen helpottuisi. Kongressin yhteydessä ehdotettiin myös normaalikoulun perustamista joka maahan ja kaunoviittauserhojen perustamista kuurojenyhdistyksiin. Pohjoismaiden yhteinen viittomakielisanakirjahanke käynnistettiin keräämällä viittomia kokoon ja sopimalla viittomien yhteiskäytöstä. (Suomen Kuurojen Liitto 1955; Jantunen 2001: 12–19; Salmi–Laakso 2005.) Nämä viittomakieleen liittyvät teemat, kuten viittomakielen opetus koulussa ja viittomakielen ”kielenhuoltotyö” olivat monta kertaa esillä pohjoismaisissa kuurojen kongresseissa myöhemminkin. Pohjoismainen yhteinen viittomakielisanakirjahanke jäi kuitenkin monista syistä kesken. (Suomen Kuurojen Liitto 1955.) Suomen Kuuromykkäin Liitto ry:n yleiskokouksissa ja myöhemmin vuosikokouksissa viittomakielen käyttöön liittyvät kysymykset tuotiin esille, sillä Suomessa käytetyssä viittomakielessä oli syntynyt epäyhtenäisyyksiä. Niinpä Kuuromykkäin Liiton vuosikokouksessa vuonna 1944 päätettiin perustaa komitea, joka kehittäisi ja

---

Suomessa käytettävän viittomakielen jakautuminen kahdeksi eri kieleksi; suomalaiseksi ja suomenruotsalaiseksi viittomakieleksi.

¹⁹ 1800–1900-lukujen vaihteessa kuuromykkien kouluja oli yhteensä 7; viisi oli suomenkielen taustaisten kuuromykkien koulua ja kaksi suomenruotsalaisten kuuromykkien koulua (Wallvik 1997: 98–145).

yhdenmukaistaisi viittomakieltä (Suomen Kuurojen Liitto 1955: 89; Salmi–Laakso 2005: 312, 316). Kehittämistyö käynnistyi kunnolla vasta 1960-luvulla, kun viittomakielitoimikunta perustettiin uudestaan. Viittomakielitoimikunnan tehtävänä oli muun muassa käynnistää viittomakielen sanakirjaprojekti ja opetustyö sekä toimia ylimpänä asiantuntijana viittomakielikysymyksissä Suomessa. (Salmi & Laakso 2005: 318.) Tänä päivänä Kuurojen Liitto ry:n alaisuudessa toimii luottamushenkilöistä koostuva viittomakielitoimikunta. Ennen Kotuksen alaisuudessa toimivan viittomakielen lautakunnan käynnistymistä se toimi myös asiantuntijaelimenä, joka antoi joskus konsulttiapua viittomakielen käyttöä ja viittomistoa koskevissa asioissa. Käytännössä Kuurojen Liitto onkin edunvalvontatyön rinnalla tehnyt pitkäjänteistä korpussuunnitteluun kytkeytyvää työtä ja Kotimaisten kielten keskus on ollut sen pitkäaikainen yhteistyökumppani.

Kielteinen asennoituminen viittomakieliä kohtaan päättyi 1960–70-luvun vaihteessa²⁰, jolloin ei-viittomakieliset alkoivat käydä keskustelua viittomakielen käytöstä. Kuurojen parissa työskentelevät kuulevat (opettajat, kuurojenpapit ja konsultit) väittelivät siitä, miten (suomalainen) viittomakieli määritellään. Termit olivat siihen aikaan toisenlaisia: puhuttiin varsinaisesta viittomakielestä (kuurojen käyttämästä viittomakielestä) ja simultaaniviittomakielestä (viitottiin suomen kielen mukaisesti). Suomenruotsalaisten kuurojen käyttämää viittomakieltä kutsuttiin silloin Porvoon murteeksi (ruots. Borgåtecken, Hoyer 2005: 21–77). Viittomakielten kieltämisen jälkeen 1960-1970-luvulla syntyi pari viittomakielen sanakirjaa, täysin suomen kielellä kuvailtu *Viittomakielen sanakirja* (1965) ja suomi-viittomakieli-suuntaan toimitettu *Viittomakielen kuvasanakirja* (1973, 1977). Molemmat toimitettiin kuulevia viittomakielen oppijoita ajatellen ja laatijoina toimi muun muassa erityisopettajia, kuurojenpappi ja pari kuurojentyössä toiminutta kuuroa. Kuurojen Liiton ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhdessä toimittama *Suomalaisen viittomakielen perussanakirja* julkaistiin vuonna 1998, ja sen perään tuli täydennysosa *Numeroita ja lukumäärien ilmauksia* (2002). Tämä perussanakirja poikkeaa edellisistä sanakirjoista siten, että sen hakukieli on suomalainen viittomakieli. Kuurojen Liiton ja Kotuksen yhteistyönä edennyt suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimusprojekti julkaisi 38 suomenruotsalaista viittomaa esittelevän julkaisun *Se vårt språk! Nåe kielemme!* (Hoyer–Kronlund-Saarikoski 2002). Koneen säätöön kieliohjelman myöntämän rahoituksen avulla Kuurojen Liitto ry ja Humanistinen ammattikorkeakoulu ovat käynnistäneet *Suomalaisten viittomakielten korpus- ja kansalaissanakirjahankkeen (2013–2015)*. Hankkeessa perustetaan

---

²⁰ Viittomakielen käyttö kiellettiin koulunopetuksessa 1800-luvun lopusta 1960-70-lukuun saakka (Salmi & Laakso 2005: 162–176)

kaikkien kansalaisten käyttöön tarkoitettu SignWiki-kansalaissanakirja, johon kuka tahansa voi lähettää viittomia.

Jyväskylän yliopisto aloitti suomalaisen viittomakielen opetustyön vuonna 1992 ja vuonna 1998 käynnistyi viittomakielinen luokanopettajankoulutus. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi Jyväskylän yliopistolle viittomakielen opetus- ja tutkimustyötä varten valtakunnallisen erityistehtävän ja viittomakielen keskus aloitti toimintansa humanistisen tiedekunnan kielten laitoksella vuonna 2010²¹. Viittomakielen professuuri vakinaistettiin vuonna 2011. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman viittomakielen keskuksen keskeinen tehtävä on toteuttaa, kehittää ja koordinoita yhteistyössä alan muiden toimijoiden kanssa viittomakieltä koskevaa ylintä tutkimusta ja koulutusta Suomessa.

Vielä tähän päivään saakka kansainvälisissä viittomakielentutkimuksen ryhmissä on keskusteltu viittomakieleen kohdistuvissa kielenhuoltokysymyksissä enimmäkseen viittomakielten standardointipyrkimyksistä. Alankomaissa ja arabimaissa 1990- ja 2000-luvulla viranomaiset tai koulutusinstituutiot yrittivät standardisoida näiden viittomakieliä ”yhteneväisiksi” ja karsia pois alueellisia variaatioita. Standardisointiyritykset johtuvat tavallisimmin siitä, että viittomakieltä vieraana kielenä opiskelevat, esimerkiksi kuurojenopettajat ja viittomakielentulkkit haluavat rinnastaa viittomia puhuttujen kielten sanastoon (viittoma vs. sana). Viittomakieliset yhteisöt ovat sittemmin hylänneet nämä yhtenäistämisyrittäykset. (Ks. esim. World Federation of the Deaf 2007; Van Herreweghe–Vermeerbergen 2009).

Pohjoismaisen kielineuvoston tilaamasta pohjoismaisten viittomakielten ja viittomakielisten asemaa koskevasta selvityksestäkin ilmeni, ettei käsite ”viittomakielen kielenhuolto” ollut muutamia vuosia sitten vielä niin tuttu (Hoyer–Alanne 2008: 9)²², mutta viime aikoina Pohjoismaissa on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Ruotsissa on valtion ylläpitämä kielineuvosto (Språkrådet, www.sprakradet.se), jossa kolme työntekijää antaa neuvontaa ruotsalaisen viittomakielen käytöstä sekä tutkii ja seuraa ruotsalaista kielipolitiikkaa ja huolehtii ruotsalaisen viittomakielen dokumentoinnista ja tallentamisesta. Norjan kielineuvostossa (Språkrådet, www.sprakradet.no) on myös aloittanut norjalaisen viittomakielen neuvonantaja työnsä syyskuussa 2011. Islannissa islannin kieli ja islantilainen viittomakieli ovat saaneet tunnustuksen lainsäädännössä toukokuussa 2011 (Islannin kielilaki, Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls 126/2011). Loppusyksyllä 2011

²¹ Tehtävän rahoitus on määräaikainen ja viittomakielenkeskuksella on nyt meneillään toinen toimintakausi.

²² Selvityksessä Pohjoismailta kysyttiin, onko maissa jonkinlaista systemaattisesti toteutuvaa kielenhuoltoa. Osa Pohjoismaista ei ole vastannut kysymykseen. Vastaamatta jäämisen voi tulkita monella tavalla: käsite on ehkä vieras, tuntematon tai maassa ei ole mitään virallista tai säännöllistä kielenhuoltoelintä.

perustettiin islantilaisen viittomakielen lautakunta, joka keskittyy viranomaistyönä tehtävään kielenhuoltotyöhön. Euroopan Unionin alueella vain Espanjalla on terveys-, sosiaali- ja tasa-arvoministeriön koordinoima viittomakielenkeskus (Centro de Normalización Lingüística de la Lengua de Signos Española, www.cnlse.es), joka perustettiin syksyllä 2011 ja jossa työskentelee 5-6 työntekijää. Keskus hakee vielä tavoitteita toiminnalleen, mutta ainakin espanjalaisen viittomakielen aseman vahvistaminen on yksi keskuksen tehtävistä. Monissa maissa toimii myös sellaisia järjestöjä tai ryhmiä, jotka tekevät työtä viittomakielen aseman ja tunnettuuden parantamiseksi, mutta ne eivät saa valtion tukea.

2.4 Viittomakielen lautakunta

Suomessa viittomakielen lautakunnan olemassaolosta ja tehtävistä säädellään lainsäädännössä (Laki kotimaisten kielten keskuksista 2011/1403, 4 § kielilautakunnat, aiempi laki 1996/758 kumottu). Vuoteen 31.12.2011 Kotuksen kielilautakunnat olivat maksimissaan 7-jäsenisiä ja vuodesta 2012 alkaen 8-jäsenisiä. Toimintakausi on sekä vanhassa että uudessa asetuksessa kolmivuotinen. Kotimaisten kielten keskuksen johtaja nimittää lautakuntien jäsenet, kun keskuksen neuvottelukunta on hyväksynyt jäsenistä tehdyt esitykset. Jäsenistö koostuu henkilöistä, jotka ovat tekemisissä viittomakielen tutkimuksen ja opetuksen sekä muiden ammattialojen kanssa. Jäseniksi valitaan myös ensisijaisesti henkilöitä, joiden äidinkieli on suomalainen tai suomenruotsalainen viittomakieli²³. Vakituisten jäsenten lisäksi lautakunnat voivat kutsua kokoukseen tarpeen mukaan asiantuntijavieraita. Yleisradio Oy:n uutisryhmän viittomakielisten uutisten viittoja tai toimittaja on tavallisesti viittomakielen lautakunnan vakituinen asiantuntijajäsen, koska viittomakieliset uutiset lähetetään joka päivä valtakunnallisella televisiokanavalla. Niinpä uutiset ovat viittomakielisen yhteisön kielenkäytön yksi tärkeimmistä foorumeista. Viittomakielen tutkimusala oli Suomessa lautakunnan perustamishetkellä vielä nuorta (Rainó 2006b: 11). Toisinaan jäsenistö on katsonut olleensa taustaltaan liian homogeeninen (esimerkiksi lautakunnassa on istunut monta henkilöä samalta maantieteelliseltä alueelta tai samalta ammattialalta). Tämän vuoksi lautakuntaa oli kritisoitu siitä, että viittomakielen tuntemus on ollut maantieteellisesti kapeaa ja jäsenistö on käyttänyt periaatteessa viittomakielen Etelä-Suomessa käytettyä variaatiota.

Lautakunnan nimi ensimmäisinä vuosina oli *suomalaisen viittomakielen lautakunta*, mutta samassa asetuksessa (Laki kotimaisten kielten keskuksista 2011/1403, 4 §)

---

²³ Alkuvuosina jäsenistä osa oli kuulevia, ei-äidinkielisiä tutkijoita, koska kuuroja tai äidinkielisiä tutkijoita ei ollut ja jotta toiminta saatiin käynnistettyä tarvittiin kieli-intuition lisäksi lingvististä tietämystä (Savolainen, henkilökohtainen kommentti helmikuussa 2012)

Kotuksen tehtävien määrittelyssä käytettiin *viittomakielen* lautakunta-termiä. Lautakunnan perustamisen aikana suomenruotsalaista viittomakieltä pidettiin vielä suomalaisen viittomakielen murteena. Uuden Kotuksen lain myötä lautakunnan nimi on edelleen *viittomakielen lautakunta*, mutta sen tehtäväksi on määritelty huolehtia kotimaisista viittomakielistä eli suomalaisesta ja suomenruotsalaisesta viittomakielestä. Kesällä 2012 viittomakielen lautakunta aloitti toimintakautensa. Lautakunnassa on suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävän jäsenistön lisäksi kaksi ulkopuolista henkilöä, suomalaista viittomakieltä ja suomenruotsalaista viittomakieltä edustavat sihteerit. Lautakunta kokoontuu 4-6 kertaa vuodessa.

Kotuksen suomalaisen viittomakielen lautakunta aloitti toimintansa vuonna 9.6.1997. Alku oli innostava, mutta vaikea, sillä lautakunnalla ei ollut suoraa vertailukohdetta, vaan työ piti aloittaa lähes tyhjästä. Suomen, ruotsin ja saamen kielen lautakuntien toimintatavoista²⁴ toki haettiin suuntaviivoja, mutta niiden kohdekielillä on olemassa kirjoitusjärjestelmä, lisäksi näillä kielillä on oma, viittomakielestä eroava asemansa yhteiskunnassa. Ennen lautakunnan toiminnan aloittamista Kuurojen Liiton asiantuntijoista koostunut työryhmä kokoontui pohtimaan lautakunnan roolia ja tehtäviä (suomalaisen viittomakielen lautakuntaa ennakoiva työryhmän kokousten muistiot 13.3.1997, 3.5.1997). Työryhmä päätyi siihen tulokseen, että lautakunta keskittyisi ainoastaan kieliasioihin, kuten *kielenkäyttöä koskevien periaatteellisten tai yleisluonteisten suositusten valmisteluun, keskustelujen käynnistämiseen ja kielentietouden kasvattamiseen* (ks. myös Viittomakielen lautakunnan pöytäkirja, jatkossa VLP 9. kokous, 6. §, 22.5.1999). Työryhmä oli huolissaan, miten pienellä joukolla lautakunnassa käsitellään suomalaista viittomakieltä koskevia asioita. Siksi oli myös tärkeää saada yleisö ottamaan lautakuntaan yhteyttä ja kysymään viittomakielestä. Näin ollen pidettiin erittäin tärkeänä sitä, että monella tiedotuskanavalla, kuten Kuurojen lehdessä, Kotuksen ja Kuurojen Liiton kotisivuilla sekä Kuurojen Liiton videotiedotteissa tiedotettaisiin säännöllisesti lautakunnan tekemistä päätöksistä viittomakielistä yhteisöä. (Työryhmän muistio 13.3.1997). Kaikki kokouspöytäkirjat päätettiin laatia sekä suomalaisella viittomakielellä että suomeksi ja ne ovat nykyään luettavissa sekä saatavissa molemmilla viittomakielillä Kotuksen kotisivuilla, viittomakielen kielenhuollonsivuilla. Seuraavassa kokouksessa kielenhuollon määrittelylle nousi selkeä tavoite: *kielenhuollon lähtökohta on kielellinen demokratia – kaikki voivat ilmaista itseään ja tulla ymmärretyiksi*. Työryhmässä pohdittiin, miten tämä toteutuisi kirjoittamattomassa

²⁴ Romanikielen lautakunta aloitti toimintansa samaan aikaan kuin viittomakielen lautakunta.

suomalaisessa viittomakielessä, jonka kohdalla täytyy huomioida myös alueellinen, ikään ja koulutukseen liittyvä ja yksilöllinen variaatio sekä viittomatilanteiden vaikutus kieleen (kenelle ja missä viitotaan). Lisäksi todettiin, että suomenruotsalaisten kuurojen viittomistapa tuo lisää variaatioita. (Työryhmän muistio 3.5.1997)

Viittomakielen yleiskielisyys (asiatyylinen muoto) on työryhmän kokouksista ja lautakunnan ensimmäisistä kokouksista alkaen ollut eräs vallitsevista teemoista. Työryhmä ehdotti, että lautakunnan tulisi määritellä jonkinlainen viitekehys viittomakielen yleiskielisyydelle. Esimerkiksi viittomakielisissä uutisissa, opetusmateriaaleissa ja muissa julkisissa esiintymisissä tulisi käyttää sellaista kieltä, jolla kaikki voisivat ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi (kielellinen demokratia) (työryhmän muistio 3.5.1997, VLP 1. kokous, 6. §, 9.6.1997, VLP 9. kokous, 6. §, 22.5.1999). Työryhmässä pohdittiin myös sitä mahdollisuutta, että tämä pyrkimys voitaisiin myös ymmärtää väärin. Viittomakielinen yhteisö voisi ajatella, että tämä viittomakielen lautakunta kehittäisi ”uudenlaisen viittomakielen” ja että viittomakielen käyttäjien tulisi hylätä oma viittomakielensä. (Työryhmän muistio, 3.5.1997). Lautakunnalla oli siis haasteita edessään: miten se voi osoittaa yleisölle, että nykyään käytössä oleva viittomakieli on edelleen hyvä, vaikkei sitä ole koskaan opittu koulussa äidinkielen tunneilla ja että variaatio on kielenkäytölle positiivinen ominaisuus, kielen rikkautta. Kuurojen Liiton sanakirjatyö on väkisinkin normittavaa ja kielenkäyttäjillä on usein taipumus pitää sanakirjoja tai vaikkapa viittomakielen lautakunnan suosituksia normina, haluttiin sitä tai ei.

Ensimmäisestä kokouksesta on kulunut 16 vuotta ja kesään 2013 mennessä on pidetty kokouksia yhteensä 50 kertaa (6.5.2013). Käsiteltäviä aiheita ovat olleet: viittomakielisen yhteisön tai jonkin tahon esittämän viittomiston tarkastelu ja suosittaminen (leksikko), nimistö (henkilöiden nimiviittomat, maiden ja kaupunkien nimet, järjestöjen nimet ja Kotuksen nimiviittoma), viitottujen kokonaisuuksien tarkastelu (viittomakielisten uutisten viittomakieli), Maamme-laulu, kalevalaiset runot, viittomakielen oppimateriaalin viitotut osiot, viittomakielten kirjallistuminen ja kotisivujen viitotut osiot, kirkollisten tekstien käännösehdotukset), viittomakielisten pöytäkirjojen kielenhuolto ja kehittäminen, kohtaamiset kieliyhteisön kanssa (keskustelutilaisuudet eri tapahtumissa, kilpailu Kotus-nimiviittomasta ja viittomakielinen novellikilpailu), kielipoliittiset tehtävät (Kuurojen Liiton ja Kotuksen yhteinen kielipoliittinen ohjelma, suomenruotsalaisella viittomakielellä tiedottamiseen liittyvät kielipoliittiset linjaukset ja kannanotot), periaatekeskustelut lautakunnan kielenhuoltotöistä ja muut aiheet (mm. viittomakielisyyteen liittyvien käsitteiden ja termien tarkennukset). Viittomakielen lautakunta on saanut arvioitavakseen kirkkohallituksessa

suomalaisella viittomakielellä tuotettujen liturgisten tekstien käännösehdotuksia, kuten *Isä meidän* –rukouksen ja *Luukkaan evankeliumin*²⁵. Kirkollisten tekstien vertauskuvien viittomakielistäminen on nostanut tietoisuuteen sen seikan, että kirkollinen teksti tekstilajina on ajoittain vaikea alue käännettäväksi. (VLP 28. kokous, 6. § a, 15.11.2004)

Viittomakielten kirjallistuminen on ollut esillä lautakunnan kokouksessa (VLP 35. kokous, 7. §, 4.9.2007). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus käynnisti Suomen vähemmistökieliä koskevan laajan verkkojulkaisuhankkeen (Omin sanoin – Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta, Kotus 2009) ja lautakunta kävi laajan keskustelun kokouksessaan siitä, mikä ylipäätään on viittomakielistä kirjallisuutta. Viittomakielisestä kirjallisuudesta on kaksi artikkelia, *Viittomakielten kirjallistuminen Suomessa* (Savolainen 2009) ja viittomakielinen *Äidinkieli* (Mäntylä & Taalas 2009).

Viittomakielten kielenhuoltoperiaatteita on etsitty, tunnusteltu ja hiottu monessa kokouksessa. Esimerkiksi viittomakohtaisten suositusten tekeminen on viime aikoina hiipunut ja lautakunta on kääntynyt enemmän kielipoliittisiin, yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja kielenkäyttöön sekä sen laatuun. Lautakunta on siis tehnyt kielen aseman, tekstin ja kielenopetuksen ja asenteiden suunnittelutyötä. Suomenruotsalainen viittomakieli oli ennen kesää 2012 harvoin esillä viittomakielen lautakunnan työssä, koska suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien ryhmä on kutistumassa erittäin pieneksi ja suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksen resurssit ovat lähes olemattomat. (Ks. Viittomakielisten kielelliset oikeudet 2011: 44–45, www.kotus.fi.) Lautakunnan toiminnan alkuvuosina suomenruotsalaista viittomakieltä pidettiin vielä suomalaisen viittomakielen alamurteena ja sen vuoksi ei osattu ajatella, että suomenruotsalainen viittomakieli tarvitsee erityishuomiota viittomakielen kielenhuollossa.

3 TUTKIMUKSEN AINEISTOT JA MENETELMÄT

Tutkimustehtäväni on selvittää, miten Kotuksen viittomakielen lautakunta tunnetaan viittomakielityön parissa toimivien ammattilaisten yhteisössä. Haluan myös arvioida Päivi Rainèn väitettä siitä, että viittomavastineiden suosittaminen ei kuulu lautakunnan ydintehtäviin. Haasteeni on ollut pohtia, millaisilla menetelmillä saisin kerättyä ja analysoitua

---

²⁵ Kirkkohallituksen viittomakielinen käännöstyöryhmä toi työnsä alkuvuosina käännösehdotuksia ensin viittomakielen lautakunnalle ”hyväksyttäväksi” ja sitten toimitti tekstit kirkolliskokoukseen lopullisesti hyväksyttäväksi.

viittomakielityössä toimivien ammattilaisten tietoja viittomakielen lautakunnan toiminnoista sekä heidän näkemyksiään lautakunnan suosittamista viittomavastineista.

3.1 Osallistujat

Aineistoani varten olen valinnut viittomakielityössä työskenteleviä ammatti-ihmisiä. Ryhmä koostuu 11 viittomakielisestä²⁶ kuurosta, jotka työskentelevät päivittäin ammattinsa vuoksi viittomakielen parissa. Heidän ammattitaustansa vuoksi olen arvioinut, että heillä olisi perustietoa Suomen viittomakielialan toimijoista. Olen rajannut viittomakieliset kuulevat pois tutkimuksestani, sillä oletan, että jos kuulevat, viittomakieliset ammattilaiset osallistuvat tutkimukseen, tulokset saattavat olla erilaisia. Kuulevat, viittomakieliset ammattilaiset ovat tavallisesti viittomakielentulkkkeja, -tutkijoita tai kuurojenopettajia ja heidän kielentuntemuksensa viittomakielestä on erilainen kuin kuurojen ammattilaisten. Tämä ero johtuu siitä, että kuulevat ovat saaneet äidinkielenopetusta (suomea tai ruotsia) koulussa ja he ovat esimerkiksi tulkki- tai yliopistokoulutuksessa tottuneet etsimään tietoja viittomakielialalta. Lisäksi kuurot viittomakieliset ammattilaiset ovat uusi tutkimuskohde ja tämän vuoksi halusin keskittyä heihin. Tutkimukseni luonteen vuoksi olen päätenyt myös siihen ratkaisuun, etten kutsunut viittomakielisen yhteisön muita jäseniä tutkimukseen, vaan rajasin tutkimukseni koskemaan nimenomaan viittomakielialan ammattilaisten käsityksiä.

Tutkimukseen osallistuneiden ammatit vaihtelevat toimittajasta viittomakielen tulkkiin ja kääntäjistä viittomakielen opettajaan. Heistä kaksi on ollut viittomakielen lautakunnan jäsenenä. Suurin osa työskentelee pääkaupunkiseudulla ja Turun seudulla ja muutaman haastateltavan synnyinpaikat olivat Keski-Suomi, Savo ja Varsinais-Suomi. Kaikki osallistuivat vapaa-ajallaan erilaisiin kuurojen tapahtumiin, yhdistystoimintaan ja muihin viittomakielisiin aktiviteetteihin (esim. urheilutapahtumiin). Haastateltavista oli 8 naista ja 3 miestä ja iältään he olivat 29-55-vuotiaita.

Koska viittomakielinen yhteisö on sen verran pieni, että monet tuntevat toisensa, päädyin siihen ratkaisuun, että poistan tutkimukseen osallistuneiden yksilölliset tunnistetiedot ja viittaan heihin haastateltavina tai tutkimukseen osallistujina. Erisnimien muuttaminen peitenimiksi eli pseudonyymeiksi on toki hyvä vaihtoehto (Kuula 2011: 215), mutta jo pelkästään haastateltavien asuinpaikat, ammatit ja ammattikohtaiset kommentit voivat mahdollistaa osittaisen tunnistamisen. Katson, että haastateltavien lukumäärä, esimerkiksi

---

²⁶ Viittomakielinen on henkilö, joka käyttää viittomakieltä äidinkielenä tai ensikielenä. (Jokinen 2000: 79–80.)

'pieni osa haastateltavista (n=3) on sitä mieltä...' säilyttää kuitenkin teemojen sisäisen koherenssin ja tekstin ymmärrettävyyden.

Ennen haastatteluja kerroin tutkimukseni tavoitteista ja kuvailin haastattelun eri vaiheita. Kaikki haastattelut tehtiin vuonna 2012. Haastattelut tapahtuivat pääasiallisesti toimistohuoneessani ja neljä haastattelua oli haastateltavan kotona. Kukin haastattelu kesti lyhyimmällään 40 minuuttia ja pisimmillään 1,5 tuntia.

3.2 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimusaihe on minulle monesta syystä henkilökohtaisesti tuttu. Olen työskennellyt Kuurojen liiton sanakirjaprojektin tutkimusapulaisena vuosina 1991–1993 ja sen jälkeen liiton eri tehtävissä tähän päivään saakka, toiminut Kotuksen viittomakielen lautakunnan puheenjohtajana vuosina 2007–2012 ja opiskellut Jyväskylän yliopistossa suomalaista viittomakieltä pääaineena vuodesta 2005. Olen nähnyt kaikkien tahojen toimintaa läheltä ja seurannut niiden ja viittomakielisen yhteisön välisiä keskusteluja aktiivisesti. Lähes kaikki viittomakielialalla työskentelevät kuurot ja kuulevat ammattilaiset, kuten tulkkikouluttajat, tulkit, luokanopettajat, tutkijat, media-alalla työskentelevät, kääntäjät ja järjestön henkilöstö ovat lähes aina tuttujani ja osa heistä on myös henkilökohtaisia ystäviäni. Tämä voi olla tavallista pienissä kieli- ja kulttuuriryhmissä, ja ennen kaikkea yhdistävä nimittäjä tämän ammattihenkilöstön kesken on suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttö. Miten voisin olla neutraali tutkija tässä pro gradu -tutkielmassani? Tiedostan myös sen, että tutkimukseeni osallistuvat tietävät taustani ja kenties motivaationi tehdä tätä tutkimusta. ”Perinteistä tutkijan neutraalisuuttani” nostaa ainakin se, etten toimi enää lautakunnassa ja näin en siis voi toimia ns. puhtaasti lautakunnan hyväksi. On huomioitava erityisesti se, että haastateltavat ymmärtäisivät tutkimukseni päämäärän ja luottavat minuun. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin halukkaita osallistumaan sellaiseen tutkimukseen, joka saattaa tukea heidän työtään tai ammattitaitoaan, koska tutkimustietoja viittomakielen lautakunnasta on vielä kovin vähän.

Haastatteluissa muutamat haastateltavat ovat esittäneet myös pettymyksensä viittomakielen lautakuntaan ja niissä tilanteissa olen pysynyt asianmukaisesti neutraalina tutkijana ja ohjannut haastatteluja lisäkysymyksillä (ks. esim. Kuula 2011: 153–155). Tutkijan ja tutkittavien suhteessa täytyy olla luottamusta: tutkittavat tietävät, ettei kieliyhteisön tuntuma tutkija varmasti levitä henkilötietoja ja haastatteluaineistoa muualle, vaikka jokainen

haastateltava allekirjoittaakin tutkimusluvan. Tutkijan täytyy myös osoittaa tutkittaville, että tutkimus tehdään asianmukaisesti ja luotettavilla menetelmillä.

Se, että tutkimusaihe on koulutus- ja työtaustani takia minulle tuttu, on paitsi voimavara myös mahdollinen sudenkuoppa. Esimerkiksi voin johdatella tutkimuksen tuloksia odotettuun suuntaan, koska olen nähnyt samanlaisia ongelmia ja mahdollisia ratkaisuehdotuksia myös arjessa. Tämän lisäksi tutkimusaiheet ja niissä syntyvät tulokset voivat aiheuttaa jännitettä ja mahdollisia ristiriitoja pienen kieliyhteisön sisällä. Tavoitteeni on joka tapauksessa kerätä tietoja, tutkia niitä ja tehdä tieteellisesti argumentoiden johtopäätöksiä sekä aiemman tutkimuksen että oman aineistoni pohjalta.

Huss (2006: 584) on pohtinut vähemmistökielen tutkijan vastuuta kielipoliittisissa tilanteissa, erityisesti sitä, voiko tutkija ottaa kantaa kielipoliittisissa keskusteluissa vähemmistökielten säilyttämisen tai tehdä epäpoliittista tutkimusta. Hänen mukaansa minkä tahansa (vähemmistökieliä koskevan) tutkimusaiheen valinta on aina poliittinen (ks. myös Dorian 1998; Skutnabb-Kangas 2000). Kielivähemmistöä edustava kielentutkija ei vääristä tutkimustuloksia, jos hänellä on riittäviä tutkimustyövälineitä käytössään. Sitä paitsi tutkija voi hyödyntää omia tietojaan ja taitojaan esimerkiksi kielenopetuksessa ja -elvytyksessä.

3.3 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimukseni primääriset aineistot koostuvat Kotuksen viittomakielen lautakunnan pöytäkirjoista, jotka ovat luettavissa suomalaisella viittomakielellä ja suomeksi Kotuksen kotisivuilta²⁷ sekä lainsäädännöstä, joka taas on saatavilla oikeusministeriön omistamasta oikeudellisen aineiston julkisesta ja maksuttomasta Internet-palvelusta (www.finlex.fi). Niiden lisäksi elisitaatiotehtävien ja teemahaastattelun aineistot toimivat tutkimukseni olennaisena osana, sinä kentän äänenä, jota harvoin kuullaan riittävässä määrin.

Tutkimusaineiston keruu tapahtui kahdella haastattelumenetelmällä; elisitaatiolla (engl. elicitation) ja teemahaastattelulla. Aineisto litteroitiin ja analysoitiin sisällönanalyysilla. Me ihmiset haluamme ymmärtää, miksi ihmiset toimivat havaitsemallamme tavalla, ja miten he arvottavat asioita. Ihmiset käyttäytyvät ja käyttävät kieltään kulttuuriryhmälleen sopivalla tavalla. Kielenkäyttö on aina kontekstisidonnaista ja kytkeytyy tilanteen mukaisiin ja kielenkäyttäjälle ominaisiin sosiaalisiin käytänteisiin ja

²⁷ Viittomakielen 47. kokouksesta lähtien pöytäkirjoja on saatavilla myös suomenruotsalaisella viittomakielellä ja ruotsiksi. (www.kotus.fi)

rakenteisiin. Ihmisen sosiaalinen tausta voi myös muokata hänen omaa käsitystään käyttämästään kielestään. Tästä syystä osa ihmisten valitsemista käytänteistä on eksplisiittistä (näkyvää) ja osa taas implisiittistä (näkymätöntä). Silti on myös muistettava, etteivät nämä keruumenetelmät ole täysin luontevia tapoja saada haluttuja tietoja, sillä esimerkiksi teemahaastattelun aikana haastateltavien keskustelukäyttäytyminen voi muuttua ja he keskittyvät vain haastattelijan kysymyksiin. (Tuomi–Sarajärvi 2009: 72)

Elisitaatiotehtävät ja teemahaastattelut videoitiin ja selitin haastattelun aluksi kaikille haastateltaville, miksi kuvaan jokaisen haastattelutilanteen. Videomateriaali toimii aineiston litterointityöni tukena eikä sitä tulla käyttämään muissa tarkoituksissa. Jokainen sai haastattelu- ja videomateriaalin käyttöä koskevan lupalomakkeen allekirjoitettavaksi. Hävitän kaikki videomateriaalit sen jälkeen, kun tutkimustyöni on valmistunut. Videokameran läsnäolo haastattelutilaisuuksissa jännitti joitakin haastateltavia ja se näkyi jäykkänä viittomisena, mutta parin elisitaation osatehtävän jälkeen videokamera ei enää häirinnyt haastatteluprosessia. Haastateltavat unohtivat kameran olemassaolon ja keskittyivät haastatteluunsa.

3.3.1 Elisitaatio

Elisitaatio eli kirvoitus (elicitation) on haastattelumenetelmä. Tarkastelun kohteena ovat haastateltavien elisitoidut tuotokset, esimerkiksi lyhyet tarinat, jotka on houkuteltu henkilöltä pyytämällä häntä joko kertomaan tarinaa tai kuvailemaan omia kokemuksiaan. Aineistonkeruun tapana, elisitaatio tarkoittaa kielellisen aineiston keruuta hyväksi käyttäen tietäntyyppistä stimulaatiota, kuten sanalistoja ja kuvia. Valitsin elisitaation siksi, että tarkoitukseni oli selvittää, mitä viittomia he käyttävät eri tarkoitteissa, käyttävätkö he lautakunnan suosittamia viittomia ja noudattavatko he erityisesti lautakunnan suosituksia. Näin ollen voin tutkia, kuuluuko leksikaalinen kuvaus viittomakielen lautakunnan tehtäviin viittomakielialan ammattilaisten näkökulmasta.

Elisitaatiotutkimukseni pohjana toimivat viittomakielen lautakunnan tekemät viittomasuosituksukset vuosilta 1997–2007. Viittomakielen lautakunta on tehnyt kymmenen viittomasuositusta, joista poimin yhdeksän (luku 3.5). En ottanut mukaan ’pyhä henki’ käsitettä, koska se on abstrakti ja sitä on vaikeaa kuvata piirroksin tai valokuvin. Lautakunta keskusteli muutamista käsitteistä, kuten ’virtuaalinen’, ’portaalinen’ ja ’globaalinen’, mutteit tehnyt niistä päätöstä. Lisäsin piirrosten ja valokuvien alle myös lyhyitä tekstejä, esimerkiksi tehtäväpyyntöjä (*Kerro: sinun puhelinmallisi? Mihin tarkoituksiin käytät sitä? Tyytyväinen /*

tyytymätön? Junamatka Turkuun / Helsinkiin, lippujen osto, hinnat, ym.). Tavoitteeni haastatteluissa oli houkutella haastateltavia tuottamaan tiettyihin käsitteisiin viittaavia suomalaisen viittomakielen viittomia tai muita ilmauksia erilaisten kuvien ja osin myös avainsanojen avulla.

Lyhyet tarinankerronnat ovat hyvä tapa saada toivottuja viittomia esiin haastateltavien tiedostamatta. Annoin ohjeet haastateltaville ja korostin, että heillä on vapaat kädet kertoa lyhyitä tarinoita, jotka voivat olla joko todellisia tai kuviteltuja. Viitottujen tuotosten jälkeen poimin haastateltavien käyttämät viittomat uudestaan esiin ja kysyin haastateltavilta lisätietoja niiden viittomien taustasta. Vertasin haastateltavien käyttämiä viittomia lautakunnan tekemiin suosituksiin. Videoin kaikki elisitaatiotehtävät sekä kirjasin muistiin ja litteroin haastateltavien käyttämät viittomat analyysia varten. Tiedostan sen, että elisitoidut tarinatehtävät tuottavat spontaanipuhetta strukturoidumpaa kieltä, mutta toisaalta viittomakielisille tämä menetelmä on varsin yleistynyt muun muassa viittomakielen sanakirjatyössä ja myös viittomakielenopetuksessa. Tarinan kerronta onkin viittomakielisille luonteva tapa, koska he eivät helposti vaihda kieltä suomeen ja anna automaattisesti jokaiselle sanalle vain yhtä viittomaa.

Lautakunnan suosituksista on kulunut vähintään 8 vuotta. Näin ollen voimme elisitaatiotehtävässä nähdä, ovatko suositukset juurtuneet viittomakieltä käyttävien keskuuteen nimenomaan lautakunnan suosittamina ja onko viittomien muodossa esimerkiksi tapahtunut muutoksia vuosien kuluessa. Jos suositukset eivät jostakin syystä juurtuneet tai variaatioita on syntynyt paljon, voidaan pohtia, miksi näin on tapahtunut. Tiedustelin myös haastateltavilta, tiesivätkö he lautakunnan tekemistä suosituksista. He antoivat suuntaa-antavia vastauksia siihen, kannattaako lautakunnan enää systemaattisesti tehdä suosituksia.

3.3.2 Teemahaastattelu

Päätin tehdä teemahaastattelun elisitaatiotehtävän yhteydessä, koska halusin selvittää haastateltavien tietoutta viittomakielen lautakunnan roolista ja sen ydintehtävistä sekä sitä, mitä he tietävät muista mahdollisista viittomakielialalla toimivista tahoista. Toivoin näin saavani hahmoteltua sitä, mitä haastateltavat tietävät lautakunnan ja muiden instituutioiden tekemästä viittomakielen kielenhuollosta ja kielisuunnittelusta. Teemahaastattelu soveltuu aineistonkeruutyöhöni parhaiten, sillä tämä menetelmä tapahtuu haastateltavien ehdoilla ja antaa heille enemmän tilaa kertoa kokemuksistaan kuin strukturoitu tai puolistrukturoitu haastattelu (Ruusuvuori ym. 2005: 11–12). Teemahaastattelun kautta hahmottelin

viittomakielisen yhteisön ja viittomakielisten instituutioiden välisiä diskursseja ja pyrin tekemään havaintoja kielenkäyttäjien ja kieli-instituutioiden toiminnallisista ratkaisuista ja näkemyksistä. Koska viittomakielten kielenhuoltoa ei ole kielenkäyttäjien näkökulmasta vielä kuvattu, teemahaastattelu tuo ns. hiljaista tietoa hyvin esille (Hirsijärvi ym. 2004: 33–34). Sitä paitsi teemahaastattelussa nousee tiettyjä teemoja esille, sillä haastateltavat tietävät ennen haastattelua, mistä aiheista haastattelu tulee käsittelemään (Tuomi–Sarajärvi 2009: 75). Haastattelukysymykset ovat keskustelussa muotoutuneet sen mukaan, kuinka haastateltavat ovat kuvailleet viittomakielen lautakunnan tehtäviä. Haastateltavat kertoivat myös siitä, ovatko he esimerkiksi käyttäneet lautakunnan antamia suosituksia tai ratkaisuja vaikkapa omassa työssään.

Toteutin teemahaastattelun yksilöhaastatteluina. Haastatteluaineisto on litteroitu tekstiksi ilman pieniä yksityiskohtia, kuten päänyökkäyksiä ja ympäristön häiriötekijöitä.

3.4 Sisällönanalyysi

Tekstianalyysissa kuvaavaa sisällönanalyysia käytetään tutkittavien sisältöjen, kuten kirjojen, päiväkirjojen, haastattelujen ja keskustelujen analysoinnissa (Tuomi–Sarajärvi 2009: 91). Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen yleinen menetelmä, mutta menetelmä sopii myös määrälliseen tutkimukseen. Kvantitatiivista aineiston analyysia kutsutaan sisällön erittelyksi ja siinä kuvataan määrällisesti jotain tekstin sisältöä, esimerkiksi laskemalla tiettyjen sanojen ilmenemistiheyttä. Laadullisen sisällönanalyysin avulla taas pyritään avaamaan aineisto sanallisesti. Molempien analyysitapojen yhdistäminen on myös mahdollinen, sillä esimerkiksi kvantitatiiviset tutkimustulokset synnyttävät uusia, sanallisia pohdintoja ja niistä tutkija voi saada uusia tulkintoja. (Hirsijärvi–Hurme 2004: 26–33, 172; Tuomi–Sarajärvi 2009: 105–106). Tutkija pyrkii siis hakemaan aineiston sisällöstä ideoita ja käsitteellistämään tulokset tutkittavasta ilmiöstä abstraktiotasolle. Näin ”tulokset” erittyvät teoreettisiksi kytköksiksi ja viitekehyksiksi. Tutkimuksessa kiinnostukseni kohteena olivat ammattilaisten tietous lautakunnan toiminnoista ja näkemykset lautakunnan viittomasuosituksista. Koska kieli on tutkimuksessani kommunikaation välineenä, sisällönanalyysi soveltuu kommunikaation sisällön analysoitavaksi metodiksi. Valitsin menetelmäksi laadullis-määrällisen sisällönanalyysin, sillä halusin nähdä, mitä asioita tutkimuksen osallistajat tuovat esiin teemahaastattelussa. Tiettyjen asioiden ilmenemistiheys voi kertoa siitä, mitkä asiat ovat juuri haastateltaville tärkeitä.

Aineiston analysoinnin lähtökohtana voi olla aineistolähtöinen, teoriasidonnainen ja teorialähtöinen analyysi. (Aaltola–Valli 2001: 136–139, Tuomi–Sarajärvi 2009: 95–98). Aineistolähtöisessä analysoinnissa tutkija lähtee konstruoimaan aineistosta teoriaa: hän valitsee aineistosta analyysiyksiköt tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Yksiköt ovat siis sattumanvaraisia, mutta tutkimuksen metodologiset sitoumukset ohjaavat silti analyysin toteuttamista. Tällä aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä on kuitenkin ongelmansa: täysin ”puhtaita” havaintoja ei ole olemassa, sillä tutkijan käyttämät käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät käytössä vaikuttavat tuloksiin (Tuomi–Sarajärvi 2009: 96). Teoriasidonnaisessa sisällönanalyysissä taas analyysiyksiköt valitaan aineistosta. Tässä lähestymistavassa aineistossa nähdään olevan teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei toimi teorian pohjana, vaan tukee analyysin etenemistä. Aiempi tieto ohjaa siis enemmän analyysin kulkua kuin teoria. (Tuomi–Sarajärvi 2009: 96–97.) Perinteinen teorialähtöinen analyysimalli nojaa johonkin tiettyyn teoriaan tai malliin, johon tutkija viittaa tutkimustyössä. Tällä mallilla lähdetään ensin rakentamaan analyysirunko, joka voi olla joko strukturoitu tai väljä. Strukturoidussa rungossa tutkija voi testata teoriaa tai päätettyjä kategorioita (haetaan vastauksia tiettyihin tutkimuskysymyksiin), mutta väljässä rungossa taas voi olla aineistolähtöisiä kategorioita ja aineisto suhteutetaan niihin. (Tuomi–Sarajärvi 2009: 98.)

Kvantitatiivis-kvalitatiivinen tutkimus puoltaa paikkansa myös siksi, että käytän kahta haastattelumenetelmää, elisitaatiota ja teemahaastattelua. Elisitaatiotehtävän tulokset analysoin ensin kvantitatiivisesti ja sitten kvalitatiivisesti. Erittelin ensin haastateltavien käyttämät viittomat ja laskin, montako variaatiota jokaiselle tarkoitteelle on mahdollisesti tullut ja oliko viittomien joukossa myös lautakunnan viittomasuosituksia. Mikäli tuloksista löytyi kiinnostavia vaihtoehtoja, pohdin niille syitä, kuten miksi lautakunnan suosituksia noudatettiin tai ei noudatettu. Teemahaastattelun aineistoa analysoin teoriasidonnaisella ja aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, koska tutkimusmallinani oli kielenhuollon rakenteet, mutta oletukseni oli, että tutkimuksessani ilmenisi uusia teoreettisia viitekehyksiä.

3.5 Viittomakielen lautakunnan viittomavastineiden suositukset

Käsipuhelin, matkapuhelin, känny, kännykkä

Käsipuhelimen viittomista keskusteltiin ensimmäistä kertaa jo lautakunnan ensimmäisessä kokouksessa vuonna 1997 (VLP 1. kokous, 8.1, b, 9.6.1997), mutta niistä ei tehty päätöstä. Kaksi vaihtoehtoa arvioitiin:

- KÄSIPUHELIN 1: käsimuoto on joko ”L, jossa etusormi on koukussa”²⁸ tai C, kämmen orientoituu kohti poskea, liike on lyhyt suora liike poskelle, ja käsi koskettaa liikkeen lopussa poskea. (kuva 1.)²⁹

- KÄSIPUHELIN 2: käsimuoto on joko L tai D, paikka on poskella ja liike on joko sama kuin edellä tai nopeahko, toistuva kämmenen orientaation muutosliike, tällöin käsi on hieman irti poskesta. (kuva 2.)

Kuva 1: KÄSIPUHELIN 1.

Kuva 2: KÄSIPUHELIN 2.

Toinen vaihtoehto (kuva 2) ei miellyttänyt lautakunnan jäseniä ja sitä pidettiin myös assosiaatioita herättävänä (pystyssä oleva sormi korvan läheisyydessä herätti huvittavia tunteita).

Neljä vuotta myöhemmin lautakunnan 18. kokouksessa (VLP 18. kokous, 7. §, 6.4.2001) käsipuhelimen viittomia käsiteltiin uudestaan ja arvioitiin, kumpi viittomista on yleisempi. Lautakunta totesi, että viittoma käsimuodolla ”L, jossa etusormi on koukussa” on yleistynyt suomalaisessa viittomakielessä ja se otettiin myös Suomalaisen viittomakielen perussanakirjaan (artikkeli 872). Käytössä todettiin olevan myös toinen yleistynyt vaihtoehto, ”C-käsimuoto, jossa peukalo ikään kuin näppäilee kädessä olevaa puhelinta, samalla kun käsi tekee pientä ympyräliikettä”. Se on luonteeltaan verbimäinen ja sen merkitys on lähinnä ’lähettää tekstiviesti, kommunikoida tekstiviestein’. Lautakunta päätti suosittaa viittomaa, ”L, jossa etusormi on koukussa” (kuva 1) ja D-käsimuotoisen käsipuhelimen viittoman käyttöä ja kehitystä kielessä päätettiin seurata.

²⁸ Symbolien selitykset löytyvät liitteestä 1 ”Käsimuotojen merkitsemisestä käytettyjen symbolien selitykset”

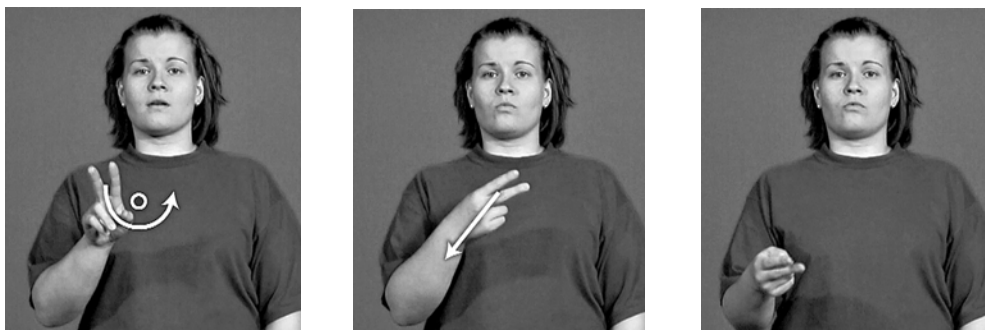
²⁹ Lämmin kiitos Kuurojen liiton korpushankkeen tutkimusapulaisille, Päivi Mäntylälle ja Sanna Ala-Sippolalle avusta kuvien käsittelyssä.

Euro ja sentti

Lautakunta keskusteli eurovaluuttaa käsittelevistä viittomista, koska Suomen valtio oli liittynyt Euroopan Unioniin vuonna 1995 ja markkavaluutta oltiin vaihtamassa eurovaluuttaan (VLP 10. kokous, 9.§, 15.10.1999). C-käsimuotoinen EURO-viittoma olisi yksi mahdollinen vaihtoehto, koska sen voisi mukauttaa helposti silloisiin markkoihin ilmaiseviin viittomiin. Sentin viittomaksi voitaisiin ottaa sama kuin PENNI-viittoma. Lautakunta ei kuitenkaan halunnut tehdä asiasta suositusta, vaan päätti ensin selvittää asiaa kuurojenyhteisössä. Asia tuotiin uudestaan esille lautakunnan seuraavassa kokouksessa (VLP 11. kokous, 7.§, 21.12.1999), jolloin asia oli kuitenkin vielä keskeneräinen ja lautakunnan puheenjohtaja lupasi tiedustella Euroopan Kuurojen Unionin vuosikokouksessa muiden maiden edustajilta, mitä viittomia käytettiin muissa viittomakielissä ja olisiko muilla halua tehdä yhteisiä suosituksia. Euron ja sentin viittomat tuotiin lautakunnan kokoukseen kolmannen kerran käsiteltäviksi vuonna 2001 (VLP 18. kokous, 6.§, 6.4.2001). Ehdotuksia oli lukuisia, sekä Euroopan Unionin jäsenmaista että eri puolilta Suomea. Lautakunta päätti suosittaa uusien rahayksiköiden viittomiksi seuraaviksi:

- EURO: V-käsimuoto, silmukanmuotoinen liike, ranteen kääntöliike (kuva 3)
- SENTTI: ojennettu etusormi koskettaa hipaisten leukaa kerran, samalla kun käsimuoto muuttuu (kuva 4)

Lautakunta perusteli suosituksiaan sillä, että molemmat viittomat sopivat muodoltaan sekä suomalaisen viittomakieleen että suomenruotsalaiseen viittomakieleen ja että ne on helppo tuottaa. Lautakunnan sihteeri tiedotti laajasti Kuurojen lehdessä (4/2001) ja Kotuksen kotisivuilla näistä suosituksista.

Kuva 3: EURO-viittoma, V-käsimuoto, silmukanmuotoinen liike.

Kuva 4: SENTTI-viittoma.

Digitaalinen

Lautakunta oli saanut eräältä kuurojenyhteisön jäseneltä selvityspyynnön muutamista termeistä, joista yksi oli *digitaalinen* (VLP, 27. kokous, 6. §, 6.2, 16.8.2004). Kyseessä on tekniikan alan ammattitermi. Kolmesta vaihtoehdosta kuvan 5 viittomaa (kaareva 5-käsimuoto, käsi liikkuu edestakaisin sormien tehdessä väristelyliikettä) käytetään yleisimmin niin tallennusmuotoon kuin välineistöön liittyvissä arkikielissä keskusteluissa ja ammattiterminä sekä myös yhdysviittomissa, kuten *digi-tv*; *digikamera* ja *digisovitin*. Lautakunta suositti tätä viittomaa digitaalisen vastineeksi yleiskielisissä yhteyksissä ja yhdysviittomissa.

Kuva 5: DIGITAALINEN-viittoma.

Peli, pelata jotakin urheilu/lautapeliä

Lautakunnan 28. kokouksessa (VLP, 28. kokous, 8.§, 15.11.2004) otettiin käsiteltäväksi kysymys, voiko PELI, PELATA-viittoma 'peli; shakki' kirjata esimerkiksi suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja *Suviin* tarkoittamaan kaikenlaista pelaamista. Lautakunta totesi varovaisesti, että tämä viittoma viittaa lautakunnan jäsenten kieli-intuition mukaisesti

substantiivisiin tarkoitteisiin, kuten 'peli', 'pelata' (shakkia tai tietokonepelejä, kuva 6) ja 'pelaaja' (PELI, PELATA + HENKILÖ, kuva 7). Tätä viittomaa ei lautakunnan suositusten mukaan pidä käyttää 'pelaamista' tarkoittavissa verbeissä. Kerrottaessa esimerkiksi jääkiekon tai jalkapallon pelaamisesta käytetään erillisiä viittomia.

Kuva 6: PELI, PELATA-viittoma.

Kuva 7: PELI, PELATA + HENKILÖ.

Kohta, aivan pian, hetimiten

Kuurojen Liitto ry:n sanakirjatyöntekijät olivat pyytäneet lautakunnalta suositusta KOHTA-viittoman käyttöalasta (kaareva L-käsimuoto, nopea ja lyhyt liiketoisto, kuva 8) (VLP, 29. kokous, 8.§, 19.12.2005). Tiedustelun yhteydessä sanakirjatyöntekijät halusivat tietää, sopiiko tämä viittoma myös huolitellumpaan yleiskieleen. Osa lautakunnan jäsenistä ei tuntenut tätä viittomaa lainkaan ja osa taas tunsi, muttei käyttänyt. Vain yksi jäsen käytti sitä aktiivisesti. Selvitysten jälkeen lautakunta totesi, että viittoma tuntuu olevan yleinen nuoremman sukupolven kielessä, mutta vanhemmalle sukupolvelle kyseinen viittoma on harvinainen tai tuntematon. Lautakunta suositti, ettei sitä käytettäisi huolitellussa yleiskielessä, koska se on tyyliltään selvästi arkikielinen.

Kuva 8: KOHTA-viittoma.

Maiden ja kaupunkien viittomat

Lautakunnan kokouksissa maiden ja kaupunkien viittomat ovat tulleet esille lukuisia kertoja (VLP 21. kokous, 6. §, 18.11.2002, VLP 22. kokous, 6. §, 31.1.2003, VLP, 23. kokous, 6. §, 9.6.2003). Yleisradio Oy:n viittomakielisten uutisten toimitus on kerännyt maiden ja kaupunkien viittomistoa, ja toimitus on pitänyt peruseriaatteenaan sitä, että kaikki uutisten viittojat käyttäisivät tietystä maasta tai kaupungista aina samaa muotoa. Silti on ilmennyt, että viittomakielen käyttäjät ovat käyttäneet myös muita vaihtoehtoja sellaisille maille ja kaupungeille, joilla on jo ennestään viittoma. Lisäksi viittomakielisten uutisten lukijat ovat useimmiten sormittaneet maiden tai kaupunkien nimet, jos niiden viittomat eivät ole tiedossa. Viittomakieliset uutiset on toivonut saavansa lautakunnalta suosituksia maiden ja kaupunkien viittomille (VLP, 21. kokous, 6. §, 18.11.2002). Lautakunta luokitteli ulkomaisten paikannimien viittomia suomalaisessa viittomakielessä seuraavasti:

- a) Suomalaisen viittomakielen kotoperäiset paikannimet
- b) Kansainvälisesti käytetyt viittomat maista ja kaupungeista, joita ko. maat eivät välttämättä käytä omassa viittomakielessään.
- c) Suora laina (sitaattilaina) sen maan viittomakielestä, jossa paikka sijaitsee.
- d) Suomalaiseen viittomakieleen sopeutettu laina (erikoislaina) sen maan viittomakielestä, jossa paikka sijaitsee.

Joillakin mailla voi olla 2–3 vaihtoehtoista viittomaa, joiden käyttö vaihtelee ikäryhmittäin. Australia on yksi esimerkki: siellä on pidetty viime vuosina monta suurta kansainvälistä tapahtumaa ja suomalaiset osanottajat ovat omaksuneet lainaviittoman, australialaisen viittomakielen Australialle olevan viittoman suomalaisessa viittomakielessä olevan kahden vanhemman vastineen rinnalle. Viittomakielisten uutisten toimitus toivoi kommentteja siitä,

pitäisikö käyttöön valita yksi niistä kolmesta viittomasta vai voiko esimerkiksi käyttää näitä kaikkia. Lautakunta arvioi varovaisesti, että mikäli tiedetään, että viittoma useasta vaihtoehdosta on muita yleisemmässä käytössä, niin lautakunnan mukaan viittomakieliset uutiset voi valita tämän käyttöön. (VLP 21. kokous, 6. §, 18.11.2002)

Lautakunnan 22. kokouksessa syvennyttiin suomalaisen viittomakielen paikannimien kielenhuoltoon (VLP 22. kokous, 6. §, 31.1.2003). Viittomakielen käyttäjiä on Suomessa noin 10 000, mutta ei ole olemassa mitään virallista tahoa, joka määrittäisi, kuinka kotimaisia ja ulkomaisia paikannimiä tulisi käyttää viittomakielen yleiskielessä. Yksilöiden oma intuitio ja tieto vaikuttavat viittomien valintaan merkittävästi ja esimerkiksi media-alalla työskentelevien viittomakielisten ammattilaisten³⁰ osuus viittomien levittämisessä on suuri, koska he levittävät valitsemia paikannimien viittomia TV:n ja Internetin välityksellä. Viittomakielen käyttäjien sosiaalisen taustan (kuten perhetausta ja ammatti), koulutuksen ja asuinpaikan lisäksi kansainväliset kontaktit voivat vaikuttaa paikannimien ilmaukseen, esimerkiksi tiettyjen muotojen käyttöön. Historiallista kielenvaihteluakaan ei pidä unohtaa. Kyseiseen kokoukseen oli kutsuttu paikannimistön asiantuntijoita Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta kertomaan paikannimien keruusta ja niiden suosituksista. Lautakunnan puheenjohtaja totesi, että viittomakielisessä yhteisössä on olemassa vain listoja suomalaisen viittomakielen paikannimistä, mutta niitä ei ole aiemmin julkaistu. Vireillä oleville keruuhankkeille tarvittiin ohjeistus siitä, kuinka toimia erilaisissa ongelmatilanteissa, mikäli täytyy käyttää tiettyä viittomaa jostakin kaupungista tai maasta.

Lautakunta teki 23. kokouksessa yhteenvedon kotimaisia ja ulkomaisia paikannimiä koskevista keskusteluista sekä suosituksia näiden pohjalta. (VLP, 23. kokous, 6. §, 9.6.2003) Lautakunta oli sitä mieltä, että tarve paikannimien standardointiin ja tiedottamiseen on olemassa, sillä tieto paikannimistä ei aina näytä leviävän viittomakielisessä yhteisössä. Erityisesti pienten paikkakuntien nimistä on usein vaihtoehtoisia viittomia. Päätöksissä lautakunta pyrkii käyttämään Yhdistyneiden Kansankuntien (YK:n) tekemiä suosituksia paikannimistä. YK on suosittanut, että uusia paikannimiä käytettäisiin alkuperämaan mukaisina ja entuudestaan vakiintuneita nimiä voidaan yhä säilyttää rinnalla. Näin lautakunta halusi suosittaa suomalaiseen viittomakieleen vakiintuneiden ulkomaisten paikannimien säilyttämistä. Jos suomalaisesta viittomakielestä puuttuu paikannimiä, niitä

---

³⁰ Viittomakielisiä mediatyöntekijöitä työskentelee mm. Kuurojen Liitto ry:n video-ohjelmien tuotannossa, Yleisradion viittomakielisissä uutisissa ja lisäksi on pieniä toiminimellä toimivia yrityksiä, jotka tuottavat viittomakielisiä ohjelmia ja muita mediatuotteita.

voidaan korvata lainaviittomilla alkuperämaan viittomakielestä. Lautakunta päätti noudattaa YK:n tekemiä suosituksia.

Portugali

Portugalilla on kaksi viittomaa suomalaisessa viittomakielessä. Ensimmäistä on käytetty Suomessa pitkään (X-käsimuoto, otsasta leukaan, alas menevä liike, kuva 9) ja jälkimmäinen (3-käsimuoto, vatsa, kaareva liike pois vatsasta neutraalitilaan, kuva 10) on lainattu suoraan portugalilaisesta viittomakielestä. Viittomakielen lautakunta katsoi, että toinen viittomavastine tunnetaan suomalaisessa viittomakielessä vielä huonosti, joten lautakunta suositti ensin mainittua, joka on Suomessa yleisesti käytetty ja kaikkien tuntema (VLP 23. kokous, 6.5 b., 9.6.2003).

Kuva 9: PORTUGALI-viittoma, X-käsimuoto.

Kuva 10: PORTUGALI-viittoma, 3-käsimuoto.

Irlanti

Lautakunta halusi vielä selvittää Irlantia ilmaisevia viittomia, sillä tällä maalla tiedetään olevan kolme vaihtoehtoista viittomaa, josta ainakin kaksi on Irlannin näkökulmasta poliittisesti epäkorrekkeja (viittomat viittaavat pilkkaavasti Irlannin poliittiseen asemaan

Englannin näkökulmasta). Lautakunta päätyi suosittamaan muotoa: Bb-käsimuoto, kämmen viittojasta poispäin on oikealla ohimolla ja käsi tekee pientä, nopeasti toistuvaa kääntöliikettä. (kuva 11) (VLP 21. kokous, 6. §, 18.11.2002)

Kuva 11: IRLANTI-viittoma, Bb-käsimuoto.

Australia

Australialla on suomalaisessa viittomakielessä kolme viittomavastinetta ”ikäjärjestyksessä”. Ensimmäistä käyttää vanhempi viittomakielinen sukupolvi ja toinen on julkaistu Viittomakielen kuvasanakirjassa (Kuurojen Liitto ry, 1973). Kolmas on omaksuttu Australiassa 1999 pidetyn kuurojen maailmankongressin yhteydessä ja se on periaatteellisesti nuoremman sukupolven käytössä (kuvat 12, 13 ja 14). Lautakunta suositti toista viittomaa, koska se on yleisimmässä käytössä ja kaikkien tuntema (kuva 13). (VLP 23. kokous, 6. §, 9.6.2003)

Kuva 12: AUSTRALIA-viittoma, Bb-käsimuoto.

Kuva 13: AUSTRALIA-viittoma, 3-käsimuoto.

Kuva 14: AUSTRALIA-viittoma, F-käsimuoto (keskisormi-peukalo).

4 TULOKSET

4.1 Elisitaatiotehtävän tulokset

Elisitaatiotehtävä osoittautui mielenkiintoiseksi. Jokainen haastateltava oli kiinnostunut tästä tehtävästä, ja lähes kaikki alkoivat pienen alkukankeuden jälkeen tuottaa luontevasti minitarinoita. Muutamat henkilöt arvasivat heti, mitkä viittomat olivat kyseessä, mutta tuottivat tarinoita kuitenkin sujuvasti. Osa tuloksista on odotettuja ja osa taas tuo uusia ulottuvuuksia, jotka kertovat, että viittomien käytössä on tapahtunut muutoksia. Teen yhteenvedon elisitaatiotehtävän tuloksista alaluvun jälkeen.

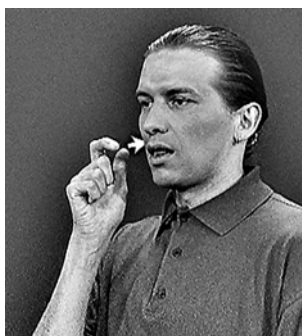
Käsi puhelin, matkapuhelin, kännykkä

Suurin osa haastateltavista (n=7) käytti käsimuotoa, joka on ”L, jossa etusormi on koukussa”. Kaksi käytti eri variaatioita, kuten C- tai Ax-käsimuotoa, mutta muut foneettiset osat, liike ja paikka, olivat samoja. Vain yksi käytti D-käsimuotoa. Tiedusteltuani toisesta viittomavastineesta, jonka käsimuoto on joko L tai D ja liike on joko sama tai kuin edellä tai

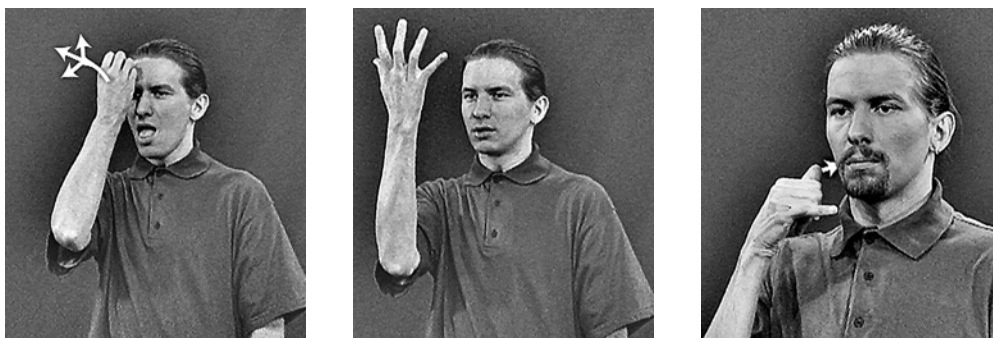
nopeahko, toistuva kämmenen orientaation muutosliike, jolloin käsi on hieman irti poskesta (kuva 2), monet reagoivat lähes samalla tavalla: joko huvittuneesti tai ärtyisästi. Tämä toinen vaihtoehto ei ollut haastateltavien mielestä hyvä. Yksi haastateltavista kommentoi, että jotkut viittomakielentulkit (joille viittomakieli on vieras kieli) käyttävät tätä viittomaa. Eräs haastateltava kertoi, että eräs iäkäs henkilö käyttää tämän viittoman sijaan KASETTI-viittoman, joka kuvailee kommunikaattorin tai puhelimen muotoa.

Kertoessaan matkapuhelimen käytöstä haastateltavat käyttivät C-käsimuotoa, jossa peukalo ikään kuin näppäilee kädessä olevaa puhelinta, samalla kuin käsi tekee pientä ympyräliikettä. Eräs haastateltava ikään kuin pitää passiivisessa kädessä olevaa puhelinta ja aktiivinen käsi näppäilisi passiivisen käden kämmeneen. Toinen taas kertoi, että hän pitää puhelinta vasemmassa kädessä ja toinen käsi kertoo, että viesti on tullut tähän puhelimeen ('viesti on tullut puhelimeeni'). Nämä viittomat ovatkin verbimäisiä ja kertovat, mitä puhelimella voi tehdä: lähettää tekstiviestin puhelimestaan tai vastaanottaa tekstiviestin puhelimeen. Lautakunnan suosittama viittomavastine, "L, jossa etusormi on koukussa" (kuva 1) on substantiivinen: 'ostin uuden kännykän' tai 'kaupassa on monta erimallista matkapuhelinta myynnissä'.

Mielenkiintoista on se, että keskustellessaan älypuhelimista monet käyttivät "ÄLYKÄS" + "PUHELIN"-viittomaa (kuva 15). Suomenkielisyys vaikuttaa nähtävästi viittomiseen ja tämä lankapuhelinta kuvaava viittoma (Y-käsimuoto) ei välttämättä tarkoita itse lankapuhelinta, vaan irtaantuu yläkäsitteeksi: 'puhelin', 'soittaa puhelua'.

Kuva 1: KÄSIPUHELIN-viittoma, L, jossa etusormi on koukussa.

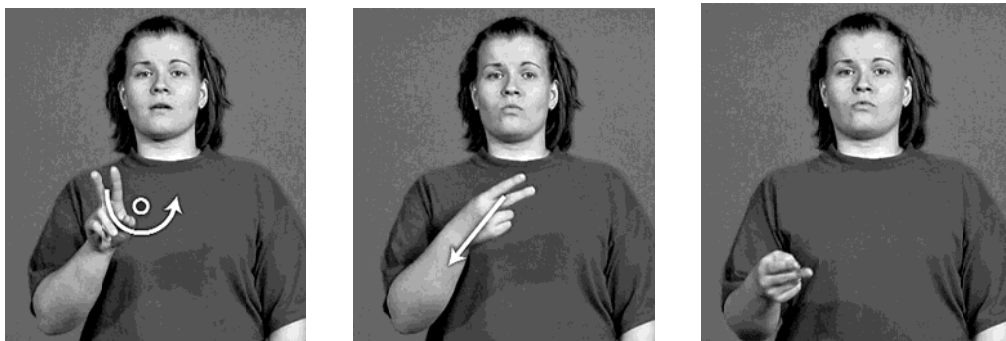
Kuva 15: ÄLYKÄS + PUHELIN-viittoma.

Euro ja sentti

Elisitaatiotehtävässä ilmeni, että kuusi haastateltavaa käyttivät vakituisesti lautakunnan suosittamaa viittomaa: V- tai löysä H-käsimuoto, liike silmukanmuotoinen ranteen kääntöliike (kuva 3). Yhden haastateltavan EURO-viittoman liike oli enemmän Z kuin silmukkamainen. Kaksi haastateltavaa käyttivät viittoman eri variaatiota: V tai löysä H-käsimuoto ja liike on suora ja diagonaalinen suunta, koska heidän mielestään tämä viittoma oli ”taloudellinen” ja säästää käden tarpeettomilta ylimääräisiltä liikkeiltä (kuva 16). Tehtävästä ilmeni myös se, että käsimuoto ei välttämättä ole V, vaan se voi olla myös H. Kolme haastateltavaa taas käyttivät molempia variaatioita riippuen tilanteista.

Monet sanoivat käyttävänsä tietoisesti lautakunnan suositusta erityisesti virallisissa yhteyksissä, kuten uutisissa, tiedotteissa ja yksikköhinnoissa (esimerkiksi auton polttoaineen hinnoissa). Kyselyssäni kaikki haastateltavat, jotka käyttivät silmukkamaista liikettä, totesivat kuitenkin tietävänsä tämän toisen variaation, koska sitä käytetään erittäin paljon. Tekstikontekstissa EURO-viittomavastineen liike muuttuu kuitenkin useimmiten yksinkertaisemmaksi. Eräs haastateltavista ilmoitti, että opettaa esimerkiksi tulkkiopiskelijoille molempia variaatioita siltä varalta, että opiskelijat kohtaavat työelämässään erilaisia asiakkaita, jotka voivat käyttää joko yhtä tai toista tai molempia. Toinen haastateltava pohti, että tätä suoraa liikettä käytetään todennäköisesti luvuissa 1–9 ja sen jälkeen käytetään silmukkaista liikettä. Silti haastattelussa sama henkilö kertoi junalippujen hinnoista (25–30 €) ja käytti siinä ilmauksessaan suoraa liikettä.

Sentistä kaikki haastateltavat (n=11) käyttivät yksimielisesti lautakunnan suosittamaa viittomaa (ojennettu etusormi koskettaa hipaisten leukaa kerran, samalla kun käsimuoto muuttuu), koska viittoman käsimuoto, liike ja paikka ovat samanlaisia kuin PENNI-viittomalla (kuva 4).

Kuva 3: EURO-viittoma, silmukanmuotoinen liike.

Kuva 16: EURO-viittoma, suora liike.

Kuva 4: PENNI-viittoma.

Digitaalinen

Lautakunnan suosittama DIGITAALINEN-viittoma (5-käsimuoto, käsi liikkuu edestakaisin sormien tehdessä väristelyliikettä, orientaatio viittojaan päin, kuva 5) on selvästi vakiintunut suomalaisessa viittomakielessä, koska nykyajan elektroniikka, kuten televisiot, kamerat ja videokamerat ovat siirtyneet digitaaliseen muotoon (n=11). Tämä viittoma toimii pääasiallisesti yhdysviittomana, kuten DIGITAALINEN + KAMERA. Eräs totesi, ettemme ehkä pian enää käytä DIGITAALINEN-viittomaa, koska se on muuttunut arkipäiväiseksi.

Kuusi haastateltavaa kertoi, että viittoman toista variaatiota käytetään myös: käsimuoto on sama ja samoin liike, mutta kämmenen orientaatio on kääntynyt, viittojasta pois. Tiedustelin, tuntevatko kaikki haastateltavat toisen, ammattitermimäisen 1/0-viittoman (kuva 17) ja lähes kaikki (n=8) totesivat, että tämä viittoma on tuttu ja tätä käytetään todennäköisesti it- ja media-alalla toimivien keskuudessa eikä arkipäiväisissä toiminnoissa. Vain yksi ei ollut koskaan nähnyt tätä viittomaa.

Kuva 5: DIGITAALINEN-viittoma.

Kuva 17: (DIGITAALINEN) 0/1-viittoma.

Peli, pelata jotakin urheilu/lautapeliä

Kaikki haastateltavat (n=11) käyttivät PELI, PELATA-viittomaa (O-käsimuoto, jossa sormet ovat suorina –käsimuoto, molemmat kädet, neutraalitila, vuorotteleva liike, kuva 6) pääasiallisesti substantiivisissa tarkoiteissa ja yhdysviittomana (ottelua vastaava PELI, TIETOKONE + PELI, AFRIKAN TÄHTI + PELI, PELI + TEKNIikka) ja henkilöissä (PELI, PELATA + HENKILÖ, kuva 7). Henkilöihin viittaavissa tarkoiteissa PELI, PELATA-viittoma vaihdetaan myös tavallisesti urheilulajin pelaamistavan mukaan, esimerkiksi 'jääkiekkoilijaa' ilmaistaan tällä tavalla: JÄÄKIEKKO + HENKILÖ. Neljä haastateltavaa totesi myös, että useat, erityisesti nuoremmat henkilöt käyttävät PELI,

PELATA-viittomaa verbeissä, kuten ”Hän osaa pelata hyvin” ja ”Tule pelaamaan!” ja heistä kaksi käytti itsekin tätä viittomaa myös verbimäisissä tarkoituksissa. Silti tälle viittomalle substantiivisuus on selkeästi luontevampi kuin verbimäisyys. Haastateltavat arvelivat, että suomenkielisyys alkaa näkyä enemmän nuoremman sukupolven käyttämässä viittomakielessä ja siksi PELI, PELATA-viittoma alkaa vähitellen yleistyä myös verbinä.

Kuva 6: PELI, PELATA-viittoma.

Kuva 7: PELI, PELATA + HENKILÖ-viittoma.

Kohta, aivan pian, hetimiten

Vielä vuonna 2005 lautakunnan jäsenistä vain yksi käytti tätä viittomaa aktiivisesti, mutta haastateltavista 8 käytti sitä säännöllisesti ja tavallisesti arkitilanteissa (kuva 8). Eräs haastateltava totesi huvittuneena, että piti tätä viittomaa outona ja vieraana, mutta yllättyi, kun huomasi itse käyttävänsä tätä. Kaikki sanoivat, että tämä viittoma on selvästi nuoremman sukupolven suosiossa ja ne haastateltavista, joilla oli esimerkiksi kuuroja lapsia, käyttivät viittomaa usein. Suurin osa haastateltavista (n=7) totesi yksimielisesti, ettei viittomaa voi käyttää virallisissa, yleisissä tilanteissa. Noin yli 45-vuotiaat tutkimukseen osallistuneet käyttivät arkikeskusteluissa toista vastinetta, PIAN-viittomavastinetta (G-käsimuoto, joko yksi tai molemmat kädet, lyhyt toistoliike, sormien hipaisu ja huuliona ’kohta’ tai ’pian’)

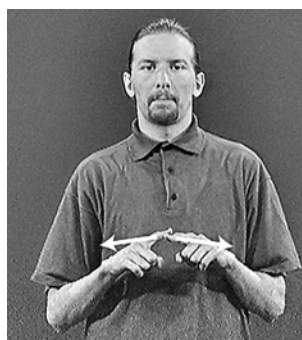
(kuvat 18 ja 19). Tämä tarkoittanee, että arkityylinen KOHTA-viittoma on vanhemmassa sukupolvessa harvinainen tai tuntematon.

Kuva 8: KOHTA-viittoma.

Kuva 18: KOHTA/PIAN-viittoma.

Kuva 19: KOHTA/PIAN-viittoma.

Portugali

Kuusi haastateltavaa käytti lautakunnan suosittamaa PORTUGALI-viittomaa (X-käsimuoto, kuva 9) ja kaksi oli vaihtanut suomalaisessa viittomakielessä olleen vanhan PORTUGALI-viittoman (X-käsimuoto) toiseen PORTUGALI-viittoman (3-käsimuoto, vatsa tai rinta, kaareva liike pois vatsasta tai rinnasta neutraalitilaan, kuva 10) jossakin vaiheessa. Yksi tiesi vaihtoehdot, muttei sitä, mitä niistä voi käyttää. Pääosa heistä tiesi kuitenkin, että tällä maan nimellä on kaksi viittomaa ja kolme haastateltavaa kertoi käyttävänsä molempia tilanteista riippuen, esimerkiksi asioidessaan vanhemman tai nuoremman henkilön kanssa tai kansainvälisissä tapahtumissa. ”Töissä on joskus hankaluuksia päättää, kumpi otetaan käyttöön”, totesi eräs haastateltava. Kolme haastateltavaa halusi tietoisesti pysyä lautakunnan suosituksessa, koska se kuuluu suomalaiseen viittomakieleen. Monet haastateltavat totesivat, että kuurojen yhteisöllä on paljon kansainvälisiä tapahtumia ympäri maailmaa ja kansainväliset kontaktit vaikuttavat paljon suomalaisen viittomakieleen, erityisesti maiden

viittomiin. Portugalilaisen viittomakielen viittoma on kuitenkin helppo viitto ja omaksua ja herkästi otettavissa käyttöön.

Kuva 9: PORTUGALI -viittoma, X-käsimuoto.

Kuva 10: PORTUGALI-viittoma, 3-käsimuoto.

Irlanti

Tällä viittomalla on muihin viittomiin nähden enemmän variaatioita ja monta mielipidettä. Viisi haastateltavaa käyttää lautakunnan suositusta (kuva 11). Monet haastateltavat kertoivat, että olivat aiemmin käyttäneet esimerkiksi suomalaisen viittomakielen varhaisempia viittomia, kuten harppua kuvailevaa 5-viittomaa (aktiivinen käsi: 5-käsimuoto, tekee liiketoistoja ja passiivinen käsi ikään kuin pitää harppua, kuva 20) ja F-viittomaa (F-käsimuoto, keskisormi ja peukalo kiinni ja auki, vasemman puolen rinta, ponnahdusliike, pari toistokertaa, kuva 21), mutta muiden ihmisten kehotuksesta haastateltavat vaihtoivat toiseen viittomaan (Bb-käsimuoto, kämmen viittojasta pois päin, oikealla ohimolla ja käsi tekee pientä, nopeasti toistuvaa kääntöliikettä, kuva 11.) Neljä haastateltavaa kuitenkin käytti edelleen F-viittomaa. Ainakin kuusi henkilöä tiesi, että F-viittoma on Irlannin näkökulmasta poliittisesti epäkorrekti, mutta silti kaksi heistä käytti F-viittomaa. Molempien mielestä tämä viittomavastine on kuitenkin positiivinen ja helppo viitto. Yksi taas oli epävarma, mitä

vaihtoehtoista voi käyttää ja siksi yleensä sormittaa maan nimen. Monet totesivat, että lautakunnan suositusta (kuva 11) käytetään enimmäkseen kansainvälisissä kontakteissa ja joko 5- ja F-viittomaa (kuvat 20 ja 21) käytetään vain Suomessa. Yhteenvetona voidaan sanoa, että tilannekohtaisuus vaikuttaa viittoman valintaan, ollaanpa Suomessa tai ulkomailla. Eräs haastateltavista ei pitänyt tilanteesta, koska hänen mielestään viittoman vaihto kolmanteen tai neljänteen vaihtoehtoon ei ole järkevää.

Kuva 11: IRLANTI-viittoma, Bb-käsimuoto.

Kuva 20: IRLANTI-viittoma, harppua kuvaava.

Kuva 21: IRLANTI-viittoma, F-käsimuoto, keskisormi-peukalo.

Australia

Kaikki haastateltavat tiesivät, että tällä maalla on monta vaihtoehtoista viittomaa ja jokainen oli käyttänyt kuka mitäkin muotoa aiemmin ennen valitsemaansa nykyistä viittomaa. AUSTRALIA-viittomavastineissa näkyy selkeä historiallinen muutosprosessi. Ennen uusinta viittomaa (F-käsimuoto, keskisormi-peukalo, kuva 14) haastateltavat käyttivät vanhempia muotoja: Bb-käsimuoto, ohimolla (kuva 12) ja 3-käsimuoto (kuva 13.). Eräs haastateltava tiesi joidenkin vanhempien ihmisten käyttävä seuraavaa viittomaa: B-käsimuoto, vatsanseutu, kaareva liike, orientaatio vatsaan päin (kuva 22). Tehtävä osoitti, että vain yksi käytti lautakunnan suositusta (3-käsimuoto ohimolla, toistoliihe, kuva 13). Kahdeksan henkilöä taas oli omaksunut uusimman viittoman, australialaisen viittomakielen lainaviittoman (F-käsimuoto, peukalo-keskisormi, kuva 14). Kaksi haastateltavista taas kertoi käyttävänsä molempia riippuen tilanteesta. Viittoman vaihdolle oli eri perusteluja: yhdellä oli perhesyitä ja parilla henkilöllä oli hyvä ystävä, joka oli muuttanut Australiasta Suomeen. Kymmenen vuoden aikana Australiassa on järjestetty kansainvälisiä kuurojen tapahtumia, joihin monet suomalaiset ovat osallistuneet. Näin australialaisten käyttämä maan viittomavastine on levinnyt Suomeen ja myös muualle maailmaan. Viittomakielisten uutisten toimituksessa on myös sovittu, että tätä uusinta viittomaa (kuva 14) käytetään vastedes TV-lähetyksissä.

Kuva 12: AUSTRALIA-viittoma, Bb-käsimuoto.

Kuva 13: AUSTRALIA-viittoma, 3-käsimuoto.

Kuva 14: AUSTRALIA-viittoma, F-käsimuoto (keskisormi-peukalo).

Kuva 22: AUSTRALIA, B-käsimuoto, vatsanseutu.

4.1.1 Yhteenveto elisitaatiotehtävän tuloksista

Tiivistäen voidaan sanoa, että lautakunta ei ole pystynyt ennustamaan tarkasti, miten suositellut viittomat leviävät kieliyhteisön käyttöön. Esimerkiksi historiallinen muutos näkyy joissakin viittomissa. Matkapuhelinta kuvaavan viittoman suositus tehtiin silloin, kun älypuhelimet eivät olleet vielä yleistyneet markkinoilla. Lautakunnan valitsema muoto (L, jossa etusormi on koukussa, kuva 1) kuvaa selkeästi vielä perinteisen matkapuhelimen

muotoa ja sen käyttötarkoitusta, äänipuhelija. Kuurot ovat käyttäneet matkapuhelinta lähinnä tekstiviestien kirjoittamiseen, lähettämiseen ja vastaanottamiseen. Älypuhelimien yleistyttyä niiden käyttötarkoitus on muuttunut monimedialliseksi yhdistäen tekstiviestit, sähköpostin, Internetin käytön ja sosiaalisen median. Näin ollen matkapuhelimeen viittaavat viittomat muuttuvat entistä enemmän verbimäisemmiksi. Kertoessaan älypuhelimista viittajat kuvailivat usein tekemiseen liittyvää, kuten kirjoittaa viestejä, ottaa kuvia tai videoita ja käyttää Internetiä. Elisitaatiotehtävän aikana oli ajoittain vaikeaa saada haastateltavia kuvailemaan matkapuhelinta ja oli yllättävää todeta, että osa haastateltavista oli palannut puhelimen alkumuotoon, lankapuhelinta kuvailevaan viittomaan. Tämä tapahtui erityisesti haastateltavien kuvaillessa älypuhelimia.

Myös EURO-viittomassa on tapahtunut muutosprosesseja: viittomalla on nyt kaksi variaatiota, erityisesti liikkeissä (kuva 3 ja 16). Silmukkamainen liike muuttuu melkein aina konteksteissa suoraksi liikkeeksi, mikä on selvästi odotettavissa, sillä silmukkamainen liike on melko vaikea tuottaa. Siksi tekstikonteksteissa liikkeet muuttuvat helpommin yksinkertaisemmiksi. Numeraalit eivät silti inkorporoidu EURO-viittomaan, kuten vanhaan MARKKA-viittomaan, vaan haastateltavat ilmaisevat aina ensin numeron ja niiden jälkeen EURO-viittoman. On myös mielenkiintoista todeta, että Euroopassa voi olla eurovaluuttaa kuvailevia muita variaatioita, jotka eivät kuitenkaan vaikuta suomalaiseen viittomaan, kuten esimerkiksi maiden viittomissa. SENTTI-viittoma (kuva 4) taas on pysynyt täysin muuttumattomana, koska viittoman liike, orientaatio ja paikka ovat täysin samanlaisia kuin vanhan PENNI-viittoman.

DIGITAALINEN-viittoma (kuva 5) on täysin uusi ja lautakunta pohti pitkään, millainen viittoma olisi sopiva. Tällä viittomalla on myös mahdollisuuksia muuttua vuosien kuluessa melko erilaiseksi kuin on alun perin ehdotettu. Elisitaatiotehtävässä ilmeni, että vain orientaatio on joidenkin käyttäjien kohdalla muuttunut. En osaa arvioida, mitkä asiat vaikuttavat siihen, että tämä viittoma on pysynyt miltei samanlaisena vuosien jälkeen. Saattaa olla, että 'digitaalinen' on vielä uusi käsite eikä viittomakielisellä yhteisöllä ole entuudestaan muita ilmauksia valmiina. Tämä suositus vastaanotettiin sellaisenaan.

Lautakunta piti PELI, PELATA-viittomaa (kuva 6) substantiivisena, ja samaa viittomaa voidaankin käyttää myös henkilöihin viittaavana agenttina (kuva 7). Tästä kaikki haastateltavat olivat samaa mieltä. Silti ilmeni myös merkkejä siitä, että samaa viittomaa voi käyttää myös verbinä, kuten 'Tule pelaamaan' tai 'Hän osaa pelata taitavasti'. Osa haastateltavista totesi, että suomenkielisyys saattaa vaikuttaa tämän viittoman käyttötarkoitukseen ja olen samaa mieltä tässä johtopäätöksestä. Tähän muutokseen vaikuttaa

todennäköisesti sukupolvien välinen murros ja saattaa historiallisella aspektillakin olla osuutensa tässä muutoksessa.

KOHTA-viittoman (kuva 8) nopea yleistymisen viittomakielisessä yhteisössä on erityisen mielenkiintoinen tapaus. Haastateltavista vanhimmat eivät vielä olleet omaksuneet tätä viittomaa ja se on selvästi sukupolvia erottava sosiolekti. Lähes kaikki haastateltavat, jotka käyttävät KOHTA-viittomaa, tiesivät kuitenkin, että tämä viittoma on vahvasti arkityylinen. Toiset PIAN / KOHTA-viittomat (kuvat 18 ja 19) ovat selvästi luontevampi vaihtoehto virallisissa tilanteissa.

Maiden viittomat ovat kokeneet eniten muutoksia lautakunnan suositusten jälkeen. Joka tapauksessa ennen lautakunnan tekemiä suosituksia tässä käsiteltyjen maiden nimillä oli jo monta variaatiota ”valmiina” ja yhden vaihtoehdon suosittaminen oli ollut vaikeaa. Maiden viittomilla on huomattavasti enemmän variaatioita, sekä historiallisia että sosiaalisia, ja poikkeaviakin vaihtoehtoja löytyy. Osa haastateltavista oli tietoisesti vaihtanut käyttämänsä viittoman toiseen. Muutamat käyttivät paria vaihtoehtoa tilanteen mukaan ja riippuen siitä, onko keskustelija esimerkiksi vanhempi ihminen tai nuorempi. Tässä elisitaatiotehtävässä nämä maiden vastineet herättivät joissakin haastateltavissa tunteita, ja niitä kommentoitiin selvästi enemmän kuin muita viittomia. Tämä hämmensi joitakin haastateltavia ja pari haastateltavaa jopa epäröi, miten kysytyn maan nimi viitotaan. Eräs jopa kritisoi, että nämä jatkuvat muutokset ”eivät miellytä ollenkaan”. Koska mailla on monta vaihtoehtoa, kasvaa epävarmuus siitä, mitä muotoa tulee missäkin tilanteessa käyttää.

Rainò (2006b) on ohjannut Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkkien koulutusohjelman kahden opiskelijan paikannimien keruuhanketta ja esittänyt pohdintoja suomalaisen viittomakielen paikannimien kielenhuollosta ja siitä, millaisia periaatteita siinä tulisi noudattaa (ks. myös 22. kokouksen pöytäkirja, 6. §, 31.1.2003). Rainò (2006b: 113) on kuvannut viittomien variaatioiden syitä. Suomalaisella viittomakielellä ei ole omaa, virallista auktoriteettia, joka antaa ohjeita, miten paikannimiä viitotaan, vaan se riippuu yksilöiden intuitiosta ja tiedosta. Viittojan ikä, sosiaalinen tausta, kasvu- ja asuinympäristö sekä vieraiden viittomakielten tuntemus vaikuttavat myös viittoman muotoon. Viittomien pienet variaatiot eivät vaikuta ymmärrettävyyteen merkittävästi, sillä viittomat ovat useimmiten tunnistettavissa samaksi käsitteeksi. Viittomat varioivat herkemmin, koska viittomakielillä ei ole vakiintunutta kirjoitusjärjestelmää ja sukupolvien aikana viittomisto muuttuu nopeasti. Kontakteilla toisiin viittomakielisiin on myös osuutensa viittomien variointiin, mutta tämä ei tunnu häiritsevän viittomakielisiä arjessa. Näyttää ainakin siltä, ettei standardisointiin ole suurta tarvetta, kuten Hoyerkin on tutkimuksessaan

todennut. (ks. esim. Hoyer 2012: 48–49.) On myös huomioitava, että kaikki viittomakielet ovat aina kontaktissa muihin viittomakielisiin ja suomalaiseen viittomakieleen vaikuttaa vahvasti amerikkalainen viittomakieli. Tällä viittomakielellä on lingua francan eli yleiskielen asema maailman kuurojen yhteisöissä ja siitä lainautuu viittomia suomalaiseen viittomakieleenkin.

Viittomakielen lautakunta on tehnyt viittomasuosituksia ja nämä päätökset kirjattiin pöytäkirjoihin, jotka ovat Kotuksen kotisivuilla nähtävillä. EURO- ja SENTTI-viittomasuositukset olivat ainoita, joista tiedotettiin laajemmin, esimerkiksi Kuurojen lehdessä (4/2001). Jos lautakunta olisi aktiivisesti tiedottanut suosituksista esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, niin olisiko variaatioita vähemmän? Tähän kysymykseen en osaa vastata, mutta oletan, että viittomakielen lautakunta on ollut tähän asti melko tuntematon sellaisille viittomakielisille, jotka eivät ole yleisesti tekemisissä viittomakielityön parissa.

Maailma muuttuu koko ajan ja niin kielikin. Täysin uusien viittomien luomisen ohella käytössä olevat viittomat voivat myös muuntua, esimerkiksi foneettisesti (käsimuodot, liikkeet, paikka ym.) tai leksikaalisesti (koko viittoma). Vielä 15 vuotta sitten emme vielä tienneet älypuhelimista ja niiden tuomista uusista käyttömahdollisuuksista.

Viittomakielen lautakunta etsi alkuvaiheessa määrittelyä viittomakielen yleiskielisyydelle, koska esimerkiksi viittomakielisissä uutisissa, opetusmateriaalissa ja muissa julkisissa esiintymisissä tarvittaisiin sellaista kielimuotoa, jota kaikki voisivat ymmärtää ja jolla jokainen voisi tulla ymmärretyiksi. Yleisradion Viittomakieliset uutiset oli nimenomaan se toimija, joka tiedusteli melko säännöllisesti, kuinka ilmaista uutisten käsitteitä, kuten eurovaluuttaa ja vähemmän tunnettuja valtioita. Ehkä lautakunta omaksui tahattomasti auktoriteetille kuuluvia toimintatapoja ja ajautui preskriptiivisyyteen, kieltä ohjailevaan työtapaan, vaikka sen oli tarkoitus tehdä lähinnä kielenkäyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Lautakunnan pöytäkirjoissa viittomasuositusten valintapäätöksiä kuvailtiin huolellisesti ja niiden mahdollisille variaatioille annettiin myös tilaa.

Elisitaation tuloksista päättelen, että viittomakielen lautakunnan leksikkojen kuvaamisyrityksistä ja viittomien suosituksista huolimatta kuurot viittomakielityön ammattilaiset hankkivat kuitenkin tietoja viittomakielestä ja sen käytöstä muualta tai luottavat omaan tietämykseensä. Viitekehysten mukaan viittomien leksikaalinen kuvaus olisi lautakunnalle osa kielen rakenteen huoltotyötä, mutta tällä lienee myös rooli asennesuunnittelussa. Leksikaalisen kuvauksen avulla lautakunta halusi ohjata

viittomakielisen kieliyhteisön kielenkäyttöä ja kielitietoisuutta. Onko tämä pyrkimys, asennesuunnittelu, onnistunut?

4.2 Teemahaastattelun tulokset

Elisitaatiotehtävän jälkeen esitin haastateltaville peruskysymyksen, tuntevatko haastateltavat viittomakielen lautakunnan ja mitkä ovat viittomakielen lautakunnan ydintehtävät. Pyysin myös heitä pohtimaan, mitä he odottivat lautakunnalta. Keskustelun aikana esitin lisäkysymyksiä tarpeen mukaan. Keskustelut olivat erittäin antoisia ja haastateltavat toivat monipuolisesti näkemyksiä sekä viittomakielen lautakunnan roolista että muistakin viittomakielialan toimijoista. Osa haastateltavista esitti pohdintansa lyhyesti ja ytimekkäästi, osa taas oli kiinnostunut keskustelemaan asioista laajemminkin. Heidän teemahaastattelunsa on luonnollisesti pidempi. Olen analysoinut vapaan teemahaastattelun aineiston ja luokitellut keskusteluaiheita teemoittain: kuinka he tuntevat viittomakielen lautakunnan, lautakunnan roolin ja sen tehtävät. Näiden teemojen lisäksi kysyin, mitä he ajattelivat lautakunnan näkyvyydestä ja viestinnästä, työnjaosta viittomakielialan toimijoiden kanssa, oman ammatillisuuden tukemisesta ja muista esiin tulleista asioista. Lopuksi poimin haastatteluissa toistuvasti esiin nousseita asioita, joista teen tulkintoja.

4.2.1 Tietous viittomakielen lautakunnasta

Suurin osa haastateltavista (n=7) tuntee suurin piirtein viittomakielen lautakunnan. Kaksi oli istunut lautakunnassa jäsenenä, mutta silti monet myönsivät, etteivät välttämättä tiedä, mitä lautakunta tarkalleen tekee. Yhden haastateltavan mielestä oli hyvä asia, että lautakunta on olemassa, muttei perustellut sitä enempää. Neljä henkilöä ilmoitti heti teemahaastattelun alussa, että Kotimaisten kielten (tutkimus)keskus (Kotus) ja/tai viittomakielen lautakunta olivat heille vieraita tahoja. He eivät tieneet, mitä lautakunta tekee, vaikka oletin, että he olisivat ammattinsa vuoksi tietoisempia lautakunnan tehtävistä kuin muut viittomakieliset. Eräs haastateltava ilmoitti, että koska viittomakielen lautakunta ei ole näköjään aktiivinen toimija eikä näyttävyyttä esimerkiksi mediassa, se jää tuntemattomaksi. Yksi haastateltavista etsi tietoja viittomakielen lautakunnasta Internetistä ennen haastattelua ja yllättyi, miten paljon lautakunta on ehtinyt saada aikaan vuosien aikana.

4.2.2 Viittomakielen lautakunnan rooli ja tehtävät

Monet haastateltavat (n=5) olivat epävarmoja siitä, mitä viittomakielen lautakunta tekee ja mikä on sen rooli. Heidän tietonsa lautakunnan roolista ja tehtävistä vaihtelivat suuresti. Silti haastateltavat pohtivat, että oman työnsä tai ammattinsa näkökulmasta lautakunnalla voisi olla paljon annettavaa. Sain vaikutelman siitä, että he myös odottavat lautakunnalta paljon. Olen jakanut haastateltavien vastaukset ja kommentit viiteen ryhmään: viittomiston kielenhuoltoon, viittomakielen kielitoimistoon, yleiskielenhuoltoon, viittomakielen tutkimustyöhön sekä kielipolitiikkaan osallistumiseen.

Viittomavastineiden suositukset ja niiden käyttöopastus kuuluivat haastateltavien mielestä (n=7) viittomakielen lautakunnan perustehtäviin. Perusteluiksi he sanoivat, että esimerkiksi Kuurojen liiton ylläpitämästä suomalaisen viittomakielen verkkosanakirjasta (SUVIsta) he eivät useinkaan olleet saaneet apua esimerkiksi käännöstyöhönsä, koska se ei ole kattava ja viittomisto on aika suppea tai sisältää myös sellaisia viittomia, joita haastateltavat eivät itse käytä. Mistä muualta ammattilaiset voivat sitten tarkistaa käyttämiä viittomia? Monet haastateltavat luottavat työskentelyssään tavallisesti intuitioonsa, mutta lautakunnan viittomakielen käyttöä ja viittomia koskevia näkemyksiä ja suosituksia kuunneltaisiin oikein mielellään, jos niistä tiedettäisiin. Niistä ei kuitenkaan tiedetä riittävän paljon eikä lautakunnalla tunnu olevan riittävästi resursseja ulkopuolisen silmin. Eräs haastateltava totesi, että lautakunnassa istuu henkilöitä, jotka ovat koulutettuja kielentutkijoita ja tottuneita analysoimaan ongelmia ja tekemään johtopäätöksiä. Tämä tarkoittaa hänen mielestään sitä, että leksikaalinen kuvaus kuuluisi lautakunnan tehtäviin. Kaksi haastateltavaa ehdotti myös, että viittomakielen lautakunnan tueksi perustettaisiin pieniä työryhmiä, jotka kokoaisivat taustatietoja viittomavastineista ja valmistelisivat suosituksia lautakunnalle. Lautakunta sitten vertailisi materiaalia ja päättäisi, mitä niistä suositeltaisiin. Haastattelussa ilmeni, että monet haastateltavat olivat melko varovaisia viittomien valinnan suhteen ja olivat usein joutuneet kysymään työkavereilta, mitkä viittomat sopivat mihinkin tilanteisiin. Erään haastateltavan mukaan oli tärkeää, että on olemassa yksi ainoa oikea viittoma. Kuitenkin tiedetään, että hyvin monilla käsitteillä on enemmän kuin yksi sana tai viittoma, jotka sopivat tiettyihin tekstikonteksteihin, mutta on luonnollisesti, että ihmisillä on taipumusta ajatella näin, ammattilaisillakin. Tutut ja varmat ilmaukset luovat ilman muuta turvallisuuden tunnetta. Kaksi haastateltavaa odotti, että lautakunta voisi keskittyä [suomalaisen] viittomakielen kielenaineisiin, kuten vanhahtavien

viittomien keruuseen ja tehdä selvityksiä viittomakielen rekisteristä. Joitakin haastateltavia kiinnosti tietää, mitkä tyylit sopivat esimerkiksi virallisiin tilaisuuksiin ja mitkä taas ovat arkityylyisiä.

Pieni osa haastateltavista (n=3) totesi, ettei viittomien suositusten teko kuulu viittomakielen lautakunnalle. Yksi haastateltava muisteli näin:

Kun lautakunta käynnistyi, silloin kai ajateltiin, että siltä voi nyt kysyä virallisesti, mitkä viittomat ovat virallisia tai oikeita, mutta nykyään ymmärretään jo, ettei se välttämättä voi päättää kaikista viittomista. Eihän ole olemassa sellaista yhtä ainoa oikeaa viittomaa...

Mielenkiintoista kyllä yksi haastateltava tiesi, ettei viittomakielen lautakunta ole kielipoliisi, mutta hän silti ehdotti, että lautakunnan tueksi perustettaisiin työryhmä selvittelemään viittomia tai muita viittomakielisiä ilmauksia. Toinen haastateltava totesi, ettei lautakunnalla ole päätäntävaltaa viittomien valinnassa eikä viittomien suosittaminen, siksi ei kuulu lautakunnalle. Resurssipula on kuitenkin suurin syy siihen, ettei lautakunta enää jatka viittomien suosittamista kuin yksittäistapauksissa.

Kaksi haastateltavaa toivoi viittomakielen omaa **kielitoimistoa**. Nämä haastateltavat kokivat, että keskusteluja ja neuvonta-apua viittomakielen käytöstä tarvitaan todella paljon, koska kuurot ammattilaiset työskentelevät useimmiten yksin valtaväestön keskuudessa (esimerkiksi viittomakielisten uutisten toimituksessa tai Kelan tai jonkin ministeriön tiedotetekstin käännöstyössä). He toivoivat, että viittomakielelle perustettaisiin kielitoimisto, samantapainen kuin suomen ja ruotsin kielen kielitoimisto tai -neuvonta Kotuksessa. Tähän viittomakielen kielitoimistoon voisi soittaa videopuhelun tiettyinä aikoina ja kysyä, kuinka tätä tai tuota viittomaa käytetään tai olisiko tämä viittomakielinen lause ilmaistu selkeästi. Yksi haastateltava tiesi Kotuksen niukat henkilöstöresurssit ja ehdottikin, että Jyväskylän yliopiston viittomakielenkeskus ottaisi tämän tehtävän.

Jotkut haastateltavat (n=3) ajattelevat kuitenkin, että viittomakielen lautakunta voi tehdä **viittomakielen yleiskielenhuoltotyötä**. Lautakunta voisi muun muassa keskittyä vanhahtavien, käytöstä häviävien viittomien keruutyöhön ja ylläpitää aineistopankkia (eli korpusta). Yhden mielestä vanhojen viittomien tallentaminen ja vaaliminen olisivat luonnollinen osa lautakunnan tehtäväaluetta. Toinen taas toivoi, että lautakunta voi käsitellä suositusten sijasta viittomakielen murteita ja rekistereitä. Viittomakieliset saisivat tästä työalueesta hyviä käytänteitä omaan kielenkäyttöön ja tietäisivät, mitä ja miten voisivat ilmaista itseään eri tilanteissa. Kolmas haastateltava taas ehdotti, että lautakunta käsitelisi myös lause- ja kielioppia sekä muita kielitieteellisiä kysymyksiä. Hän huomautti, että

lautakunta on aiemminkin käsitellyt suomalaisella viittomakielellä tuotettuja kirkollisia tekstejä ja Maamme-laulua ja antanut niistä kommentteja ja suosituksia. **Viittomakielen tutkimustyö** oli joidenkin haastateltavien (n=3) mielestä myös merkittävä, sillä jonkin viittomakieleen liittyvän asian käsittely tai analysointi edellyttää aina taustatutkimustyötä. Kaksi haastateltavaa ehdotti, että lautakunta toteuttaisi tutkimushankkeita Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksen kanssa, jotta tutkimustuloksia saataisiin enemmän esille.

Monet haastateltavat harmittelivat, että lautakunta kokoontuu liian harvoin, sillä viittomakieleen ja sen käyttöön liittyviä asioita on kuitenkin paljon. Viittomakieltä voi tutkia niin monella tasolla: viittomistoa, kielioppia, semantiikkaa, pragmatiikkaa... Lautakunta ei pysty ottamaan paljon tehtäviä vastaan.

Lautakunnan rooli kielipolitiikassa ja -suunnittelussa oli viiden haastateltavan mielestä tärkeä, koska lautakunta on valtion instituutin ylläpitämä ja luottamushenkilöistä koostuva elin. Sillä on myös merkittävästi enemmän vaikutusvaltaa kuin esimerkiksi jonkin järjestön toimikunnalla. Lautakunta voisi haastateltavien mukaan käyttää tätä mahdollisuutta hyväkseen entistä enemmän. He arvioivat, että lautakunnalla ei vähäisten resurssien vuoksi ole aikaa keskittyä kielenaineksiin. Lautakunnan olisi myös hyvä panostaa enemmän yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kuten viittomakielen kouluopetukseen ja lasten mahdollisuuksiin käyttää viittomakieltä, ja myös mahdollisten kannanottojen ja selvitysten tekoon. Haastateltava kuvaili viittomakielen lautakunnan tehtävää näin ytimekkäästi:

Se puolustaa Suomen viittomakielten olemassaoloa.

Jos halutaan saada Suomen viittomakielet (suomalainen ja suomenruotsalainen) entistä enemmän näkyville, lautakunnan täytyy osallistua enemmän erilaisiin tilaisuuksiin, keskusteluihin sekä kirjoittaa paljon kirjoituksia ja artikkeleita julkaisuihin tai Internetiin. Eräs haastateltavista katsoi, että esimerkiksi yhteistyö Kuurojen Liitto ry:n kanssa nostaisi lautakunnan näkyvyyttä paremmin ja resurssien yhdistäminen on aina molemmille osapuolille hyödyllinen. Vaikka lautakunta suuntautuukin paljolti valtaväestöön ja yhteiskuntaan, oman kieliyhteisön jäseniä ei saa unohtaa, totesi eräs haastateltavista. Viittomakieliset tarvitsevat yhä edelleen paljon tietoa omasta kielestään, koska he eivät itse ole opiskelleet viittomakieltä äidinkielenä koulussa. Kielenomistajuus nousi myös esiin eräässä haastattelussa. Viittomakielen käytön rinnalla on kehitetty erilaisia kommunikaatiomuotoja, kuten tukiviittomat ja vinkkipuhe, jolloin yleisön arvostus viittomakieliä kohtaan vähenee. Näin

ollen lautakunnan kannattaa haastateltavien mukaan osallistua yleisiin keskusteluihin ja tehdä esimerkiksi kannanottoja.

4.2.3 Viittomakielen lautakunnan näkyvyys ja viestintä

Lautakunnan tiedottaminen toiminnastaan sai kaikissa haastatteluissa eniten kritiikkiä. Kaikki haastateltavat totesivat, että lautakunnan työ ei näy missään. Haastateltavat totesivat, että Kotuksen kotisivuilta löytyy lautakunnan kokousten pöytäkirjoja melko säännöllisin väliajoin. He huomauttivat, että viittomakielinen yhteisö käy esimerkiksi aktiivisesti Kuurojen Liiton kotisivuilla ja netti-TV:ssä³¹ lukemassa uutisia. Yksi haastateltava totesi näin:

Tavalliset ihmiset eivät tiedä lautakunnan olemassaolosta, vaan sen tuntevat enimmäkseen ammattilaiset. Lautakunnan täytyy laskeutua enemmän kuurojenyhteisön sisälle, sillä nyt se on liian kaukana kuuroista.

Lautakunnan vieraantuminen omasta kieliyhteisöstä ei ole toiminnan kehittämisen kannalta hyvä asia. Viestintäalalla työskentelevä haastateltava tiesi kuitenkin, että tiedottaminen ja muu viestintä ovat haasteellisia. Jos resursseja on niukasti, tiedotustyö jää helposti vähäisemmälle huomiolle.

Seitsemän haastateltavaa ehdotti, että lautakunta tekisi säännöllisesti lyhyitä viitottuja koosteita kokouksen jälkeen ja laittaisi niitä Kuurojen Liiton netti-TV:n sivuille. Koosteen oheen voisi laittaa myös linkin Kotuksen kotisivuille. Näin lautakunnan näkyvyys tavoittaisi kieliyhteisön paremmin ja esimerkiksi ammattilaiset voisivat seurata, mitä viittomakielentutkimuskentällä tapahtuu. Elävät viittomakielellä toteutetut videoklipit ovat useimmiten paras tapa tavoittaa viittomakielistä yhteisöä. Sosiaalinen media olisi myös hyödyllinen tietokanava, sillä monet ovat mukana muun muassa Facebookissa ja Twitterissä.

Yksi haastateltava ihmetteli, miksi lautakunta ei näy myöskään esimerkiksi kuurojen suurissa tapahtumissa näytteilleasettajana. Sama haastateltava sanoi, että viittomakielentulkit ja mediatoimittajat tarvitsevat jatkuvasti tietoja viittomakielen käytöstä, koska käyttävät viittomakieltä työvälineenä. Lautakunnan tiedotteet palvelevat myös viittomakielen opettajien työtä.

Onko lautakunnalla kontakteja viittomakieliseen yhteisöön, pohti yksi haastateltava. Hänen mielestään on tärkeää, että lautakunta tuntee Suomen viittomakielten

---

³¹ www.kl-deaf.fi/nettitv/

tilanteen myös ruohonjuuritasolla. Lautakunnan jalkauttaminen kieliyhteisöön nostaa siis kieliyhteisön tietoisuutta omasta kielestään merkittävästi.

4.2.4 Työnjako viittomakielialan toimijoiden kanssa

Kaikki haastateltavat olivat yllättyneet kysymyksestäni, mikä on lautakunnan ja muiden viittomakielialojen tahojen (esimerkiksi Kuurojen Liiton sanakirjatyön ja Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksen) välinen suhde. Monet eivät ilmeisesti olleet ajatelleet asiaa tarkemmin, mutta keskustelujen aikana he joutuivat pohtimaan asiaa tarkemmin, mitä tehtäviä näillä toimijoilla on. Tämä asia kiinnostaa minua tutkijana, sillä ammatin takia pitäisi olla erittäin valveutuneita, mutta ehkä tämä epätietoisuus johtuu siitä, että viittomakielityö on niin pirstaloitunutta. Eri ryhmät tekevät tutkimusta samaan aikaan eikä enää ole yhtä kanavaa, jossa voisi tiedottaa asioista. Ehkäpä moni ei ole tottunut ajattelemaan viittomakielityötä kokonaisuudessaan. Tämä keskusteluaihe oli muutenkin vaikea, sillä suurin osa haastateltavista (n=10) ei ollut varma, mikä taho tekee mitään.

Kuurojen Liitto ry on neljän haastateltavan mielestä sellainen taho, joka tekee edunvalvontatyötä viittomakielisten kielellisten oikeuksien kehittämiseksi ja parantamiseksi, mutta monet haastateltavat (n=10) tiesivät, että Kuurojen Liitossa tehdään myös (suomalaisen) viittomakielen sanakirjatyötä. Eräs tutkimukseen osallistuneista ajatteli, että Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskus tekee myös edunvalvontatyötä. Kuurojen Liiton sanakirjatyöstä monet haastateltavat totesivat, että se keskittyy ainoastaan viittomiston kartuttamiseen. Sanakirjatyö ei samalla tavalla voi määritellä, mitä viittomaa käytetään. Eräs haastateltava kritisoi kuitenkin liiton sanakirjatyötä vanhanaikaiseksi ja piti Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskusta oikeana paikkana sanakirjatyölle, koska siellä on lingvistisesti koulutettua henkilöstöä. Kuurojen Liiton viittomakielen verkkosanakirjan, SUVIn toimintatapaa on myös ihmetelty, sillä siinä on pääasiallisesti yksittäisiä viittomia, mutta ei niiden variaatioita.

Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskus oli kuudelle henkilölle lähes tuntematon taho. Monet eivät osanneet sanoa, mitä viittomakielen keskus todellisuudessa tekee. Tietämättömyys johtui monen haastateltavan mukaan siitä, että keskus ei näy kieliyhteisössä. Yksi haastateltava koki myös sen, että viittomakielen keskusta on jotenkin vaikeaa lähestyä, koska se on joko näkymätön tai rakennettu pienen piirin sisällä. Osa haastateltavista veikkasi, että viittomakielen keskus tekee viittomakielen tutkimustyötä, julkaisee artikkeleita tai kouluttaa opiskelijoita esimerkiksi tohtoreiksi. Yhden haastateltavan

mukaan vähän aikaa sitten perustetun viittomakielen keskuksen olisi kai tarkoitus koota Suomessa olevaa tutkimustyötä yhteen paikkaan, mutta epäili, että viittomakielen keskuksella riittää vielä haasteita toiminnan käynnistämisessä. Hän ihmetteli myös, miksi Kotuksen viittomakielentutkijan toimea ei haluta vastaanottaa viittomakielen keskukseseen, sillä tämä siirto voisi nostaa keskuksen profiilia yhteiskunnassa merkittävästi. Tutkijan siirtoa Kuurojen Liiton alaisuuteen pidettiin harmillisena asiana, sillä operatiivinen viittomakielentutkimus ei kuulu järjestölle. Toinen haastateltava arvioi, että yksittäiset ihmiset eivät tiedä mitään kaikista tahoista; lautakunnasta, liiton sanakirjatyöstä ja Jyväskylän yliopiston viittomakielenkeskuksesta. Viittomakielityön pirstaleisuus huoletti joitakin haastateltavia (n=4), sillä heidän mukaansa viittomakielen tutkimuskentät Suomessa ovat pieniä. Toimijoiden yhdistäminen ja parempi yhteistyö tai työnjako eri toimijoiden kesken säästäisi henkilöstö- ja taloudellisia resursseja sekä toisi enemmän tutkimustuloksia. Hajallaan oleva koordinointi ei palvele kieliyhteisöä. Yksi haastateltava pohti myös sitä, miksi viittomakielentutkijat ja myös tulkkiopetuksen instituutiot (Humanistinen ammattikorkeakoulu, Humak ja Diakoninen ammattikorkeakoulu, Diak) kilpailevat keskenään eivätkä halua tehdä yhteistyötä. Hän koki tämän tilanteen järkyttäväksi ja turhauttavaksi.

4.2.5 Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Teemahaastattelussa viittomakielityön ammattilaiset tunnistivat viittomakielen lautakunnan viralliseksi, institutionaaliseksi toimijaksi, mutta heidän tietämyksensä viittomakielen lautakunnasta ja sen tehtävistä näytti olevan melko vaihteleva. Osa haastateltavista (n=4) koki, että lautakunta jää heille täysin vieraaksi toimijaksi. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että lautakunnan tuntemus oli viittomakielialan ammattilaisten keskuudessa suhteellisen heikko.

Lautakunnan tehtävien kuvaileminen ei ollut kaikille haastateltaville helppoa, mutta silti odotukset lautakunnalta saattoivat olla jopa suuria. Monet tiesivät, että viittomakielen lautakunta toimii luottamustehtävän pohjalla, ja siksi jäsenistön resurssit saattavat olla melko rajallisia. Kielen rakenteen suunnitteluun kuuluvat alueet, leksikon kuvaaminen sekä viittomien suosittaminen ja käyttöopastus nousivat haastatteluissa lautakunnan perustehtävien kärkeen. Perusteluna oli, etteivät ammattilaiset saa muualta neuvonta-apua omaan viittomakielityöhönsä eikä oma intuitio välttämättä riitä. On huomioitavaa, että viittomakieltä ei ole juuri koskaan opetettu äidinkielenä koulussa. Tämän

vuoksi viittomakielinen yhteisö luultavasti etsii sellaista luotettavaa (viranomais)tahoa, joka pystyy neuvomaan viittomakielen käytössä. Viittomakielten kielitoimiston, vanhahtavien viittomien keruutyön, rekisterien, kieli- ja lauseopin ja tekstikokonaisuuksien tutkimustyön katsottiin myös olevan osa lautakunnan tehtäviä. Niiden lisäksi yhteistyö muiden viittomakielialan toimijoiden kanssa oli monen haastateltavan mielestä erittäin suotavaa. Tiivistäen voi sanoa, että viittomakieliset arvostavat paljon sitä, että viittomakieliä tutkitaan, kehitellään ja vaalitaan jatkuvasti ja erityisesti korkeammassa asemassa olevan viranomaistahon toimesta. Tässä perinteinen kielen rakenteen suunnittelu yhdistyy kielen aseman suunnitteluun: jos valtio tunnustaa viittomakielet ja myöntää resursseja viittomakielten kielenhuoltoon, viittomakielten asema vahvistuu. Tässä on kuitenkin ristiriita: elisitaatiotehtävän tulokset osoittivat, etteivät kuurot ammattilaiset välttämättä seuraa viittomakielen lautakunnan tekemiä viittomavastinesuosituksia ja niiden käyttöä. Miksi ammattilaiset silti odottivat, että viittomakielen lautakunta vastaisi viittomien käytön opastamisesta?

Haastatteluista ilmenee, että viittomakielen lautakunnan rooli kielipolitiikassa ja -suunnittelussa on tärkeä. Haastateltavien mielestä olisi erittäin suotavaa, että lautakunta käyttäisi (vähäisiä) resurssejaan entistä enemmän viittomakielten aseman edunvalvonta- ja vaikuttamistyöhön, koska elin edustaa nimenomaan viranomaisorganisaatiossa Suomen viittomakielistä yhteisöä. Tämä kuvaa selvästi kielen aseman suunnittelua. Näkyvyydessä ja viestinnässä lautakunta taas sai eniten kritiikkiä. Tiedotustyö on muiden työtapojen ohella merkittävä tekijä minkä tahansa kieliyhteisön tunnettuuden nostamisessa. Sosiaalinen mediakin on hyödyllinen tiedotuskanava, jossa jakaa tietoja eteenpäin. Onko lautakunnan heikolla tiedottamisella ja viittomakielisten ammattilaisten tiedonpuutteella jokin yhteys? Viittomakielen lautakunta julkaisee sekä viitottuja että kirjoitettuja kokouspöytäkirjoja Kotuksen kotisivuilla säännöllisesti. Viittomakielen parissa työskentelevien tulisi seurata oman alansa uutisia ja tiedotteita jatkuvasti, mutta haastattelujen perusteella on pääteltävissä, että näin ei ilmeisesti ole tapahtunut. Ammattilaiset kuitenkin ehdottivat eri tapoja, joilla lautakunnan tiedotustyötä voidaan parantaa. Eräs asia jää tässä teemassa vielä epäselväksi: millainen suhde lautakunnalla on viittomakieliseen yhteisöön? Lautakuntaa moitittiin siitä, että se on vieraantunut omasta kieliyhteisöstään, koska se ei näy riittävän hyvin viittomakielisessä yhteisössä, kuten eräs haastateltava totesi. Jos tämän tutkimuksen kohderyhmää laajennettaisiin, voitaisiin selvittää maallikoiden tietämystä viittomakielen lautakunnasta. Tulokset voisivat olla kiinnostavia. Teemahaastattelussa nousi esiin kielenomistajuus. Sitä on korostettu muun muassa Kuurojen Liiton ja Kotuksen Suomen

viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa (2010: 8), sillä kielenkäyttäjien tulee osallistua kieltä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Viittomakielen lautakunnan paikka Suomen viittomakielten kielipolitiikassa on mielenkiintoinen kysymys. Nykyinen viittomakielten kielipoliittinen kenttä on laajempi kuin 15 vuotta sitten. Kuurojen Liitto on ollut pitkään vahva toimija kuurojen- ja viittomakielityössä, minkä jälkeen kentälle on tullut uusia toimijoita: Kotuksen (pieni) viittomakielentutkimus ja viittomakielen lautakunta, tulkkikoulutusta tarjoavat ammattikorkeakoulut ja Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskus³². Nämä toimivat sekä kielipolitiikan että kielikoulutuspolitiikan kentällä ja niiden toimintoja on säädetty myös eri lainsäädännöillä. Haastatteluista ilmenee, että niiden rooli ja työnjako viittomakielialalla on ammattilaisten mielestä jotenkin epäselvää tai pirstaleista. Jotkut haastateltavista eivät tieneet, mitä kukin taho tekee. Se johtuu siitä, että kaikkien toimijoiden tehtävät muistuttavat paljon toisiaan. Nämä toimijat ovat kuitenkin tärkeitä viittomakielten kielipolitiikan kentällä ja niiden roolit ovat erilaisia: Kuurojen Liitto on edunvalvonta- ja palvelujärjestö ja Kotuksen viittomakielen lautakunta taas on viranomaistason luottamustyöelin. Tulkkikoulutuksesta vastaavat ammattikorkeakoulut ja Jyväskylän viittomakielen keskus toimivat kielikoulutuspolitiikan puolella ja koulutukseen liittyvien säädösten pohjalta. On myös huomioitava haastateltavan kommentti siitä, etteivät nämä toimijat tee aktiivisesti yhteistyötä. Viittomakielinen yhteisö on pieni kielivähemmistö ja viittomakielityön resurssit ovat yleensä vähäisiä. Synergian hyöty jää helposti käyttämättä, ellei tehdä yhteistyötä. Olisiko niin, että kaikkien toimijoiden välillä on pientä jännitettä? Viittomakielen lautakunnan rooli tässä kielipolitiikkakentässä on silti merkittävä, sillä se edustaa viittomakielistä yhteisöä ja vastaa Suomen kahdesta viittomakielestä, suomalaisesta ja suomenruotsalaisesta viittomakielestä. Lautakunnan jäsenet ovat tavallisesti juuri niistä tutuista tahoista sekä viittomakielisestä yhteisöstä eli lautakunta tekee aktiivisesti yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Tutkimukseni osoittaa, että lautakunnan näkymättömyys on sen heikkous.

Hyödyntäessäni tutkimukseni viitekehystä (luvun 2.1.4 jälkeen) olen rakentanut teemahaastatteluaineiston pohjalta taulukon kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkemyksistä siitä, mitä odotuksia viittomakielen lautakunnalla on. Taulukko 2 ei kuvaa viittomakielen lautakunnan nykytilanteen realiteetteja, mutta antaa silti viitteen siitä, miten paljon viittomakielen lautakunnalta odotetaan ja että odotukset painottuvat kielen aseman ja rakenteen huoltoon.

---

³² Elisitaatiotehtävät ja teemahaastattelut tehtiin samana vuonna, kun Jyväskylän yliopiston viittomakielenkeskus perustettiin. Tämän vuoksi on odotettua, että sen tehtäviä ei tunnettu kunnolla.

Taulukko 2: Kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkemykset ja odotukset viittomakielen lautakunnan tehtävistä

Kielenhuollon osat	Odotukset viittomakielen lautakunnan tehtävistä
Kielen aseman huolto (status planning)	Viittomakielten tunnustaminen lainsäädännössä. Kielenkäytön koordinoiminen valtion instituutiassa (Kotus). Viittomakielisen yhteisön edunvalvoja yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Kannanottojen ja kielipoliittisten päätösten teko (mm. kouluopetus ja lasten mahdollisuus käyttää viittomakieltä). Yhteistyökumppanuus viittomakielialalla.
Kielen rakenteen huolto (corpus planning)	Viittomakielten kuvaus. Viittomien leksikaalinen kuvaus ja käyttöopastus. Korpustyö. Kieli- ja lauseopin kuvaus. Vanhahtavien viittomien keruu ja tallentaminen. Rekisterit ja tyylit. Kielitoimisto.
Tekstin ja kielenopetuksen huolto (discourse planning and acquisition planning)	Kielitoimisto. Viittomakielisten ja käännöstekstien tarkistus. Kielenkäytön konsultointi.
Asennesuunnittelu (attitude planning)	Viittomakielten kielitietouden lisääminen ja vahvistaminen - valtaväestölle - kieliyhteisön sisällä. Kielienomistajuus.

5 PÄÄTÄNTÖ

Olen tässä tutkimuksessa tarkastellut kielipolitiikan ja –suunnittelun ja kielenhuollon rakenteita yleisluonteisesti (Kaplan ym. 1997; Hornberger 2006; Tollefson 2008, Reagan 2010). Tarkastelin myös suomalaisten viittomakielten kehitysjuonteita kielipolitiikan raameissa ja viittomakielten kielenhuollon kehitysvaiheita, sillä nämä ovat vuorovaikutuksessa myös tässä käsitellyn tutkimusaiheeni, viittomakielen lautakunnan tehtävien kuvaamisen, kanssa. Päivi Rainõn (2006b) artikkelin valossa olen selvittänyt tutkimuskysymykseni elisitaatiotehtävän ja teemahaastattelun avulla viittomakielityön ammattilaisten näkemystä lautakunnan tehtävistä, sille kuuluvasta tehtävästä, leksikaalisesta kuvauksesta ja roolista yhteiskunnassa.

Viittomakielen lautakunta asetettiin 16 vuotta sitten Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lakiuudistuksen yhteydessä ja lautakunnan tehtäviksi määriteltiin ensimmäisessä kokouksessa, että se keskittyisi kielenkäyttöä koskevien periaatteellisten ja yleisluonteisten suositusten antamiseen ja kielitietouden lisäämiseen. Työmalleja etsittiin pitkään, sillä maailmalla ei ollut lautakuntaa vastaavaa elintä. Vuosien kuluessa lautakunta on leksikaalisen kuvauksen rinnalla löytänyt erilaisia työtapoja ja laajentanut työkuvaansa entistä enemmän kielipoliittisiin kysymyksiin.

Ensimmäinen tutkimuskysymyksenä käsittelee viittomakielen lautakunnan tehtäviä. Teemahaastatteluni tulokset osoittavat, että viittomakielisten ammattilaisten näkemykset viittomakielen lautakunnan tehtävistä ovat erilaisia, mikä herättää monta kysymystä. Ammattilaisten mukaan lautakuntaa tunnetaan ja arvostetaan ammattiyhteisössä, mutta kanava säännöllisiä yhteyksiä ja keskusteluja varten puuttuu. Ammattilaisten kuvausten perusteella viittomakielen lautakunnan tehtävien tulee kuulua vahvimmin kielen rakenteen ja kielen aseman suunnitteluun, mutta tekstin ja kielen opetuksen ja asennesuunnittelu olisivat myös osa lautakunnan tehtäviä. Tämä ilmiö onkin odotettavissa tällaisessa pienessä kieliyhteisössä, sillä lautakunnan odotetaan tekevän kaikkea mahdollista (ks. esim. taulukko 2). Viittomakielen lautakunnalla on rajalliset resurssit ja sen luottamustyöpohjan vuoksi siltä ei voidakaan odottaa näin paljon. Mielestäni lautakunta voi hyödyntää institutionaalista asemaansa entistä enemmän muun muassa yhteiskunnallisissa keskusteluissa, mutta ydintehtävää ei kuitenkaan saa unohtaa: olla oman kieliyhteisön palvelija. Eräs haastateltava sanoi osuvasti, että viittomakielen lautakunnan tehtävä, viittomakielten kielenhuolto on niin kuin kielenhuolto. Kielenhuoltoon liittyviä keskusteluja tulee aina dokumentoida ja keskusteluihin osallistuvat sekä viittomakielinen yhteisö että yhteiskunta. Kielenhuolto toimii myös kielenmallina. Viittomakielen lautakunnan ja viittomakielisen yhteisön välistä suhdetta olisi mielenkiintoista tutkia syvemmin.

Joudun arvioimaan vielä uudestaan toista tutkimuskysymystäni, kuuluuko leksikaalinen kuvaus viittomakielen lautakunnan tehtäviin kuurojen viittomakielityön ammattilaisten näkökulmasta. Elisitaatiotehtävä osoitti, että viittomakieliset ammattilaiset eivät välttämättä noudata viittomakielen lautakunnan tekemiä viittomavastinesuosituksia, vaan käyttävät viittomia oman intuiotensa mukaisesti ja viittomien valinta on aina tilannesidonnaista. Ammattilaiset joutuvat kuitenkin ajoittain tarkistuttamaan eri ratkaisuja kysymällä toisilta ammattilaisilta, jos siihen on mahdollisuutta. Teemahaastattelusta ilmeni, että kuurot ammattilaiset kuitenkin odottavat, että viittomakielen lautakunta ottaa vastuun viittomien oikeellisuudesta ja niiden käytöstä. Viittomakielen lautakunta voisi omassa

toiminnan arvioinnissa pohtia sen kielen rakenteen suunnitteluun kuuluvaa tehtävää, viittomavastineiden kuvailemisen ja suosittamisen tarkoitusta ja sen hyötyä. Rainõn (2006b) mukaan viittomien ohjailu ei ole loogista, sillä viittomat varioivat eri syistä paljon, vaan viittomien keruutyölle ja leksikaaliselle kuvaukselle soisi enemmän resursseja. Tästä syntyy uusia tutkimuskysymyksiä, kuten miksi leksikaalinen kuvaus kuuluu ammattilaisten mielestä vahvasti viittomakielen lautakunnalle.

Kolmas tutkimuskysymykseneni koskee kuurojen ammattilaisten näkemyksiä viittomakielen lautakunnan roolista Suomen yhteiskunnassa. Jälkikäteen olen todennut, että tämä kolmas tutkimuskysymykseneni kytkeytyy hyvinkin ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, lautakunnan tehtävien kuvaamiseen. Lautakunnan tehtävien kautta voidaan nimittäin hahmottaa myös muiden toimijoiden tehtäviä. Olen kuitenkin tyytyväinen, että olen saanut haastateltavia pohtimaan laajemmin viittomakielten kielipolitiikkakenttää ja erityisesti sitä, missä viittomakielen lautakunta sijaitsee. Viittomakielityökenttä on pieni ja toimijoita on muutamia, mutta silti toimijoiden työnjaosta tiedetään huonosti. Tämän vuoksi kuurojen ammattilaisten oli vaikeaa osoittaa lautakunnan paikkaa. Viittomakielten kielipolitiikka- ja kielisuunnittelukentällä kaikki toimijat (viittomakielisistä yksilöistä viittomakieliseen yhteisöön ja ammattiyhteisöön, viittomakielen lautakunnasta Kuurojen liiton viittomakielityöhön ja tulkkikoulutusinstituutioista yliopistoihin) toimivat niin lähellä toisiaan, että ammattilaistenkin on luultavasti vaikeaa nähdä toisten toimijoiden toimialueita selkeästi. Kaikilla toimijoilla on silti selvä ”toimipiste” eri yhteiskunnallisilla tasoilla: yksilöllisellä, yhteisöllisellä (yksityisellä ja julkisella) ja yhteiskunnallisella (kieli- ja kielikoulutuspolitiikka). Teemahaastattelun tulokset yllättivät minut, sillä olisin odottanut, että kuurot ammattilaiset olisivat tienneet viittomakielialan työnjaosta. Kielipolitiikkakenttä on siis hajanainen ja toimijat tekevät työtään omilla alueillaan. Tätä voisi tutkia ja kuvata lisää, esimerkiksi viittomakielisen yhteisön ja poliittisten päättäjien näkökulmasta. Kielipoliittisen kentän työnjakoa on syytä tarkastella uudestaan ja kaikkien toimijoiden välille luoda säännöllinen keskustelukanava, jossa keskusteluihin osallistutaan aktiivisesti yhdessä viittomakielisten, viittomakieltä käyttävien ja päättäjien kanssa. Viittomakielen lautakunnan on hyvä päivittää omaa strategiaansa kielipolitiikkakentällä.

LÄHTEET

- Aaltola, Juhani – Valli, Raine 2001: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alanne, Kaisa – Vivolin-Karén, Riitta 2004: *Viittomakieli 1 – Suomalaista viittomakieltä aikuisopiskelijoille*. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 29. Helsinki: Cosmoprint.
- Cooper, Robert L. 1989: *Language planning and social change*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Dorian, Nancy 1998: Western language ideologies and small-language prospects. – Lenore A. Grenoble & Lindsay J. Whaley (toim.), *Endangered languages: Language loss and community response* s. 3–21. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakulinen, A. – Kalliokoski, J. – Kankaanpää, S. – Kanner, A. – Koskenniemi, K. – Laitinen, L. – Maamies, S. – Nuolijärvi, P. 2009: *Suomen kielen tulevaisuus – kielipoliittinen toimintaohjelma*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. – <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/> 28.5.2013
- Haugen Einar 1966: *Language conflict and language planning: The case of modern Norwegian*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hedrén, Johan – Hoyer, Karin – Londen, Monica – Wenman, Lena – Westerholm, Håkan – Östman, Jan-Ola 2005: Finlandssvenska teckenspråkiga i dag. Jan-Ola Östman (red.). *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråket*. s. 113–122. Nordica. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur. Helsingfors universitet. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Hiidenmaa, Pirjo (2003) 2004: *Suomen kieli, who cares*. Keuruu: Otava.
- Hirn, David Fritz 1910, 1911, 1916: *De dövstummas åtbördsspråk i Finland – Kuuromykkäin viittomakieli Suomessa*. Vihkot I (1910), II (1911), III (1916).
- Hirsijärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2004: *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hornberger, Nancy, H. 2006: Frameworks and models in language policy and planning. Thomas Ricento (ed.) *An Introduction to language policy: Theory and method*. s. 24–41. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Hornberger, Nancy, H – Johnson, D. C. 2007. Slicing the onion ethnographically: Layers and spaces in multilingual language education policy and practice. *Special issue on Language Policies and TESOL: Perspectives from Practice*. s. 41(3), 509– 32. Vaidehi Ramanathan – Brian Morgan (eds.). TESOL Quarterly.
- Hoyer, Karin – Kronlund-Saarikoski, Karin 2002: (toim.) *Se vårt språk! Finlandssvenskt teckenspråk. 38 ordboksartiklar = Näe kielemme! Suomenruotsalainen viittomakieli. 38 sanakirja-artikkelia*. Helsinki: Kuurojen Liiton julkaisuja 21; Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 122.
- Hoyer, Karin – Alanne, Kaisa 2008: *Teckenspråkens och teckenspråkigas ställning i Norden 2008*. Finlands Dövas Förbund r.f. och Forskningscentralen för de inhemska språken. – http://www.kotus.fi/files/1987/Teckensprakens_stallning_i_Norden.pdf
- Hoyer, Karin 2005: “Vi kallade dem Borgåtecken”. Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag. Jan-Ola Östman (red.). *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråket*. s. 21–77. Nordica. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur. Helsingfors universitet. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Hoyer, Karin 2012: *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk*. Nordica Helsingensia 29. Nordica. Finska, finskugriska och nordiska

institutionen. Helsingfors universitet. Väitöskirja.

- Huss, Leena 2006: Uutta kielipolitiikkaa Skandinaviassa: kenellä on vastuu vähemmistökielten säilyttämisestä? *Virittaja* 4. s. 578–589. http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_578.pdf
- Johansson, Marjut – Pyykkö, Riitta (toim.) 2005: *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Johnston, Trevor – Schembri, Adam 2007: *Australian Sign Language (Auslan). An Introduction to Sign Language Linguistics*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Jokinen, Markku 2000: Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Anja Malm (toim.) *Viittomakieliset Suomessa*. s. 79–101. Helsinki: Finn Lectura.
- Kaplan, Robert B. – Baldauf, Richard B., Jr. 1997: *Language Planning From Practice to Theory*. Clevedon: multilingual Matters.
- Kielipoliittinen ohjelma* 1998: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. – <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=239> 19.5.2013
- Kielitoimiston sanakirja A-K* 2006: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtävät*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:1. – <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/tr01.pdf?lang=fi>
- Kuula, Arja 2011: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kuurojen lehti 4/2001. *Suomalaisen viittomakielen lautakunta*. s. 22–23. Kuurojen Liitto ry. Helsinki: Libris Oy.
- Lehtonen, Aliisa – Vivolin-Karén 2005: *Viittomakieli 2 – Suomalaista viittomakieltä aikuisopiskelijoille*. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 38. Helsinki: Cosmoprint.
- Lehtonen, Aliisa – Vivolin-Karén 2006a: *Viittomakieli 3 – Suomalaista viittomakieltä aikuisopiskelijoille*. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 45. Helsinki: Response Oy.
- Lehtonen, Aliisa – Vivolin-Karén 2006b: *Viittomakieli 4 – Suomalaista viittomakieltä aikuisopiskelijoille*. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 47. Helsinki: Response Oy.
- Leppänen, Sirpa – Pietikäinen, Sari 2010: Urban Rap goes to Arctic Lapland: Breaking Through and Saving the Endangered Inari Sámi Language. H. Kelly-Holmes – G. Mautner (eds.), *Language and the Market*. s. 148–158. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Malm, Anja (toim.) 2000: *Viittomakieliset Suomessa*. Helsinki: Finn Lectura.
- Malm, Carl, Oscar 1852: Om de döfstumma, deras psychiska tillstånd, språk och sättet att undervisa dem. Helsingors Tidning. [Suomenkielinen käännös teoksessa *Elämäkerrallisia muistiinpanoja K. O. Malmista sekä hänen kirjoitelmiaan ja kirjeitään*. s. 64–76. Suomen Kuuromyökkäin liitto, Helsinki, 1913.]
- Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta*. Toim. Klaas Ruppel. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 6. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/Omin_sanoin.pdf. 19.5.2013
- Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma*. <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf> 19.5.2013
- Rainò, Päivi 2006a: Viittomien leksikaalisesta kuvauksesta. Mickael Suominen, Antti Arppe, Anu Airola, Orvokki Heinämäki, Matti Miestamo, Urho Määttä, Jussi Niemi, Kari K. Pitkänen & Kaius Sinnemäki (toim.) *A man of measure. Festschrift in honour of Fred Karlsson on his 60th*

birthday. s. 236–242. Special supplement to SKY Journal of Linguistics, Volume 19. Turku: Linguistic Association of Finland. URL: -
http://www.linguistics.fi/julkaisut/SKY2006_1/1.3.7.RAINO.pdf 19.5.2013

- Rainò, Päivi 2006b: Voiko paikannimistöä ohjailta? Viittomakielisen paikannimistön ja kielenkuvauksen suhteista. – Hoyer, Karin – Londen, Monica – Östman, Jan-Ola (red.) *Sociala och historiska perspektiv*. s. 107–128. Helsingfors universitet: Nordica, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur.
- Reagan, Timothy G. 2010: *Language Policy and Planning for Sign Languages*. Washington D.C.: Gallaudet University Press.
- Ricento, Thomas (ed.) 2006: *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa (toim.) 2005: *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Sajavaara, Kari – Piirainen-Marsh, Arja 2000: *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Sajavaara, Paula 2000: Kielenohjailu. – Sajavaara, Kari – Piirainen-Marsch, Arja (toim.) *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. S. 67–106. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Salmi, Eeva – Laakso, Mikko 2005: *Maahan lämpimään – Suomen viittomakielisten historia*. Kuurojen Liitto ry. Helsinki: Libris Oy.
- Savolainen, Leena 2009: Viittomakielten kirjallistumistuminen Suomessa. *Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta*. Toim. Klaas Ruppel. s. 177–212. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 6. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. – http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/Omin_sanoin.pdf. 19.5.2013
- Skutnabb-Kangas, Tove 2000: *Linguistic genocide in education or worldwide diversity and human rights?* New Jersey: Mahwah.
- Spolsky, Berbard 2004: *Language Policy. Key Topics in Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stokoe, William C., Jr 1960: *Sign Language structure: An outline of the visual communication systems of the American Deaf*. Studies in Linguistics. New York: University of Buffalo.
- Stokoe, William C. Jr 1976: *The First Linguistic Analysis of American Sign Language*. Sign Language Structure. United States of America: Linstok Press.
- Suomen Kuurojen Liitto 1905–1955*. 1955. Turku: Kirjapaino Polytypos.
- Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma* 2010: Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 60, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 258. Vantaa: Multiprint.
- Tollefson, James W. 2008: Encyclopedia of Language and Education. S. May and N. H. Hornberger (eds). 2nd Edition, Volume 1: *Language Policy and Political issues in Education*. s. 3–14. Springer Science + Business Media LLC.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland* 2003. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland (2003) – http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/tank_om/
- Van Herreweghe, Mieke – Vermeerberger, Myriam, 2009. Current Issues in Language Planning. Vol. 10, No. 3,

August 2009, 308–326. Routledge.

Viittomakielen sanakirja 1965. Helsinki: Suomen Kuurojen Liitto.

Viittomakielen kuvasanakirja 1973. Toim. Viittomakielitoimikunta. Kuurojen Liitto: Kirjapaino Oy Surdus Ab.

Viittomakielen lautakunnan pöytäkirjat 2013. – <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=487>

Viittomakielisten kielelliset oikeudet 2011: Oikeusministeriö: Mietintöjä ja lausuntoja. 24/2011. – http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/242011/viittomakielistenkielelliset oikeudet/Files/24_2011_Viittomakielisten_kielelliset_oikeudet.pdf

Wallvik, Birgitta 1997: *...ett folk utan land...* Österbottningen: Döva och hörelskadade barns stödförening r.f.

World Federation of the Deaf (WFD) 2007. *WFD Statement on the Unification of Sign Languages*. http://www.wfdeaf.org/wp-content/uploads/2011/04/Statement-on-the-unification-of-sign-languages_January-2007_1.pdf (viitattu 19.5.2013)

WRIGHT, SUE 2004: *Language Policy and Language Planning. From Nationalism to Globalisation*. UK: Palgrave MacMillan.

Östman, Jan-Ola (red.) 2005: *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråket*. Nordica. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur. Helsingfors universitet. Helsingfors: Universitetstryckeriet.

Internet-sivut:

Kuurojen Liitto ry. – www.kl-deaf.fi 19.5.2013

Kuurojen Liitto ry:n netti-TV:n sivut. www.kl-deaf.fi/nettityv/ 27.5.2013

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – www.kotus.fi 19.5.2013

Oikeusministeriö www.om.fi 19.5.2013

Språkrådet – www.sprakradet.no 27.5.2013

Språkrådet – www.sprakradet.se 27.5.2013

SUVI = Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja. – <http://suvi.viittomat.net> 19.5.2013

Pro gradut:

Jantunen, Tommi 2000: *Suomalaisen viittomakielen synnystä, vakiintumisesta ja kuvaamisen periaatteista*. Yleisen kielitieteen laitoksen pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. Kuurojen Liitto ry:n julkaisusarja L1/2001. Helsinki: Yliopistopaino.

Jokinen, Markku, 1987: *Kuuroutta koskevia näkemyksiä peruskoulun kuulovammaisten opetussuunnitelman perusteissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston opettajainkoulutuslaitos. Helsinki: Valtion painatuskeskus. Kuurojen Liitto ry. Tutkimuskeskus. Julkaisusarja L1/1992.

Savolainen, Leena 2006. *Viittomakielten kirjoitusjärjestelmien periaatteet ja käytäntö*. Yleisen kielitieteen laitoksen pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Valokuvat:

Kuva 1: KÄSIPUHELIN 1-viittoma. VLP 18/2001, 7. §, 6.4.2001

Kuva 2: KÄSIPUHELIN 2-viittoma. VLP 18/2001, 7. §, 6.4.2001

Kuva 3: EURO-viittoma. VLP 18/2001, 6. §, 6.4.2001

Kuva 4: SENTTI-viittoma. VLP 18/2001, 6. §, 6.4.2001

Kuva 5: DIGITAALINEN-viittoma. VLP, 27/2004, 6. §, 6.2, 16.8.2004

Kuva 6: PELI / PELATA-viittoma. VLP, 28/2004, 8. §, 15.11.2004

Kuva 7: PELI / PELATA-viittoma. VLP, 28/2004, 8. §, 15.11.2004. HENKILÖ. Tekijän oma.

Kuva 8: KOHTA-viittoma. Tekijän oma.

Kuva 9: PORTUGALI X-viittoma. VLP, 23/2003, 6.5 b., 9.6.2003

Kuva 10: PORTUGALI 3-viittoma. VLP, 23/2003, 6.5 b., 9.6.2003

Kuva 11: IRLANTI Bb-viittoma. <http://130.237.171.78/fmi/iwp/cgi?-db=Svenskt%20teckenspråkslexikon&-loadframes>

Kuva 12: AUSTRALIA, Bb-viittoma. VLP, 23/2003, 6. §, 9.6.2003

Kuva 13: AUSTRALIA, 3-viittoma. VLP, 23/2003, 6. §, 9.6.2003

Kuva 14: AUSTRALIA, F-viittoma. VLP, 23/2003, 6. §, 9.6.2003

Kuva 15: ÄLYKÄS + PUHELIN-viittoma. SUVI, <http://suvi.viittomat.net> 19.5.2013

Kuva 16: EURO-viittoma. Tekijän oma.

Kuva 17: (DIGITAALINEN) 0/1-viittoma. VLP, 27/2004, 6. §, 6.2, 16.8.2004

Kuva 18: KOHTA-viittoma. Tekijän oma.

Kuva 19: KOHTA/PIAN-viittoma. SUVI, <http://suvi.viittomat.net> 19.5.2013

Kuva 20: IRLANTI-viittoma. <http://www.tegnordbok.no>

Kuva 21: IRLANTI-viittoma. <http://130.237.171.78/fmi/iwp/cgi?-db=Svenskt%20teckenspråkslexikon&-loadframes>

Kuva 22: AUSTRALIA-viittoma. Tekijän oma.

LIITE 1: Lautakunnan pöytäkirjoissa käsimuotojen merkitseminen

Leena Savolainen / Kotimaisten kielten tutkimuskeskus / 5.3.2001

Suomalaisen viittomakielen lautakunnan pöytäkirjoissa käsimuotojen merkitsemisessä käytetyt symbolit (merkitsemistapa on sovellus William Stokoen 1960 kehittämästä järjestelmästä). Kehystetty käsimuoto on tietyn käsimuodon tyypillisin edustuma, ja muut samassa ryhmässä olevat käsimuodot ovat sen variantteja.

B

Bb

kaareva B

C

C, jossa sormet
ovat suorina

M

S

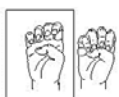
A

A, jossa peukalo
on ojennettuna

A_x

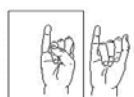
E

G

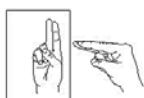
X

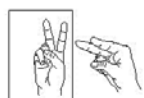
I

kaareva I

H

V

kaareva V

L

L, jossa etusormi on
koukussa

kaareva L

L, jossa peukalo
on vastapäätä etusormea

Y

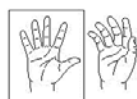
T

R

7

5

kaareva 5

5, jossa peukalo
on vastapäätä
muuta sormia

5₄

W

3

K

5, josta keskisormi
on taivutettu eteen

O

O, jossa sormet
ovat suorina

etu- ja keskisormi
ovat peukalon pään alla
ja muut sormet nyrkissä

b0

F

D